

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR PROCESO INSTITUTAS

VIKTORIJA ANTROPIKAITĖ

Baudžiamosios teisės ir kriminologijos dieninių magistrantūros studijų programa

BAUSMĖS TIKSLAI BEI TEISINĖS PRIEMONĖS JŲ ĮGYVENDINIMUI: TEORINIAI IR
PRAKTINIAI ASPEKTAI

Magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 621M90011

Darbo vadovas: Doc. dr. Laurynas Pakštaitis

Recenzentas:

Vilnius, 2013

Turinys

Įvadas.....	1
1. Bausmių teorijų ideologinis pradas	5
1.1. Bausmių teorijų filosofinės ištakos	7
2. Bausmės tikslų problematika.....	19
2.1. Asmenų sulaikymas nuo nusikalstamų veikų darymo	22
2.2. Asmens padariusio nusikalstamą veiką nubaudimas.....	25
2.3. Atimti ar apriboti nuteistam asmeniui galimybę daryti naujas nusikalstamas veikas	27
2.4. Paveikti bausmę atlikusius asmenis, kad laikytųsi įstatymų ir vėl nenusikalstų.....	29
2.5. Teisingumo principo įgyvendinimo užtikrinimas	36
3. Bausmių sistema ir bausmės tikslai	41
3.1. Laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė ir jos atitiktis kriminalinės bausmės paskirčiai	42
Išvados	55
Literatūros sąrašas	59
Santrauka	67
Summary.....	67

Ivadas

Temos aktualumas. Visuotinai pripažinta, kad bausmė yra valstybės prievartos priemonė, skiriama teismo nuosprendžiu nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą padariusiam asmeniui. Bausmė yra asmeninės atsakomybės išraiška, todėl teismas skirdamas bausmes vertina ne tik į formalius bausmių skyrimo kriterijus, bet tuo pačiu svarsto, ar paskirtosios bausmės pagrindu bus įgyvendinti bausmės tikslai. Naujasis Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (toliau - BK) patvirtintas 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu bei pakeitęs galiojusį 1961 m. Baudžiamąjį kodeksą įtvirtino daugialypę bausmės paskirtį, kaip vieną iš baudžiamosios atsakomybės įgyvendinimo formų. Įstatymo leidėjo įtvirtinta ir įkūnyta BK 41 str. 2 d. bausmės paskirtis tapo tvirtu orientyru siekiant tokių iškeltų kriminalinės bausmės tikslų: 1) sulaikyti asmenis nuo nusikalstamų veikų darymo; 2) nubausti nusikalstamą veiką padariusį asmenį; 3) atimti ar apriboti nuteistam asmeniui galimybę daryti naujas nusikalstamas veikas; 4) paveikti bausmę atlikusius asmenis, kad laikytųsi įstatymų ir vėl nenusikalstų; 5) užtikrinti teisingumo principo įgyvendinimą¹.

Pažymėtina, kad baudžiamosios politikos, o būtent bausmių tikslų reglamentavimo nacionaliniuose kodifikuotose įstatymuose problematika neatsiejama nuo konkrečių bausmių teorijų parinkimo ar laikymosi bei šių teorijų postulatų ir pagrindinių nuostatų konkrečioje valstybėje propagavimo. Kaip žinoma egzistuoja ne viena kriminalinės bausmės teorija, todėl konkrečių teorijų analize tapo daugelio teisėtyrininkų, tiek teisės filosofų nagrinėjimo objektu. Viena pagrindinių paskatų, lėmusi mokslininkų susidomėjimą minėta tematika yra siekis suprasti, kodėl yra pasirinkta vienokia ar kitokia baudžiamoji politika bausmių teorijų kontekste bei kaip yra įgyvendinami ir realizuojami baudžiamuosiuose įstatymuose iškelti kriminalinės bausmės tikslai. Kaip pažymėjo prof. dr. S. Arlauskas, vienas iš svarbiausių atskaitos taškų atskleidžiant nacionalinės baudžiamosios sistemos rėmimąsi konkrečia kriminalinės bausmės teorija yra kriminalinės bausmės tikslai². Atsižvelgiant į glaudžią kriminalinės bausmės teorijos bei įstatymo leidėjo įtvirtintų bausmių tikslų sąsają, šiame darbe suteikiama galimybė apžvelgti Lietuvos baudžiamosios teisės mokslo atstovų, tiek užsienio šalių autorių mokslines idėjas ir koncepcijas, bei įvertinti praktinį BK įtvirtintų bausmės tikslų įgyvendinimą, gvildenant šių tikslų reikalingumo, būtinumo bei simboliškumo problematiką.

Atsižvelgiant į tai, jog bausmių skyrimas yra labai svarbus baudžiamosios teisės institutas, atsiranda pagrįstas poreikis aptarti šiuo metu galiojančiame BK įtvirtintų bausmės

¹ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741.

² Arlauskas S. Kriminalinės bausmės tikslų aporija ir baudžiamoji politika Lietuvoje// Jurisprudencija. Vilnius: - Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2007. Nr. 5(95). P.15.

tikslų sąrašą. Naujajame baudžiamajame įstatyme teisėkūros subjekto įtvirtintas bausmės tikslų sąrašas, vertinant šių tikslų deklaruojamą turinį, buvo orientuotas į represyvios baudžiamosios politikos vykdytos iki Nepriklausomybės humanizavimą ir švelninimą. Deja, turint omenyje nūdienos baudžiamosios politikos tendencijas, tenka pripažinti, jog Lietuvos Respublika iš sovietinio politinio mentaliteto paveldėjo represyvios baudžiamosios politikos nuostatas, todėl šiuo metu galiojantys Lietuvos teisės aktai baudžiamosios justicijos srityje ne visuomet atspindi juose dėstomus principus bei raidę, dėl ko nacionalinė baudžiamosios justicijos sistema ne visada vertinama kaip pažangi ir atitinkanti tarptautinius standartus ir prisiimtus įsipareigojimus. Šiuo atveju pažymima, jog atskirų bausmės tikslų aptarimas ne tik leidžia numatyti teisėkūros subjekto orientacines bausmių skyrimo kryptis, bet tuo pačiu nusako tam tikrus bausmės tikslų išskyrimo naujajame baudžiamajame įstatyme trūkumus ir jų įgyvendinimo problematiką.

Pažymėtina, kad kriminalinės bausmės paskirtis, kurią nusako glaudžiai tarpusavyje susijusių bausmės tikslų visuma, kiekvienoje byloje įkūnija savitą charakteristiką, todėl teismų praktikoje įtvirtintas reikalavimas dėl motyvuotų teismų nuosprendžių priėmimo yra neatskiriamas nuo kriminalinei bausmei priskirtinų tikslų įgyvendinimo ir jų tikslingumo vertinimo. Pateikta pozicija patvirtina būtinybę išanalizuoti kiekvieno kriminalinės bausmės tikslo ideologinį ir praktinį atspindį. Giluminė pavienių bausmės tikslų problematika atskleidžia ne tik teorinio ir idėjinio prado probleminius aspektus, bet tuo pačiu suteikia puikią galimybę atskleisti bausmės paskirtį įkūnijančių tikslų kritinę argumentaciją. Giluminė bausmės tikslų analizė, leidžia suabejoti tam tikrų kriminalinės bausmės tikslų nustatymu BK 41 str. 2 d., bei tuo pačiu atspindi sudėtingą bausmės paskirties įgyvendinimo mechanizmą, atsižvelgiant į kompleksinę materialiosios baudžiamosios teisės ir bausmių vykdymo teisės sąsają.

Geriausia bausmės tikslų analizė bei jų įgyvendinimo problematika atsispindi konkrečios BK numatytos bausmės skyrimo bei vykdymo stadijoje. Atskiros bausmės reglamentavimo ypatumai leidžia objektyvizuoti bausmės paskirties įgyvendinimą. Šiuo konkrečiu atveju, atsižvelgiant į ribotą darbo apimties pobūdį, bei siekį išsamiau pristatyti bausmės tikslų praktinius ir teorinius aspektus, pateikiama išsami laisvės atėmimo iki gyvos galvos ir jos atitikties bausmės tikslams analizė. Pasirinktos bausmės teisinė prigimtis ir vykdymo tvarka, suteikia galimybę ne tik įvertinti kriminalinės bausmės tikslų realizavimo specifiką šios bausmės atžvilgiu, bet taip pat pateikti svarią poziciją ir argumentus dėl įstatymų leidėjo BK įtvirtintų kriminalinės bausmės tikslų gebėjimo įkūnyti jų ideologines ir praktines nuostatas.

Teisinėje literatūroje randami pavieniai moksliniai darbai, kuriuose aptariami bausmės tikslai bei jų pagrindu gvildenamos bausmių teorijos. Tam tikrą filosofinį ir praktinį bausmės

tikslų aspektą savo darbuose apžvelgia R. Drakšas, G. Švedas, S. Arlauskas, V. Pesliakas, A. Dziegoraitis. Paminėti autoriai savo darbuose atskleidžia filosofines konkrečių tikslų ištakas ir idėjas, pateikia kritinį požiūrį baudžiamosios politikos ir iškeltų bausmės tikslų atžvilgiu, išdėsto bausmės tikslų ir jų idėjinio turinio kaitą atsižvelgiant į konkretų laikotarpį. Atskirųjų bausmių efektyvumo problematika bei tam tikras bausmių vertinimas kriminalinės bausmės tikslų prizmėje randamas tokių autorių darbuose kaip G. Šulija, A. Čepas, G. Sakalauskas, L. Pakštaitis, T. Mackevičius, M. Rakštelis ir kt.³ Paminėtų autorių darbuose atskleidžiama įvairialypė konkrečių bausmių problematika susijusi tiek su praktiniu konkrečios bausmės įgyvendinimu, tiek su reglamentavimo nacionaliniu ir tarptautiniu lygiu gvildenamomis problemomis. Išanalizavus daugelio autorių darbų tenka pripažinti, jog mokslinėje literatūroje stokojama dėmesio komentuojamos darbo tematikos pagrindu, sistemiškai apžvelgiant baudžiamajame įstatyme įtvirtintų bausmės tikslų teisinę prigimtį bei jų veiksmingumo kritinę poziciją. Komentuojama aplinkybė tik dar kartą patvirtina šios temos aktualumą bei būtinybę pateikti platesnę bausmės tikslų analizę.

Darbo objektas: šio darbo objektas ir kartu teisinė problema yra tiksliai atspindėti temos pavadinime – bausmės tikslai bei teisinės priemonės jų įgyvendinimui: teoriniai ir praktiniai aspektai.

Darbo tikslas: aptarti teorinius ir praktinius bausmės tikslų įgyvendinimo apsektus. Darbo tikslui pasiekti keliami tokie uždaviniai:

- 1) aptarti Lietuvos baudžiamajai politikai artimų bausmių teorijų bruožus;
- 2) apžvelgti konkrečių bausmės tikslų ideologinį ir praktinį pagrindimą bei pateikti jų įgyvendinimo problematiką;
- 3) įvertinti laisvės atėmimo iki gyvos galvos atitiktį kriminalinės bausmės tikslų paskirčiai.

Tyrimo metodai:

Magistrinio darbo tikslams pasiekti bus panaudoti aprašomasis, loginis - dogmatinis, lyginamasis, sisteminės analizės, istorinis - lyginamasis, dokumentų analizės metodai. Šių metodų pagrindu formuluojamos išvados bei apibendrinimai. Loginis - dogmatinis metodas yra

³ Šulija G. Baudos bausmė ir jos skyrimas: daktaro dis.soc. mokslai: teisė (01S) / VU. – V. , 2005; Drakšas R. Mirties bausmė: situacija ir perspektyvos. Eugrimas, 2002. Vilnius, Švedas G. Laisvės atėmimo bausmė: baudžiamosios politikos, baudžiamieji teisiniai ir vykdymo aspektai. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003; Bikelis S., Sakalauskas G. Laisvės atėmimu iki gyvos galvos nuteistų asmenų lygtinis paleidimas: tarptautiniai standartai, užsienio šalių patirtis ir pasiūlymai Lietuvai // Teisės problemos 2008. Nr. 4 (62); Mackevičius T., Rakštelis M. Laisvės apribojimo bausmės įgyvendinimas // Jurisprudencija. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010. Nr. 4(122), Čepas A., Sakalauskas G. Ar prasminga arešto bausmė? // Teisės problemos, 2009. Nr. 4. Mališauskaitė S. Bausmių veiksmingumo vertinimo problemos ir jų sprendimo būdai // Jurisprudencija. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2003. T. 47(39). Šulija G. Turtinių bausmių reforma naujajame Lietuvos respublikos baudžiamajame kodekse // Jurisprudencija. Jurisprudencija. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004. T. 52(44), Pakštaitis L. Kyšininkavimo baudžiamumas baudžiamosios politikos kontekste // Jurisprudencija. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2003. T. 45(37).

būtinai atskleidžiant bausmės tikslus, aiškinantis jų paskirtį įtvirtinančių teisės normų turinį, sąvokų konstrukcijas, pateikiant išvadas ir apibendrinimus. Sisteminės analizės metodo taikymą nulėmė bausmės tikslų prigimtis, jis skirtas nustatyti bausmės tikslų skirtumus, ypatumus, santykį su bausmių teorijomis. Lyginamojo metodo taikymas yra susijęs su bausmės tikslų įgyvendinimo problematika, taip pat yra lyginama teoriniai teiginiai su teismine praktika bei užsienio šalių bausmės tikslų reglamentavimu. Istorinio lyginamojo metodo pagalba bus atskleidžiami bausmių teorijų koncepcijos, filosofų, baudžiamosios teisės mokslininkų nuomonės. Dokumentų analizės metodo pagalba analizuotinos Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo, Aukščiausiojo Teismo nutartys, Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai, nacionaliniai bei užsienio šalių norminiai teisės aktai, tarptautiniai teisės aktai.

Vartojamos sąvokos. Darbe vartojamos sąvokos tokios kaip apibrėžtos BK. Mokslinio išsamumo tikslu vartojamos „bausmės“ ir „kriminalinės bausmės“ sąvokos iš esmės tapачios.

1. Bausmių teorijų ideologinis pradas

Visuomenei, kaip tam tikram socialiniam junginiui, jau nuo seno buvo būdingas jos narių – individų poelgių vertinimas. Tam tikri asmens veiksmai ar poelgiai dėl jų kokybinės išraiškos buvo vertinami teigiamai, tuo tarpu kiti, atvirkščiai, nebuvo toleruoti ir akceptuoti. Tokiu būdu bausmės tapo visuomenės narių neigiamo elgesio baudymo išraiška. Istorinių šaltinių paveldas leidžia mums susidaryti nuomonę, jog seniausiais laikais bausmė buvo stipriai siejama su atpildo ir keršto tikslais. Bausmė buvo pagrįsta primityviomis žmonių pažiūromis, kurių esminis požymis buvo tai, kad pats nukentėjęs turėjo teisę reikalauti iš nusikaltėlio bausmės už padarytą žalą⁴. Vien Senovės Rytų teisėje iš gentinės santvarkos atėjęs kraujo keršto už padarytą skriaudą principas - taliono paprotys (lot. atpildas), paprastai išreiškiamas formule „akis už akį“ arba „dantis už dantį“, išreiškia atitinkamų Senovės civilizacijų vyraujančią požiūrį į nusistovėjusių paprotinių, vėliau rašytinių normų pažeidimą. Prisimintina, jog vien bausmių žiaurumas Hamurabio teisyne vaizduoja tuometinių taikytų bausmių griežtumą – už daugelį nusikaltimų buvo numatyta mirties bausmė, taip pat daugeliu atveju taikytos luošinamosios bausmės⁵.

Tenka pripažinti, kad senovės laikais taikytų bausmių žiaurumas daugelį vertė bijoti jų realizavimo, baidė taip pat vien mintis pagalvojus apie skiriamos bausmės patiriamas fizines kančias. Tačiau su laiku, paprotinės normos, o vėliau ir rašytinės normos, išreiškė vis racialesnį baudžiamosios teisės vaidmenį. Laikui bėgant fizinė kančia ir paties kūno skausmai jau nebuvo sudedamąja bausmės dalimi. XIX amžiaus pradžioje išnyksta didysis fizinės bausmės reginys. Bausmė pradėjo orientuotis ne į kūną, o į sielą. Esminiai pokyčiai atsirado ir teismineje bausmės vertinimo metodikoje, antai į sprendimų priėmimo procesą įsiterpė tiesos nustatymo aspektai, kurių pagrindu buvo užduodami tokie klausimai: „kokia baudimo priemonė būtų tinkamiausia?“, „kaip būtų geriausia pataisyti nusikaltėlį?“. Baudimas tapo sudėtinga socialine funkcija⁶. Atitinkamai visuomenė, integravusi į socialinės funkcijos sritį nukentėjusiųjų aukų interesus, įgalino valstybės valdžią skirti bausmes, taip garantuojant bei derinant bendro visuomenės gyvenimo narių interesus bei visuomeninio saugumo poreikius. Taip gimė kriminalinė bausmė⁷.

⁴ Pranka D. Nusikalstamos veikos ir civilinės teisės pažeidimo atribojimo koncepcija Lietuvos baudžiamojoje teisėje. Daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė. (01 S).– Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012. P. 12-14.

⁵ Maksimaitis M. Užsienio teisės istorija. – Vilnius: Justita, 2002. P. 35 - 36.

⁶ Foucault M. Disciplinuoti ir bausti: kalėjimo gimimas. – Vilnius: Baltos lankos, 1998. P. 18-32.

⁷ Ciosek M. Psychologia sądowa i penitencjarna, Warszawa: Wydawnictwa Prawnicze PWN, 2001. S. 169.

Bausmė yra tam tikras teisinis santykis, tarp asmens padariusio nusikalstamą veiką bei valstybės, kaip jos atsakas į tokius neteisėtus veiksmus⁸. Tačiau supratimas kriminalinės bausmės juridine prasme yra lydimas tam tikrų asmens neigiamų potyrių, kurie nėra aprėpiami komentuojamo juridinio santykio. Be abejonės, kriminalinė bausmė yra lydima ne tik atitinkamų teisinių suvaržymų, bet taipogi siejama su psichologinėmis, o kartais taip pat ir fizinėmis kančiomis. Be to, tam tikrų bausmių rūšių taikymas kaltininkui yra siejamas ir su socialinėmis pasekmėmis. Būtina pažymėti, jog komentuojamos neigiamos kriminalinės bausmės pasekmės lieka už kriminalinės bausmės ribų, atsiranda kaltininkui savaime ir nepriklauso nuo įstatymo leidėjo valios⁹.

Be abejonės, kriminalinė bausmė yra griežčiausios teisinės atsakomybės rūšies, juridinė išraiška. Nuo kitų atsakomybės rūšių ji skiriasi ne tik tuo, kad yra sureguliuota valstybės baudžiamųjų įstatymų, bet yra *ultima ratio* priemonė naudojama valstybės kovoje su nusikalstamumu, bei skiriama valstybės vardu.

Kiekviena valstybė pasirenka tam tikrą baudžiamosios politikos kryptingumą, o vienas iš baudžiamosios politikos elementų yra konkrečios bausmės teorijos parinkimas. G. Švedo teigimu, konkrečios bausmės parinkimas valstybės baudžiamajai politikai yra svarbus tuo, jog leidžia: 1) įtvirtinti bausmės paskirtį ir atskiroms bausmėms keliamus tikslus; 2) nustatyti bausmių sistemą ir apibrėžti atskirų bausmių rūšių turinį; 3) numatyti bausmių rūšis ir dydžius už konkrečias nusikalstamas veikas; 4) nustatyti bausmių skyrimo taisykles; 5) sudaryti teisinės bausmių vykdymo prielaidas; 6) įvertinti bausmių sistemos ir atskirų bausmių rūšių efektyvumą¹⁰.

XVII ir XIX amžiuje atsiranda daugelis kriminalinės bausmės teorijų, be to nemažai jų analizuotinos laisvės atėmimo bausmės pagrindu. Teorijos tapo pavienių tezių ar teorinių pamąstymų rinkinių visuma, kurie buvo nagrinėtini kriminalinės bausmės tikslų, esmės ir veiksmingumo požiūriu. Teisinėje literatūroje minima daugelis kriminalinės bausmės teorijų skirstomų įvairiais pagrindais, bei ginančių savo postulatus ir idėjas.

Atsižvelgiant į daugelį kriminalinės bausmių koncepcijų, verta pabrėžti, jog visos teorijos daugiau ar mažiau tarpusavyje yra panašios, iškelia giminingus bausmės tikslus. Būtina taip pat pastebėti, kad daugelio autorių pateikiama teorijų klasifikacija jungia panašius teorinius pradus, be to, vadovaujasi tų pačių filosofų, mąstytojų ar kitų teisininkų, mokslininkų pažiūromis. Šiame skyriuje pateikta teorijų analizė trumpai nusako pagrindinių sutinkamų

⁸ Таганцев Н.С. Русское уголовное право. Часть общая.. - Петербург, 1902. Том II. С. 823.

⁹ Drakšienė A. Bausmių skyrimo ribos // Teisė. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1995. Nr. 29. P. 21.

¹⁰ Švedas, G. Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006. P. 35.

bausmių teorijų atstovų pozicijų kryptingumą, bei pateikia įvairialypį kriminalinių bausmių teorijų skirstymą.

Atsakant į daugelį klausimų, tokių kaip: „ar valstybė turi teisę bausti pažeidėjus?“, „kokia apimtimi bei koku pagrindu?“, „kokių tikslų ji siekia taikydama bausmes?“, kyla būtinybė apžvelgti egzistuojančias kriminalinės bausmės koncepcijas. Bausmės teorijos yra visuomenėje susiformavęs požiūris į kriminalinės bausmės tikslus, o bausmės teorijos ir jos teorinio ir praktinio įgyvendinimo pagrindo pasirinkimas, be abejonės, yra valdžios institucijų prerogatyva, antai nuo pasirinktos bausmės koncepcijos priklauso valstybės vykdoma bausmių politika. Šiame skyriuje aptariamos įvairios bausmių teorijos skirstomos įvairiais pagrindais - nuo atpildo ir keršto nusikaltėliui, fizinio nusikaltėlio sulaikymo nuo nusikaltimo padarymo ateityje teorijų, taip pat minimos nusikaltėlio perauklėjimo (resocializacijos) teorijos nuostatos.

1.1. Bausmių teorijų filosofinės ištakos

Išsamią ir nuoseklią baudžiamosios atsakomybės teorinę ir praktinę problematiką savo darbuose yra pateikęs prof. dr. R. Drakšas. Šio teisėtyrininko moksliniuose darbuose pateikiama gausi filosofinio pobūdžio baudžiamosios atsakomybės medžiaga, kuri taipogi savo ruožtu neatskirama nuo bausmių teorijų tematikos. Atsižvelgiant į tai, be abejonės, akcentuotinas be galo svarbus šio autorius indėlis teisės mokslui pateikiant konkretizuotą ir susistemintą kriminalinės bausmės filosofinę koncepciją.

Nagrinėdamas baudžiamosios atsakomybės problematiką autorius pirmiausia apsiriboja ties klausimu – „ar valstybė iš viso turi teisę bausti nusikaltėlius?“, todėl remdamasis vieno žymiausiu XIX amžiaus baudžiamosios teisės specialisto N. Tagancevo pateiktą teorijų, neigiančių valstybės teisę bausti skirstymu, prof. dr. R. Drakšas išskiria tokias trijų teorijų grupes, neigiančias valstybės teisę bausti nusikaltimą padariusį asmenį kaip: teorijos neigiančios valios laisvę, neigiančias egzistuojančią bausmių sistemą, neigiančias pačią valstybės teisę bausti¹¹. Autorius nurodo, jog deterministai vertinantys visuomenę kaip tvarkingą žmonių tarpusavio nulemtų santykių sistemą, teigė, kad delinkventinis elgesys yra determinuotas. Tačiau svarbu tai, jog neigdami žmogaus veiksmų laisvę, jie neneigia atsakomybės už padarytą veiką būtinumo. Deterministai neigia atpildo tikslą, o atsakomybės pagrindu laiko visuomenės saugumą, todėl bausmę jie laiko visuomenės saugumą užtikrinančiu

¹¹ Drakšas R. Bausmė: bendrosios teorinės problemos // Teisė : Vilniaus universiteto leidykla, 2004. T. 52, P. 26.

garantu¹². Antros grupės atstovai laikosi nuomonės, kad visa bausmių sistema, ar atskiros šios sistemos dalys, neturi jokio loginio pagrįstumo. Šios krypties šalininkai nepalaiko tiek atskirų bausmių taikymo (mirties bausmės, laisvės atėmimo ir t.t.) tiek bausmių visumos, kurios neatskiriamai susijusios su fizinėmis ir moralinėmis kaltininko kančiomis. Teorijų neigiančių valstybės teisę bausti nėra daug, vienas ryškiausių yra R. Owenas. Senosios socializmo doktrinos šalininko nuomonė, valstybė negali bausti asmenis už jų nusikaltimus, kadangi visuomenėje egzistuojanti valstybinė santvarka, pati nulėmė neteisėtą asmenų elgesį. Žmonių savybių formavimasis yra neatsiejamai susijęs su valstybine santvarka ir veikla¹³. Žymaus Anglijos reformatoriaus teigimu – bausmė yra nepagrįstas smurtas prieš visuomenę, kuri palaiko tą, kas iš tikrųjų neturi egzistuoti. Panašią poziciją kritikuojančią valstybės palaikomą bausmių sistemą išreiškė Emilis de Girardinas. Jo manymu, bausmė negali būti nei atpildu už teisės pažeidimą, nei kaltės atpirkimo išraiška, bei priemone nešančia kažkokią naudą visuomenei. Jo manymu, pats asmuo yra savo atliktų veiksmų teisėjas¹⁴. Paminėtina, kad prof. dr. R. Drakšas valstybės teisei bausti neigiančiai teorijai priskiria taip pat organiškios sociologijos krypties šalininkus H. Spencerį ir R. Wormsą. Šių šalininkų teigimu, žmonės esą socialinių organizmų organai, todėl jų veikimas yra kaip socialinių organizmų funkcija – pats visumos vienetas. Visus individų veiksmus lemia kolektyviniai polinkiai, todėl nepateisinamas yra atskirų socialinio junginio detalių – pavienių individų baudimas, nebaudžiant paties kolektyvo. Komentuojamos krypties atstovų nuomonę, tokius teisės pažeidėjus reikia gydyti taip, kaip prastai funkcionuojančias kūno dalis.

Valstybės teisę bausti pripažįstančioms teorijoms prof. dr. R. Drakšas priskiria valdžios ir visuomeninio saugumo teorijas. Autorius valdžios teorijas taip pat skirsto atsižvelgiant į tai kaip traktuotina valdžios sąvoka – ar kaip beasmenė įstatymo valdžia ar kaip konkretaus valstybės atstovo valdžia. Analizuodamas valdžios teorijas profesorius užsimina apie anglų politiko, filosofo ir teoretiko T. Hobso idėjas, kurios buvo stipriai susijusios su absoliutinės monarchijos valdymo forma. Remiantis T. Hobso teorijomis, pripažintina, jog bausmė buvo vienas pagrindinių įrankių monarchui pasiekti savo neribotą valdžią bei užtikrinti tokios valdžios egzistavimą remiantis pavaldinių paklusnumu¹⁵. Ši valdymo forma T. Hobso teigimu, užtikrins „individų kovos vieną prieš kitą“ pabaigą¹⁶.

¹² Лоба В. Е. Государство как субъект карательного права: обзор теорий // Вестник Томского государственного университета. 2012. № 354. С. 130.

¹³ Там же.

¹⁴ Там же.

¹⁵ Drakšas R. Baudžiamoji atsakomybė ir jos realizavimo formos. Justitia, 2008. Vilnius, P. 86.

¹⁶ Ерышев А. А. История политических и правовых учений. разное. Учебное пособие. - 3-е издание, стереотипное. - Киев, 2002. С. 63.

Atsižvelgiant į tai, jog bausmė yra neatskiriamas trilypio santykio tarp visuomenės, valdžios ir individo elementas, būtina taipogi užsiminti ir apie visuomeninio saugumo arba visuomenės sutarties teoriją. Minėtų teorijų koncepcijas jungia tokių žymių filosofų idėjos kaip J. G. Fichte, Ž. Ž. Ruso ir kt. Garsus Vokietijos filosofas J. G. Fichte teigia, kad valstybė yra visuomenės narių laisvo susitarimo vaisius, kurios pagrindinis tikslas yra užtikrinti jos narių saugumą. Šiuo atveju, valstybei atsiranda pareiga ginti savo narius nuo gresiančio pavojaus. Savo mintis apie tai, kaip turi būti kuriama valstybė, Ž. Ž. Ruso išdėstė 1762 m. išleistame politiniame traktate „Contrat social“ („Visuomenės sutartis“). Nors komentuojamame veikale filosofas daug dėmesio skiria tautos suverenumo klausimams, tačiau vertėtų pažymėti, jog pagrindinis valstybės tikslas yra visuomenės gerovė, kuri gali būti įgyvendinama neperžengiant visuomeninės sutarties ribų¹⁷. Remiantis visuomenės sutarties teorija, asmenys, esantys tos visuomenės neatskiriamais elementais, perdavė dalį savo teisių valstybei, tam, kad protingai būtų užtikrinta įstatymų leidyba bei tų įstatymų laikymasis. Kaip teigia J. G. Fichte, valstybė taiko bausmes tik tiems, kas nesilaiko visuomenės sutarties¹⁸. Garsus postmoderniosios pakraipos prancūzų filosofas Michelas Foucault, apžvelgdamas modernios baudžiamosios teisės istorinio formavimosi etapus, taip pat paminėjo bendrąją visuomenės sutarties teoriją. Michelas Foucault nurodo, jog: „Pilietis visiems laikams sutinka laikytis visuomenės įstatymų, netgi to, kuris gali jį nubausti. (...) Iš tikrųjų sulaužęs įstatymą individas stoja prieš visuomenės kūną; visuomenė turi teisę jį bausdama pasitelkti visas savo pajėgas. Pastebėtina, jog mąstytojas taip pat pažymi, jog nors teise bausti naudojasi visuomenė, tačiau įgyvendindami šią teisę visuomenės nariai privalo nepamiršti apie būtinybę reguliuoti bausmės galimybę remiantis saiko principu¹⁹. Komentuojamos teorijos ir jų atstovai, nors ir remiasi skirtingomis koncepcijomis ir idėjomis, pateikia vienodą poziciją dėl valstybės pareigos taikyti bausmes teisės pažeidimus padariusiems visuomenės nariams.

Bausmės problematika taip pat yra nagrinėjama ir kriminologijos mokslo. Kriminologijoje išskiriamos dvi pagrindinės bausmės mokyklos, kurios skirtingai interpretuoja bausmės paskirtį: klasikinė ir pozityvistinė. Pirmoji remiasi senu moralinės kaltės ir bausmės atpildo principu, antroji pagrindu pripažįsta visuomenės saugumą, todėl pagal ją bausmė yra ne atpildas, o apsigynimas ir auklėjamoji priemonė. Pozityvistinė mokykla atitinkamai turi taip pat keletą krypčių, tarp kurių pagrindinės paminėtinos įbauginimo (J. Bentamas), reabilitacijos (Stelzeris) ir antropologinė kryptis (E. Ferii, C. Lombroso)²⁰. Atsižvelgiant į tai, jog minėtos

¹⁷ Butvilavičius D. Steigiamosios ir įsteigtosios valdžių konstitucinė skirtis // Socialinių mokslų studijos. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009. Nr. 2 (2), P. 86.

¹⁸ Лоба В. Е. Государство как субъект карательного права: обзор теорий // Вестник Томского государственного университета. 2012. Nr. 354. С. 129.

¹⁹ Foucault M. Disciplinuoti ir bausti: kalėjimo gimimas. Vilnius: Baltos lankos, 1998. P. 109-110.

²⁰ Drakšienė A., Drakšas R. Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė. 2 laida. Vilnius: Eugrimas, 2008. P. 198.

mokyklos bei jų iškeliamos idėjos yra labai artimos ir baudžiamosios teisės mokslo sričiai, todėl jos nebus komentuojamos plačiau.

Atsižvelgiant į nemažą bausmių teorijų skaičių, XIX amžiaus pradžioje Zacharijus pasiūlė bausmių teorijas padalinti į tris grupes: absoliučias, santykinės ir mišrias²¹. Absoliučios teorijos tvirtina, kad bausmė yra neatsiejama nuo kaltininko blogo poelgio, bausmės esmė yra pati bausmė. Bausmės skyrimą nulemia pats kaltininko neteisėtas elgesys, todėl ji yra teisingas atpildas už blogį bei padarytą skriaudą ir negali turėti kitų tikslų (I. Kantas, G. W. F. Hegelis, H. Grocijus). Antros grupės atstovai teigia, jog bausmė yra instrumentas įgyvendinantis visuomenės individų ir pačios visuomenės – kaip visumos interesus. Tarp bausmės ir kaltininko neteisėto pažeidimo nėra jokio vidinio ryšio, egzistuoja tik grynai išorinis veiksnys, antai bausmė yra pagrįsta ir teisinga tik tada, kai jos įgyvendinimas teikia visuomenei kokį nors gėrį. Mišri teorija jungia minėtų abiejų koncepcijų teiginius, tačiau pabrėžia teisingos ir sąžiningos bausmės poreikio bei visuomeninės naudos siekimą. Minėtos teorijos, atsižvelgiant į savo iškeltų teorijų ir idėjų prigimtį, atitinkamai sulaukdavo nemažai kritikos.

Lenkų kriminologijos ir penologijos autoritetas L. Lernell savo mokslinėje veikloje detalai išanalizavo dvejų bausmių teorijų koncepcijas: retribucinę ir prevencinę, bei pateikė detalias jų charakteristikas²². Bausmė kaip kerštas remiasi retribucijos idėja: bausmės tikslas – atkeršyti nusikaltėliui už padarytą nusikaltimą: kiekvienas nusikaltimas reikalauja atpildo už padarytą blogį. Jos esmė – bausmė turi atspindėti nusikalstamos veikos sunkumą. Žymiausiems šios teorijos krypties atstovams autorius taip pat priskiria G. W. F. Hegelį ir I. Kantą. Pastarieji du filosofai atstovavo tradicijai, kuri rėmėsi idėja, kad, nepriklausomai nuo bausmės padarinių, į blogį turi būti atsakyta blogiu.²³

I. Kantas teigė, jog „baudžiantysis įstatymas yra kategorinis imperatyvas ir vargas tam, kuris naudodamasis mokymu apie laimę, bando rasti kažką tokio, kas pagal įstatymo pažadėtą naudą galėtų padėti išvengti bausmės. Jei išnyks teisingumas, žmonių žemiškas gyvenimas neturės jokios vertės“²⁴. I. Kantas pabrėžia taip pat ir teisingumo idėją, kurios pagrindu nurodo, jog kiekvienas turi atsakyti už savo veiksmus ir kiekvienas nusikaltimas turi būti nubaustas. Bausmė, kaip atpildas, susijusi su pagarba įstatymams, ji turi remtis teisingumu ir pagarba teisėms, bet ne nauda. Atpildo teorija siekia bausmės, kurios nusikaltėlis nusipelnė, o ne socialiai naudingos bausmės, kadangi nusikaltėlis nėra priemonė²⁵. Taigi, kriminalinė bausmė

²¹ Ciosek M. *Psychologia sądowa i penitencjarn*. Warszawa: Wydawnictwa Prawnicze PWN. 2001. P. 172.

²² Ibid.

²³ Kuklianskis, S., Gimelstein, R. Justickis V. *Psichologinė bausmės samprata*. Socialinis darbas, 2005. Nr. 4(2). P. 53.

²⁴ Кант И. *Метафизика нравов в двух частях // Собрание сочинений: в 8 т.: Чоро, 1994. Т. 6. С. 366-367.*

²⁵ Лоба В. Е. *Государство как субъект карательного права: обзор теорий // Вестник Томского государственного университета. 2012. Nr. 354. С. 130.*

filosofo nuomone, yra teisingumo atstatymas kildinamas iš padaryto teisės pažeidimo. I. Kanto filosofijos požiūriu galima išskirti keturis kriminalinės bausmės požymius:

1. Bausmė yra teisinga tada, kai jos nusipelno.
2. Bausmės užsitarnaujama tada, kai nubaustasis padarė blogį remdamasis laisva valia.
3. Bausmės parinkimas priklauso nuo kaltininko neteisėto poelgio²⁶.

Be to, I. Kantas nustato lygybės reikalavimą, proporcingą įgyvendintam blogiui bei paskirtai bausmei, antai kaltininkas turi žinoti, jog blogį, kurį jis padarė kito asmens atžvilgiu, jis tuo pačiu mastu jį patyria savo atžvilgiu. Bausmės kokybinis rodiklis I. Kanto požiūriu, turi atitikti padaryto nusikaltimo pobūdį, todėl už nužudymą jis siūlo skirti mirties bausmę, už lytinius nusikaltimus – kastraciją²⁷.

Garsus Vokietijos baudžiamosios teisės specialistas Hansas Heinrichas Jescheckas nurodo, jog bausmė yra atitinkama valstybės reakcija į teisės pažeidimą, kai teisės pažeidėjo socialinė padėtis suvaržoma ar apribojama tiek, kiek reikalauja teisingumas. Teisingas atpildas reikalauja, kad bausmė būtų skiriama pagal kiekybinį nusikalstamos veikos įvertinimą, t. y. tokiu būdu, kad bausmė būtų nei per griežta, nei per švelni.

G. W. F. Hegelis, panašiai kaip ir I. Kantas, nepripažįsta teorijų, kurios remiasi įbauginimo, perauklėjimo ar sulaikymo – kaip kriminalinės bausmės funkcijomis²⁸. Juo nuomone, bausmė nėra nei blogis nei gėris. Nėra blogis, nes būtų absurdiška jau egzistuojantį blogį užkardyti nauju blogiu. Nėra taip pat ir gėriu, nes šiuo atveju svarbiausias yra kaltininko nuteisimas už blogį, o ne kažkokio gėrio įgyvendinimas. G. W. F. Hegelis kritikavo prevencinės bausmių teorijos idėjas ir neigė bet kokią bendrąją ar individualią prevenciją. Švietimo amžiaus filosofų atstovas teigė, jog toks teisės pažeidėjo toleravimas remiantis tiek bendrosios tiek individualiosios prevencijos iškeltais tikslais, žeidžia kaltininko – kaip protingosios būtybės orumą. Jei bausmė siektų tokių tikslų, tai teisės pažeidėjas būtų prilyginamas šuniui, kuriam grasinama lazda²⁹.

J. Durkheimas bausmę taip pat interpretavo kaip atpildą, tačiau jis pabrėždavo, jog vidinė visuomenės savireguliacija, visuomenės narių saitai bei tarpusavio kontrolė tai visuomenės egzistavimo elementai, kurie garantuoja individų išgyvenimą bei formuoja patį gyvenimą. Jo teorija kartais vadinama sociokultūrine nusikaltimų teorija. Kaltininko neteisėtas poelgis ar veiksmas yra įrodymas to, jog asmens individualumas tampa viršesnis už

²⁶ Królikowski M. Komunikacyjne teorie kary jako wspólczesne restrybutywne uzasadnienia kary kryminalnej. *Studia Iuridica*, 2004. XLIII, S. 123.

²⁷ Švedas G. Laisvės atėmimo bausmė: baudžiamosios politikos, baudžiamieji teisiniai ir vykdymo aspektai. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. P. 70.

²⁸ Szymaniec P. Heglowski model nowoczesnego państwa. Biblioteka Cyfrowa Uniwersytetu Wroclawskiego. 2008 S. 28. // <http://www.bibliotekacyfrowa.pl/Content/24595/003.pdf> ; prisijungimo laikas: 2013.04.04.

²⁹ Mitera M., A. Zubik. Kara śmierci w świetle doświadczeń współczesnych systemów prawnych. Warszawa, 1998. S. 9.

visuomenės, kaip bendro socialinio junginio, suvokimą. Bausmė jo teorijoje yra neatsiejama nuo nusikaltimo. Jie yra vienas kito priežastis ir pasekmė ir paaiškinami vienas per kitą. Nusikaltėlis baudžiamas už tai, kad pasityčiojo iš visuomenės moralės bei normų, kurios yra ginamos įstatymo³⁰.

Panašią bausmės koncepciją pateikia britų filosofas H. L. A. Hartas bausmę apibūdino tokiomis tezėmis: 1) bausmė turi būti lydima skausmo arba kitokių pasekmių, kurios paprastai laikomos nemaloniomis; 2) ji turi būti skirta už teisės normų pažeisimus; 3) ji turi būti taikoma tikram arba numanomam teisės pažeidėjui už jo padarytą veiką; 4) ją sąmoningai turi taikyti kiti asmenys; 5) ji turi būti skiriama ir vykdoma teisės sistemos įgaliotos valdžios, prieš kurią ir buvo nukreiptas teisės pažeidimas³¹.

Skirtingai negu retribucinė bausmės kryptis, kuri kildina bausmę iš jau padaryto nusikaltimo, prevencinė bausmės krypties postulatas yra kelio būsimiems teisės pažeidimams užkirtimas, todėl ji yra orientuota į ateitį, kitaip tariant, atsakomybę už praeitį keičia prognozė į ateitį. Šios krypties svarumas remiasi dvejomis idėjomis. Pirma, nurodoma jog bausmė veikia kaltininką dvejomis kryptimis: jis pats yra atbaidomas nuo teisės pažeidimų darymo, antra, leidžia jam įsisąmoninti kokį blogį jis padarė. Atsižvelgiant į tai, teigiama, jog kriminalinė bausmė yra teisinga tada, kai suteikia naudos pačiam teisės pažeidėjui. Be to, bausmių skyrimas ir jų vykdymas tuo pačiu yra naudingas ir pačiai visuomenei, kuri atbaido žmones nuo neteisėtų veiksmų ir taip juos taiso³².

Prevencinė kriminalinės bausmės teorijos kryptis taipogi nėra vienalytė, jos pažiūras pristato jau minėti kelių krypties mąstytojai: L. Lernell, L. Fojerbachas, utilitaristas J. Bentamas, antropologinės filosofijos krypties atstovas Č. Lomborzo, bei sociologinės filosofijos atstovas F. Listas.

Vienas žymiausių prevencinės bausmės teorijos krypties atstovu buvo anglų teisininkas ir filosofas, utilitaristas J. Bentamas. Filosofas visuomenę laikė individų visuma, besivadovaujančia „naudingumo principu“, kurį pagrindė 1789 metais išleistame „Įvade į moralės ir įstatymleidystės principus“. Šis principas nusako visuomenės maksimalios laimės siekį bei nemalonumo vengimą. J. Bentamas teigia, jog žmogaus gyvenimas yra nulemtas pastovių sprendimų priėmimo, todėl individas priimdamas vienokį ar kitokį sprendimą visada vadovaujasi šiuo principu. Teisės pažeidimas yra natūralaus asmens polinkio nusikalsti išraiška, kuriuo metu jis siekia įgyvendinti maksimalią laimę. Bausmė pati savaime yra blogis nes neša žmogui kančias, todėl jos taikymas yra pagrįstas tik tada, kai galima išvengti dar didesnio

³⁰ Gavėnaitė A. Bausmės samprata ir funkcijos pozityvistinėje ir kritinėje kriminologijos tradicijose. Daktaro disertacija: socialiniai mokslai, sociologija. (05 S). – Vilnius: Vilniaus universitetas, 2008. P. 43-53.

³¹ Drakšas R. Mirties bausmė: situacija ir perspektyvos. Vilnius: Eugrimas, 2002. P. 18.

³² Ciosek M. Psychologia sądowa i penitencjarna, Warszawa: Wydawnictwa Prawnicze PWN, 2001. S. 175.

blogio. Minimaliai būtina bausmė – tai parodymas, jog smurtauti prieš asmenį nepagrįstai – nepateisinama. Bausmė turi būti minimali tam, kad neįsigalėtų neapgrįstas baudimas. Be to, būtina paminėti, jog J. Bentamo teorijos pagrindu išskirta individualioji ir bendroji prevencija. Bendrosios prevencijos tikslinė grupė yra visuomenė, tuo tarpu individualios – pats teisės pažeidėjas. J. Bentamas akcentuoja bendrąją prevenciją, antai įstatymo numatyta bausmė ir realus jos įgyvendinimas sulaiko ir atbaido visuomenę nuo nusikaltimų padarymo, vertinant galimai gresiančius nemalonumus ir suvaržymus. Tuo tarpu individuali prevencija kelia sau kelis tikslus: teisės pažeidėjo pataisymas, potencialių nusikaltėlių įbauginimas bei nusikaltėlio pataisymas. Utilitaristas J. Bentamas pagrįsdamas prevencinės bausmės teorijos svarumą prieš atpildo teoriją, pabrėžė, jog remiantis prevencine bausmės paskirtimi užtikrinamas tam tikras teisės pažeidėjo perauklėjimas, o neapribojant jo laisvės ir neatimant jo gyvybės, ateityje yra užtikrinamas jo tokių teisių įgyvendinimas kaip laisvė pasirinkti savo elgesio standartus bei daryti gėrį ateityje³³.

Tam tikra sąsaja su J. Bentamo iškelto „naudingumo principu“ pastebima su prof. A. Vaišvilos pateikta pozicija nagrinėjant įstatymų socialinio veiksmingumo kriterijaus taikymo problematiką, kurioje autorius taip pat nagrinėja kriminalinės bausmės paskirtį. A. Vaišvila pažymi, jog bausmės tiesioginė paskirtis - nuolat įrodinėti nusikaltimą kaip kenkimo sau būdą. Šio teisės filosofo nuomone, bausmė yra tik tam tikra techninė teisingumo vykdymo priemonė, kuria siekiama sumažinti teisės pažeidėjo teises iki jo paties sumažintų pareigų. Profesoriaus nuomone, bausmė tampa priemone paverčianti nusikaltimu padaryta žalą kitam asmeniui, žalos padarymu sau pačiam³⁴.

Kai kurie autoriai pažymi, kad bausmė yra individualaus poveikio baudžiamosios atsakomybės priemonė, kuri taikoma nusikaltimą padariusiam asmeniui, o ne siekiant bendrosios prevencijos tikslų. Tokių argumentų svarumą pabrėžia tuo, jog bausmė, esanti baudžiamojo teisinio santykio elementu, atsiranda tik tarp konkrečiai apibrėžtų subjektų: valstybės ir nusikaltėlio, todėl jokia bendroji prevencija negalima³⁵. Šiuo atveju kritinę prevencinės bausmės teorijos poziciją išreiškia toks marksizmo pradininko, filosofo ir politikos ekonomisto K. Markso išsakytas retorinis klausimas: „kokią teisę turite bausti mane tam, kad įbaugintumėte ar pataisytumėte kitus?“. Komentuojama mąstytojo pozicija paneigia bendrosios prevencijos pagrįstumą ir teisėtumą.

³³ Mitera M., A. Zubik. Kara śmierci w świetle doświadczeń współczesnych systemów prawnych. Warszawa, 1998. S. 11.

³⁴ Vaišvila A. Ar kiekvienam įstatymui taikytinas socialinio veiksmingumo kriterijus. // Jurisprudencija. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004. Nr. 54 (46). P. 11.

³⁵ Švedas, G. Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006. P. 145.

L. Foerbachas savo teoriją taip pat grindžia bausmės bauginamuoju poveikiu³⁶. Jo teigimu, galiojančios baudžiamosios normos, kurios numato atitinkamas bausmes už konkrečius teisės pažeidimus, turi įtaką visuomenės psichiniam suvokimui renkantis savo elgesio standartus. Žmogus yra laisva ir protinga būtybė, todėl numato grėšiančios atsakomybės rūšį ir dydį už priešingą teisei elgesį. Per bausmę pasireškia nusikaltėlio valia ir visada turi būti lydima nusikaltimo, kuris esąs įvykdytas žinant apie gresiantį blogį. Vokiečių filosofas taip pat kritikavo absoliučios teorijos šalininkų nuomones. Jis teigė, jog bausmė turi būti ne tik protinga, bet ir prasminga. Mąstytojas paneigė atpildo principą nurodydamas, jog įstatymas iš anksto numato atitinkamos rūšies bausmę už skirtingo pobūdžio teisės pažeidimus, todėl įstatymų leidėjas pirmiausia siekė paveikti visuomenę, atbaidant ją nuo neteisėtų veiksmų, o ne patį teisės pažeidėją. Geriausiai atbaidymo funkcija yra įgyvendinama tada, kai yra garantuojamas tinkamas bausmės atlikimas³⁷.

Italų filosofas, matematikas ir ekonomistas Čezarė Bekarija savo veikale apie „Apie nusikaltimus ir bausmes“ (1764 m.), kuris siejamas su švietimo amžiaus idėjų įdiegimu bei reformomis daugelio valstybių teisingumo ir baudžiamosios teisės srityse, pateikė savo išsamų požiūrį į kriminalinę bausmę. Remiantis veikale išsakytais Č. Bekarijos teiginiais, pastebimas autoriaus rėmimasis visuomenės sutarties teorijos postulatais bei prevencinės bausmės teorijos idėjomis. Filosofas nurodo, jog „Įstatymai – tai sąlygos, kurios laisvi ir pavieniai žmonės susibūrė į visuomenę, nes jiems nusibodo gyventi nuolat kariaujant ir mėgautis bergždžia laisve, kurios saugumas buvo nuolatiniame pavojuje“³⁸. Tokia autoriaus pozicija leidžia teigti, jog bausmės paskirtis yra prižiūrėti, kad nebūtų peržengtos įstatymo ribos. Taigi įstatymai yra bendro visuomenės susitarimo išraiška. Č. Bekarija nepaneigia ir bausmės atpildo (retribucijos) principo. Bausmė turi būti pagrįsta atpildo, ji yra neišvengiama ir privalo būti skiriama nedelsiant, kadangi pažeidėjas neteisėtais veiksmais pasikėsino į kito asmens teises bei bendro gyvenimo taisykles. „Bausmės tikslas – tai ne žmogaus kankinimai bei jo asmens slopinimas“ (...) „bausmės ir būdas joms vykdyti turi būti griežtai proporcingi ir turi padaryti didelį ir patvarų įspūdį nekaltiems žmonėms, o nusikaltėliams sukelti mažiausius fizinius skausmus“³⁹, išdėstyta nuomonė leidžia daryti išvadą, jog bausmė turi atitikti nusikaltimo sunkumą bei būti proporcinga, jos tikslas nėra pataisyti pažeidėją. Be to, bausmė tarnauja kaip pavyzdys visuomenei, įgyvendinant prevencinę bausmės paskirtį siekiama užkirsti kelią kitiems

³⁶ Kuklianskis S., Gimelstein, R., Justickis. Psichologinė bausmės samprata. Socialinis darbas, 2005, Nr. 4(2). P. 52.

³⁷ Уголовное право из курса правоведения по Народной энциклопедии изд. Полутом 1. Общественно-юридические науки // Allpravo.Ru. 1911. // <http://www.allpravo.ru/library/doc101p/instrum2317/item2320.html>; prisijungimo laikas:2013-04-03.

³⁸ Bekarija Č. Apie nusikaltimus ir bausmes. Vilnius, Mintis, 1992. P. 39.

³⁹ Ten pat, P. 62.

nusikaltimams, atbaidyti potencialius teisės pažeidėjus bei likusią bendruomenę. Siekiant geriausiai užtikrinti šį bausmės tikslą, reikia parinkti tokią bausmę, kuri darytų didžiausią poveikį visuomenei, užtikrinti įstatymų aiškumą bei išsamumą, visuomenės narių susipažinimą su galiojančiomis normomis. Autorius taip pat nepateisino mirties bausmės, jo nuomone tai yra „greitai veikianti priemonė“, bei nepaisant jos stipraus įspūdžio, greitai užmirštama bei rodo visuomenei žiaurumo pavyzdį.⁴⁰

Priešingas pozicijas dėl bausmės prevencinio ar atbaidomojo poveikio taip pat išreiškė R. Garafalo ir Č. Lombrozo. Jų teigimu, bausmė negali būti taikoma įbauginimui arba bendrajai prevencijai. R. Garafalo teigė, jog galbūt ir yra tikimybė, kad bausmės, taikomos konkrečiam nusikaltėliui, gali paveikti plačiąją visuomenę, tačiau yra visiškai neaišku, kokio dydžio turi būti bausmė, kad ji paveiktų visuomenę⁴¹.

Italų medicinos profesoriaus, sociologo, psichiatro ir kriminalisto - Č. Lombrozo susidomėjimo centre buvo biologinis nusikalstamo elgesio suvokimas. Jo manymu, nusikaltėliui turi būti daromas fizinis poveikis atimant galimybę daryti naujus nusikaltimus. Kastracija, sterilizacija amputacija, deportacija ar mirties bausmė buvo tinkamai būdai neutralizuoti nusikaltėlio nusikalstamumo veiksnius⁴². Č. Lombrozo iškelta pozicija dėl fizinio poveikio nusikaltėliui – kaip vieno iš būdų atimti galimybę padaryti naujus nusikaltimus, siejama su galimybės padaryti nusikaltimą atėmimo teorijos prasme, jis taipogi laikomas vienu žymiausių šios teorijos atstovu. Antropologinės filosofijos krypties atstovo nuomone, nusikaltėlis tampa teisės pažeidėju nuo gimimo, nuo tokio ankstyvo laikotarpio turi psichikos sutrikimų, kurie apriboja jo laisvą valią ir tam tikru apsektu determinuoja. Nusikalstamas elgesys gali būti taip pat paveldimas. Antropologinės kriminologijos idėjos buvo taip pat artimos ir Č. Lombrozo mokiniams: Enrikui Feriui ir Rafaeliui Garofalui. Skirtingai negu Č. Lombrozo, E. Feris teigė, jog asmens nusikalstamumą lemia ne tik antropologiniai ir biologiniai, bet ir socialiniai veiksniai. R. Garafalo manymu, kiekvienas nusikaltėlis nusipelnė bausmės, o nusikaltėlį jis identifikavo kaip asmenį, kuriam trūksta pagrindinių moralinių sentimentų, arba kurie jame nėra išsivystę (pagrindiniai moraliniai sentimentai tai – gailestis (skausmo sukėlimas kitam) ir sąžinė (pagarba kitų nuosavybės teisėms))⁴³. Nors daugelis nusikaltimo prigimties teorijų tyrimų pagrindų nepasitvirtino bei buvo atmestos, tačiau jų

⁴⁰ Ten pat, P. 64 – 68.

⁴¹ Gavėnaitė A. Bausmės samprata ir funkcijos pozityvistinėje ir kritinėje kriminologijos tradicijose. Daktaro disertacija: socialiniai mokslai, sociologija. (05 S). – Vilnius: Vilniaus universitetas, 2008. P. 54

⁴² Kuklianskis, S., Gimelstein, R., Justickis. Psichologinė bausmės samprata. Socialinis darbas, 2005. Nr. 4(2). P. 52.

⁴³ Gavėnaitė A. Bausmės samprata ir funkcijos pozityvistinėje ir kritinėje kriminologijos tradicijose. Daktaro disertacija: socialiniai mokslai, sociologija. (05 S). – Vilnius: Vilniaus universitetas, 2008. P. 32.

indėlis kriminologijos mokslui buvo irgi svarus, antai pradėta domėtis nusikaltėlio asmenybe bei kriminogeniniais nusikalstamumo veiksniais⁴⁴.

Vokiečių teisininko, F. Liszto nuomone, bausmė turėjo būti ne tik teisinga, bet tuo pačiu privalėjo sulaukyti teisės pažeidėją nuo tolesnių neteisėtų veiksmų įgyvendinimo. Atsižvelgdamas į kriminogeninių veiksnių visumą, jis neneigė prevencinės kriminalinės bausmės paskirties. Sociologinės filosofijos krypties atstovas pabrėždavo individualios prevencijos poreikio įgyvendinimą bausmės vykdymo proceso metu, atsižvelgiant į kaltininko galimybę pasitaisyti bei jo vis dar keliamą grėsmę visuomenei. F. Liszta nurodė, jog ne teisės pažeidėjo veika, o pats pažeidėjas turi būti nubaudžiamas⁴⁵. Teisininkas taip pat atkreipė dėmesį į individualios prevencijos keliamą grėsmę žmogaus teisėms, antai valstybės siekis išnaikinti nusikalstamumą yra neatskiriamas nuo piliečių veiksmų laisvės ribojimo.

H. Parkeris apibūdindamas bausmę per tam tikrų požymių visumą, pateikė tiek retribucinei tiek prevencinei teorijai būdingus požymius. Jis bausmę apibūdino kaip tokį elgesį su žmogumi, kuriam būdinga tokia kompleksinė požymių visuma: 1) nusikaltimo buvimas; 2) skausmo sukėlimas nusikaltėliui; 3) pagrindinis tikslas – ne pažeistų santykių atkūrimas, o nusikaltimų prevencija arba suteikimas nusikaltėliui pelnytą skausmą⁴⁶.

Ko gero pati naujausia bausmės teorija yra pataisymo arba dažnai taip pat vadinama reabilitacijos teorija. Šios teorijos pradžia siejama su vokiečiu Stelceriu, kuris XIX a. pabaigoje pirmasis pavartojo „Nusikaltėlio pataisymo“ terminą. Šios teorijos pagrindinė kryptis yra stipriai siejama su individualia prevencija, o būtent nusikaltimą padariusio asmens pataisymo tikslu. Reabilitacijos teorijos esmė – nuostata, esą nusikaltimą padariusį asmenį galima ir reikia taip paveikti, kad jis vėliau nebeusikalstų⁴⁷. Nusikaltėlio pataisymo tikslas yra pasiekiamas pozityviomis priemonėmis: psichologine terapija, švietimu bei profesiniu parengimu, nuteistųjų auklėjimu ir darbu⁴⁸.

Tam tikrą panašumą su resocializacijos teorija turi po Antrojo pasaulinio karo išpopuliarėjusi socialinės gynybos teorija, kuri buvo grindžiama valstybės pareiga padėti nusikaltusiam asmeniui atsikratyti padidėjusio polinkio į nusikaltimą. F. Gramatica 1961 m. išleistoje knygoje „Socialinės gynybos principai“ teigė, kad valstybė privalo resocializuoti nusikaltėlį šalindama jo antisuomeniškumą, bei padaryti jį naudingą visuomenės dalyviu⁴⁹.

⁴⁴ Babachinaitė G., Galinaitytė J., Jurgelaitienė G., ir kt. Kriminologija. Vilnius : Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2010. P. 204-208.

⁴⁵ Mitera M., A. Zubik. Kara śmierci w świetle doświadczeń współczesnych systemów prawnych. Warszawa, 1998. S. 12.

⁴³ Drakšienė A., Drakšas R. Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė. 2 laida. Vilnius: Eugrimas, 2008. P. 198.

⁴⁴ Ten pat.

⁴⁸ Švedas G. Laisvės atėmimo bausmė: baudžiamosios politikos, baudžiamieji teisiniai ir vykdymo aspektai. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. P. 73.

⁴⁹ Drakšas R. Baudžiamoji atsakomybė ir jos realizavimo formos. Vilnius: Justitia, 2008. P. 88.

M. Anselis knygoje „Naujoji socialinė gyna“ taip pat pabrėžė baudžiamosios politikos poreikio kryptingumą, orientuotą į individualią prevenciją. Mokslininko nuomone geriausias būdas apsaugojantis visuomenę nuo nusikaltimų yra humaniškas požiūris į nusikaltėlių, kurių užtikrintų maksimalios visuomenės pastangos pataisyti asmenį ne tik teismo nagrinėjimo metu, bet ir bausmės vykdymo ir postpenitenciniu laikotarpiu.

Penologinėje doktrinoje sutinkama taip pat komunikacinė bausmės samprata – bausmė suvokiama kaip nusikaltėlių edukacija bei resocializacija, siekiant kad tokiu būdu asmuo ne tik pasitaisytų ir atgailautų, bet taipogi susitaikytų su bendruomene⁵⁰.

Minėtos nuostatos bei reabilitacijos teorijos esmė leidžia teigti, jog resocializacija yra nukreipta ne tik į recidyvinio nusikalstamumo mažinimą, bet taipogi orientuota į paties nuteistojo perauklėjimą. Tuo pačiu negalima paneigti ir teigiamų šios teorijos krypties perspektyvų orientuotų į socialinių veiksnių skatinimą kaip nusikaltėlio socialinio gyvenimo įgūdžių atstatymą, bei integracijos į visuomenę skatinimo, užtikrinant galiojančių įstatymų laikymąsi. Vertėtų paminėti, kad tam tikru aspektu reabilitacijos teorijos pagrindu yra atkuriamas teisingumas, antai didinamas ne tik visuomenės pasitikėjimas nuteistaisiais, bet ir keičiamas visuomenės požiūris į nusikaltėlių ir bausmę⁵¹.

Atsižvelgiant į pateiktų teorijų gausą, tenka pripažinti, jog vienareikšmiško atsakymo į klausimą – kuri teorija valstybės pasirinktai baudžiamosios politikos kryptčiai yra geriausia, negalima suteikti. Valstybėje vyraujanti kriminalinės bausmės koncepcija, be abejonės, yra priklausoma nuo konkrečios valstybės politinės patirties, valstybės istorinės praeities, visuomenėje vyraujančios normos, tradicijų ir pan.

Komentuojamų bausmių teorijų analizė atskleidžia ne tik pagrindines koncepcijų tezes ir idėjas, bet tuo pačiu kritikos prizmė leidžia pastebėti šių teorijų silpnąsias vietas. Antai pavyzdžiui, tenka pripažinti, jog kriminalinės bausmės atbaidomasis poveikis nėra vien sąlygotas asmens įsisąmoninto suvokimo, jog bausmės vykdymas neatskiriamas nuo neigiamų tiek teisinių, tiek psichologinių – socialinių su bausmės atlikimu susijusių žmogaus teisių suvaržymų. Būtina pažymėti, jog stiprų prevencinį poveikį taipogi turi visuomenėje vyraujančių socialinių normų kompleksas. Dorovinės piliečių nuostatos dažnai nėra sąlygotos nusikalstamo elgesio ir iš to išplaukiančių pasekmių baimės. Daugelis asmenų laikosi teisės normų ne todėl, jog bijo grėšiančios atsakomybės už teisės pažeidimus, bet todėl, jog toks elgesys visuomenės nariams yra priimtinas ir siektinas. Vertėtų taip pat kelti klausimą dėl prevencinės bausmės teorijos, besivadovaujančios bendrosios prevencijos postulatais, pagrįstumo. Jei bausmę traktuojame kaip santykį tarp valstybės ir teisės pažeidėjo, šiuo atveju

⁵⁰ Ten pat, P. 102.

⁵¹ Suchovienė A. Bausmė ir socialinis teisingumas. Vilnius: Kriventa, 2007. P. 35.

paties nusikaltėlio veika ir jos atsakomybė tampa formaliu kriterijumi įgyvendinant bendrosios prevencijos – visuomenės atbaidymo ir sulaikymo nuo nusikalstamų veiksmų priemonę. Šiuo atveju, bausmė yra orientuota į poveikio visuomenei efektyvumą, o ne į teisės pažeidėjo nusikalstamą veiką.

Nors šiais laikais laikomasi nuomonės, jog atpildo ir keršto principas – kaip retribucinės bausmės teorijos postulatai, yra pasenę ir nebetinkami, tačiau vertėtų nepamiršti apie pačios baudžiamosios teisės kaip griežčiausios teisinės atsakomybės rūšies teisinę prigimtį. Bausmė skiriama tik už tokius neteisėtus veiksmus, kurie yra priskirtini baudžiamosios teisės sričiai – už nusikalstamas veikas, kitų teisinių atsakomybių rūšys numato kitokias sankcijas už atitinkamų pažeidimų visumą. Nubaudimas yra bausmės skiriamasis bausmės požymis. V. Pesliakas nurodo, jog šis bausmės požymis nusako bausmės esmę⁵².

Negalima nesutikti, jog bausmės paskirtis yra svarus įrodymas grindžiant teisės pažeidėjo elgesio žalingumą jo paties interesams. Žinoma, nepateisinamos yra itin griežtos ir nehumaniškos bausmės, be to, negalima pamiršti apie baudžiamajai teisei keliamus principus - proporcingumo ir ultima-ratio, t.y. paskutinės priemonės, principus, jų įgyvendinimą ir laikymąsi. Atpildo teorijos remiasi metafizinėmis idėjomis, motyvuotu žmogaus paklusimu, be to akcentuoja teisingos ir proporcingos bausmės skyrimą.

Be abejonės daugelio šiuolaikinių valstybių baudžiamajai politikai yra artimi resocializacijos teorijos postulatai. Valstybės preventyvus darbas su teisės pažeidėjais orientuotas į nusikaltėlių perauklėjimą, siekis pakeisti jų vertybines orientacijas bei išugdyti pagarbą įstatymų nustatyta tvarka yra svarbi valstybės baudžiamosios politikos kryptis kovojant su nusikalstamumu, bei pačiais realiais bei potencialiais pažeidėjais. Tačiau vertėtų taip pat nepamiršti, jog komentuojamas bausmės tikslas bei tinkamas jo įgyvendinimas kartais tampa tik ideologiniu kriminalinės bausmės tikslu, antai nuteistųjų resocializacijos įgyvendinimo sėkmė sąlygota tinkamos valstybės baudžiamosios institucinės valdžios santvarkos. Be to, pažymėtina, kad ne kiekviena baudžiamajame įstatyme numatyta bausmė sugeba įgyvendinti šį tikslą, antai matomai negalėtumėme kalbėti apie resocializacijos galimybę nuteistųjų iki galvos atžvilgiu, be to, nusikalstamo recidyvo skaičių tendencija taip pat patvirtina šios kriminalinės bausmės teorijos netobulumą.

Atsižvelgiant į kiekvienos kriminalinės bausmės teorijos iškeltas idėjas, manytina, jog Lietuvos baudžiamajai politikai būdinga kiekvienos šiame skyriuje išvardintos teorijos sintezė. Realybėje neįmanoma visą baudžiamąją politiką vykdyti remiantis tik viena bausmės teorija,

⁵² Pesliakas V. Lietuvos Baudžiamoji teisė. Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2008. P. 208.

dažniausia ji būna sudaryta iš skirtingų teorijų sudedamųjų dalių proporcijų⁵³. Teisinėje literatūroje dažnai pritartina nuomonei, jog negalima išskirti kokios nors vienos teorijos svarbumo prieš kitas, todėl siūloma vadovautis jungtinės, arba mišriosios bausmės teorijos postulatais, kuri apjungia ir derina visų bausmių teorijų tikslus⁵⁴. Kaip nurodo prof. dr. R. Drakšas, bausmė nėra vien atpildas, taip pat ji nėra tik valstybės ar visuomenės apsisaugojimo priemonė nuo nusikalstamų veikų. Bausmė privalo siekti kelių tarpusavio tikslų: tiek atpildo, tiek auklėjamosios priemonės, tiek apsisaugojimo nuo nusikaltimų tikslo⁵⁵. Minėti teiginiai patvirtina, jog įstatymų leidėjui nustatant Lietuvos baudžiamosios politikos kryptingumą bei tuo pačiu vadovaujantis kriminalinių koncepcijų idėjomis, kyla būtinybė surasti tam tikrą balansą tarp skirtingų interesų, kaip nusikalstamumo ribojimo valstybinio poveikio priemonėmis ir piliečių saugumo ir laisvės vienoje pusėje užtikrinimo.

2. Bausmės tikslų problematika

Kiekvienas iš kriminalinei bausmei keliamų tikslų yra susijęs su konkrečia bausmės teorija, todėl šiuo atveju, verta apžvelgti konkrečius BK įtvirtintus bausmės tikslus. Bausmės tikslai – tai įstatymo leidėjo nurodymas, kokių būtent rezultatų siekiama taikant valstybės prievartos priemones. Bausmės tikslų parinkimas nulemtas daugelio veiksnių: baudžiamosios politikos kryptingumo, nusikalstamumo būklės ir dinamikos, valstybės teisinės tradicijos ir visuomenės sąmonės.

Atsižvelgiant į istorines aplinkybes ir baudžiamųjų įstatymų kaitą, pastebėtina, jog BK įtvirtintų kriminalinės bausmės tikslų sąrašas ir jų sistema kito. Senajame BK įtvirtinta bausmės samprata buvo orientuota į du pagrindinius bausmės tikslus: visuomenės interesų apsauga (socialinė gynyba), atpildas asmeniui padariusiam nusikalstamą veiką. Minėti bausmės tikslai išplaukia iš senojo BK 21 str., kuris nurodė, jog „Kriminalinė bausmė yra valstybės prievartos priemonė, skiriama teismo apkaltinamuoju nuosprendžiu asmeniui, padariusiam nusikaltimą, ir apribojanti nuteistojo teises bei laisves visuomenės interesais⁵⁶“. Šiuo metu galiojančiojo BK 41 str. 2 d. bausmės skyrimo tikslai yra išdėstyti nuoseklia tvarka, atsižvelgiant į jų realizavimo eiliškumą ir sudaro vieningą bausmės tikslų sistemą⁵⁷. BK 41 str. 1 d. nurodomas

⁵³ Abramavičius A., Čepas A., Drakšienė A. ir kt. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2003. P. 347.

⁵⁴ Arlauskas S. Kriminalinės bausmės tikslų aporija ir baudžiamoji politika Lietuvoje // Jurisprudencija. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007. T. 5 (95), P. 22.

⁵⁵ Drakšas R. Baudžiamoji atsakomybė ir jos realizavimo formos. Vilnius: Justitia, 2008. P. 121.

⁵⁶ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 1961, Nr. 18-147.

⁵⁷ Abramavičius A., Baranskaitė A., Čepas A. ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1-98straipsniai). Vilnius: Teisines informacijos centras, 2004. P. 264.

bausmės apibrėžimas: „Bausmė yra valstybės prievartos priemonė, skiriama teismo nuosprendžiu nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą padariusiam asmeniui“. Antroje komentuojamo straipsnio dalyje numatyti bausmės tikslai, kuriais siekiama: 1) sulaukyti asmenis nuo nusikalstamų veikų darymo; 2) nubausti nusikalstamą veiką padariusį asmenį; 3) atimti ar apriboti nuteistam asmeniui galimybę daryti naujas nusikalstamas veikas; 4) paveikti bausmę atlikusius asmenis, kad laikytųsi įstatymų ir vėl nenusikalstų; 5) užtikrinti teisingumo principo įgyvendinimą⁵⁸. Išvardyti tikslai nusako, jog Lietuvos baudžiamoji politika orientuota į mišriąją kriminalinės bausmės tikslų sampratą.

Tikslinga taip pat būtų užsiminti apie užsienio šalių baudžiamuosiuose kodeksuose įtvirtinamus bausmės tikslus. Konkrečių šalių baudžiamųjų įstatymų apžvalga leidžia teigti, jog kriminalinių bausmės tikslų reglamentavimas skiriasi tuo, jog kai kurių šalių įstatymai nenumato bausmės tikslų, t. y. neįtvirtina konkrečių tikslų ar jų sąrašo. Pavyzdžiui, Švedijos, Danijos, Suomijos, Prancūzijos baudžiamieji įstatymai nenumato bausmės tikslų, o jų problematika paliekama baudžiamosios teisės mokslo sričiai. Šiuo atveju, aktualu yra apžvelgti mums artimų šalių kriminalinių bausmės tikslų reglamentavimą. Pavyzdžiui, Latvijos BK 35 str. 2 d. nurodyta, jog bausmės tikslas yra nuteistojo asmens pasmerkimas bei siekis užkirsti kelią jo tolimesniems nusikaltimams, Estijos BK 20 str. 2 d. taip pat yra akcentuojamas nusikalstamo recidyvo užkardymo tikslas. Būtina pastebėti, jog Rusijos BK be nusikaltusio asmens pataisymo tikslo ir bendrosios prevencijos, įtvirtinamas taip pat socialinio teisingumo principas. Komentuojamas bausmės tikslas buvo įtvirtintas tik 1996 m. Rusijos BK, iki to laiko galioję kodeksai šio tikslo nenumatė⁵⁹. Trumpai paminėtina, jog šiuo bausmės tikslu pirmiausia siekiama kompensuoti visuomenės nepasitenkinimą atlikto nusikaltimo atžvilgiu, nukentėjusiojo patirtą žalą, bei pasiekti tokio nuteistojo jam paskirtos bausmės suvokimo, kad jam paskirtą bausmę jis suvoktų kaip teisingą. Teisinėje literatūroje taip pat jis siejamas su proporcingos, adekvačios ir individualizuotos bausmės taikymu. Taip pat užsimintina, kad socialinio teisingumo atstatymo principas įtvirtintas ir Baltarusijos BK 43 str. 2 d. Paminėtinas taip pat kaimyninės Lenkijos BK numatytų bausmių tikslų reglamentavimas, antai įstatymo 53 str. 1 d. iškeliami bendrosios prevencijos, visuomenės teisinės sąmonės formavimo ir perauklėjimo tikslai.

Teisinėje literatūroje pateikiama įvairialypė nuomonė dėl tikslų vieningumo ir jų tarpusavio sąsajos, pabrėžiant, jog kiekvienas išskirtas kriminalinės bausmės tikslas savo teisiniu pobūdžiu ir esme turi užtikrinti kitų tikslų įgyvendinimą. Kaip pastebėjo

⁵⁸ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741.

⁵⁹ Шидловский, А.В. Восстановление социальной справедливости // Категория «цель» в уголовном, уголовно-исполнительном праве и криминологии: материалы IV Российского Конгресса уголовного права, состоявшегося на юрид. фак. МГУ им. М. В. Ломоносова. Проспект, 2009. С. 794.

A. V. Naumovas, baudmės tikslai yra tarpusavyje labai susiję, kadangi vieno iš tikslo realizavimas, suponuoja kito tikslo įgyvendinimą, o vieno pasirinkto tikslo pasirinkimas neatskiriamas nuo kitų tikslų. Kriminalinės baudmės tikslai stipriai tarpusavy susiję – kartu jie sudaro vieningą visumą⁶⁰. Tokia pozicija artima ir mūsų baudžiamosios teisės mokslo atstovams. Tačiau šiuo atveju, norėusi pateikti gan įdomią S. I. Kurganovo poziciją nagrinėjamu klausimu. Autorius nurodė, jog kriminalinės baudmės tikslai, įtvirtinti baudžiamajame įstatyme, turi būti nepriklausomi vienas nuo kito, kitaip sakant, būti savarankiški. S. I. Kurganovas pabrėžia, jog ne vienas tikslas neturi tapti priemone pasiekti kitą baudžiamajame kodekse numatytą baudmės paskirtį, t. y. realiai įgyvendinant konkrečią baudmę, kai kurie baudmės tikslai bus realizuojami, o kai kurie ne. Kaip pavyzdį jis pateikia nuteistąjį, kuriam už jo nusikalstamą veiką yra paskirta laisvės atėmimo baudmė, tačiau tiek baudmės atlikimo metu, tiek po jos atlikimo, naujų nusikalstamų veikų nepadarė. Nurodytas pavyzdys liudija, jog bendrosios prevencijos tikslas pateiktu pavyzdžiu pasiektas nebuvo, tuo tarpu nuteistojo elgesys byloja apie resocializacijos tikslo pateisinimą⁶¹.

Ko gero ginčytis dėl tokių autorių pozicijų yra sunku, tačiau manytina, jog konkrečios baudmės įgyvendinimas ir BK numatytų baudmės tikslų tam tikras įgyvendinimas yra neatsiejamas. Kitaip sakant, baudžiamajame įstatyme numatytos kriminalinės baudmės paskirties numatymas ir teisinis reglamentavimas negali būti tiesiog deklaratyvus ir formalus. Baudmės tikslai turi būti realūs, t. y. praktiškai įgyvendinami ir pasiekiami teisinių priemonių visuma. Remiantis pateiktu užsienio šalių baudžiamuosiuose įstatymuose numatytų baudmės tikslų išvardijimu, darytina išvada, jog daugeliu atvejų įtvirtinama mišrioji kriminalinės baudmės tikslų samprata, t. y. nurodoma keletas kriminalinės baudmės tikslų, neišskiriant vieno pagrindinio. Vertėtų akcentuoti G. Šulijos nuomone, jog baudmės tikslai išvardyti baudžiamajame kodekse nenusako konkrečios valstybės baudžiamosios politikos efektyvumo. Daugelių šalių teismų praktika rodo, jog baudmės skyrimas atsižvelgiant į teisės pažeidėjo resocializacijos poreikius, ne visada turi būti lengvesnis bei ne visada veiksmingai užkerta kelią kitų nusikalstamų veikų užkardymui⁶². Pateikta nuomonė tik dar kartą paliudija įstatymo leidėjo pareigą BK nustatyti įgyvendinamus ir objektyviai pasiekiamus tikslus. Užsiminus apie baudmės tikslų efektyvumą ir jų realizavimą, paminėtina, priešinga prof. A. E. Žalinskio nuomonė, antai jis pabrėžė, jog baudmės tikslų numatymas BK nereiškia, jog komentuojami

⁶⁰ Наумов А. В. Российское уголовное право: курс лекций: в 3 т. Общая часть. 2011. Т. 1. С. 548.

⁶¹ Курганов С. И. "Наказание: уголовно-правовой, уголовно-исполнительный и криминологический аспекты". Велби, Проспект. 2008. С. 13.

⁶² Šulija G. Cel kary jako przesłanka efektywnego systemu jej wymiaru // Czasopismo prawa karnego i nauk penalnych. –Krakow: Polska Akademia Umiejętności, 2003. S.142 .

tikslai bus objektyviai įgyvendinami. Bausmės tikslų išskyrimas baudžiamajame įstatyme nurodo siekiamo rezultato orientacinius pagrindus⁶³.

Atsižvelgiant į kompleksinę bausmės paskirtį bei konkrečių bausmės tikslų savitumą, manytina, atsiranda būtinybė aptarti kiekvieno tikslo įtvirtinimo BK būtinybę. Pažymėtina, kad įstatymo leidėjo noras įtvirtinti bausmės tikslus kodifikuotame baudžiamajame įstatyme nėra savitiksliis ir lakoniškas. Bausmės skyrimas nėra vien formali baudžiamosios bylos stadija – tai vienas iš sudėtingiausių ir svarbiausių baudžiamojo įstatymo įgyvendinimo etapų⁶⁴. Įgyvendinant baudžiamojo įstatymo paskirtį svarbu ne tik tinkamai kvalifikuoti nusikalstamas veikas, bet ir skirti baudžiamojo įstatymo reikalavimus atitinkančias bausmes, todėl bausmės skyrimo etapas neatskiriamas nuo išvardytų bausmės tikslų įvertinimo kiekvienoje baudžiamojoje byloje.

2.1. Asmenų sulaikymas nuo nusikalstamų veikų darymo

Kaip jau buvo minėta nagrinėjant bausmės teorijas, asmenų sulaikymas nuo nusikalstamų veikų darymo baudžiamosios teisės teorijoje vadinamas bendrąja prevencija. Bendroji prevencija orientuota į asmenų įbauginimą, atbaidymą bei informavimą dėl baudžiamosios atsakomybės neišvengiamumo ir dėl to neatsiejamai susijusiais neigiamais padariniais - nuteistųjų teisių ir laisvių varžymu. Bendrosios prevencijos poveikis pasireiškia per bausmės priėmimo, paskyrimo ir atlikimo procesą⁶⁵. Komentuojamas bausmės tikslas siejamas su asmenų psichiniu suvokimu, antai žmogaus pašamonėje susiformavusi nusikaltimo ir baudžiamosios atsakomybės neišvengiamumo idėja slopina žmonių norą nusikalsti. Kaip nurodo D. Soloveičkas, įgyvendinant šį tikslą siekiama, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo daugiau nesiryžtų pažeisti BK įtvirtintų reikalavimų bei draudimų, o kiti asmenys – „pasimokyti iš svetimų klaidų“, numatydami ar žinodami kokios valstybės prievartos priemonės jiems gali būti taikomos⁶⁶. Konstitucinis Teismas savo doktrinoje taip pat yra pažymėjęs, jog „Kriminaline bausme yra siekiama paveikti nusikaltimą padariusį asmenį, kad jis nebepadarytų naujų nusikaltimų, t. y. pataisyti nusikaltėlį, taip pat daryti poveikį kitiems visuomenės nariams, kad jie nenusikalstų⁶⁷“.

⁶³ Жалинский А. Е., Игнатов А. Н., Костраева Т. А. Уголовное право России. Москва, 1998. С. 375.

⁶⁴ Drakšienė A., Drakšas R. Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė. 2 laida. Vilnius: Eugrimas, 2008. P. 293.

⁶⁵ Abramavičius A., Čepas A., Drakšienė A. ir kt. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2003. P. 352.

⁶⁶ Soloveičikas D. Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė. Lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 2006. P.166.

⁶⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės“. Valstybės žinios. 1998-12-11, Nr. 109-3004.

Nagrinėjamo bausmės tikslo idėjiniai pagrindai yra kritikuojami daugelio teisės teoretikų. Išreiškiamos pozicijos dėl šio bausmės tikslo pagrįstumo, leidžia numatyti aiškias abejones dėl bendrosios prevencijos – kaip vieno iš kriminalinės bausmės tikslo iškėlimo BK, būtinumo.

Pirmoje darbo dalyje, aptariant konkrečių bausmių teorijų filosofines nuostatas, buvo užsiminta apie bendrosios prevencijos nepripažinimą vienu iš bausmės tikslu. Pagrindinis tokios pozicijos argumentas buvo tai, jog bausmė yra individualaus teisinio santykio elementas, kuris susijęs su apibrėžtų subjektų visuma, todėl neturi būti kitų, su nusikalstama veika nesisijusių asmenų, atbaidymo priemone. Paminėtina nuomonė, nėra vienintelė bendrosios prevencijos – kaip kriminalinės bausmės tikslo, paneigimu.

A. Vaišvila kritikuoja komentuojamą bausmės paskirtį išreikšdamas argumentuotą poziciją dėl neteisinio šio kriminalinės bausmės tikslo pobūdžio. Profesorius paneigia šio tikslo iškėlimo BK būtinumą, antai jo nuomone bendrosios prevencijos iškeliami ugdomieji, prevenciniai arba visuomenės įbauginimo tikslai yra ne teisės o socialinės edukologijos dalis, be to, yra antraeiliai ugdomieji teisės tikslai. A. Vaišvila pabrėžia, jog „teisės ugdomųjų tikslų iškėlimas į pirmą vietą galėtų būti net visuomenei pavojingas, nes tai skatintų manyti, kad bausmė labiau įbaugins kitus asmenis ir, vadinasi, patikimiau „sulaikys nuo nusikalstamų veikų darymo“, jei tos bausmės bus žiauresnės ir jos bus viešai vykdomos“. Autoriaus nuomone, atvejai, kai pagrindinis bausmės tikslas buvo visuomenės atgrasinimas nuo nusikalstamų veikų, primena viduramžių laikų taikytinų bausmių paskirtį⁶⁸. Kritikuojančią poziciją dėl bauginamojo bausmės poveikio išreiškia ir prof. B. Wróblewski nurodydamas, jog valstybės baudžiamoji politika, kuri yra grindžiama įbauginimo ir atbaidymo nuo nusikaltimų darymo tikslais, yra nehumaniška, nesaugi bei socialiai kenksminga. Bausmių griežtumas gali skatinti visuomenės moralinį abejingumą bei „dirbtinį“ pavaldumą⁶⁹.

Vertėtų taip pat atsižvelgti į bendrosios prevencijos tikslingumą, atsižvelgiant į vyraujančią visuomenės teisinę sąmonę. Bendrosios prevencijos mechanizmas, valstybės taikomų bausmių sistema atitinkamu būdu atlieka informacinę bei motyvacinę funkciją. Motyvacinė funkcija pasireiškia per individų elgesio standartizavimą atsižvelgiant į baudžiamajame įstatyme numatytą nusikaltimų visumą. Informacinė bendrosios prevencijos funkcija veikia socio - pedagoginiu pagrindu, antai lavina visuomenės teisinę sąmonę bei nepakantumą nusikalstamumui.

⁶⁸ Vaišvila A. Ar kiekvienam įstatymui taikytinas socialinio veiksmingumo kriterijus // Jurisprudencija. –Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004. Nr. 54 (46). P. 10.

⁶⁹ Kolarzowski J. J.: Definicja i funkcje polityki kryminalnej w pracach Bronisława Wróblewskiego // Studia Iuridica, 1996. T. 31. S. 32.

Tikslinga yra paminėti Lenkijos BK normas, o būtent šio įstatymo 53 str. kuriame nurodyta, jog teismas skirdamas bausmę privalo atsižvelgti į visuomenės teisinės sąmonės formavimo poreikius. Be to, kodekso 50 str. nurodyta, jog teismas, konkrečiu atveju nusprendęs, kad tai yra tikslinga, gali paskelbti savo sprendimą byloje atitinkamu būdu, atsižvelgdamas į bylos socialinį poveikį⁷⁰. Panašus reglamentavimas sutinkamas ir Prancūzijos BK, antai 131-10 str. numato, jog teismo sprendimas gali būti skelbiamas spaudoje arba bet kokiomis audiovizualinėmis priemonėmis. Ko gero toks išvardytų valstybių teismo sprendimų paskelbimo reglamentavimas turi didelę įtaką visuomenės teisinės sąmonės formavimui, tačiau šiuo atveju vertėtų atkreipti į nemažiau svarbią grėsmę, kaip objektyvaus ir bešališko teismo sprendimo priėmimas neatsižvelgiant į nagrinėjamos bylos visuomeninį atgarsį. Verta paminėti taiklų doc. A. Drakšienės pastebėjimą, jog skiriant bausmes į bendrąją prevenciją paprastai atsižvelgiama tiek, kiek pastaroji atitinka nusikaltimo pobūdį ir pavojingumą. Tais atvejais, kai bylos nagrinėjimas patraukia visuomenės dėmesį, teismai, siekdami didesnio prevencinio poveikio, dažnai skiria griežtesnes bausmes. Doc. A. Drakšienė pastebi, jog tokia teismų praktika būtų neteisinga ir nepastovi, kadangi pažeistų bausmės individualizavimo principą⁷¹.

Pritartina tokiai autorės nuomonei, dėl baudžiamosios atsakomybės kaip individualaus teisinio santykio pažeidimo, be to manytina, jog toks teismo sprendimų priėmimas sukurtų „dirbtinio“ bausmių skyrimo proceso įvaizdį, bei laikui bėgant pakirstų visuomeninį pasitikėjimą teisėjų veikla. Visuomeninės teisinės sąmonės formavimui įtakos turi ne tik egzistuojančių vertybių visuma, bet tuo pačiu didelę įtaką turi tiek politinė, tiek ekonominė valstybės situacija. Be to, visuomeninė teisinė sąmonė yra neatskiriama nuo subjektyviojo vertinimo elemento ir atitinkamu laikotarpiu išreiškia tik daugumos piliečių visuomeninį pažiūrį į atitinkamą konkrečios situacijos vertinimą. Pateikti argumentai patvirtina, jog nešališko, visapusiško ir motyvuoto teismo sprendimo priėmimas yra priimamų sprendimų teisėtumo garantija, todėl bendrosios prevencijos tikslas nebūtų pateisinamas pažeidus komentuojamus bausmės skyrimo aspektus.

Visuomeninio pasmerkimo ir konkrečios bausmės baimė yra neatskiriama visuomenės teisinės sąmonės formavimosi aspektas, ką be abejonės įtakoja baudžiamajame įstatyme išvardytų veikų ir numatytų sankcijų visuma. Kaip nurodo prof. dr. R. Drakšas, kiekvienos bausmės bauginamojo poveikio sąlyga pirmiausia yra ta, kad visuomenė, žinanti apie taikytinos bausmės egzistavimą, turėtų aišku saugumo supratimą, antra, nusikaltėlis ruošdamasis padaryti nusikaltimą privalo atlikti nuostolių ir naudos analizę⁷². Panašią poziciją pateikia

⁷⁰ Kodeks karny // Dz.U. 2011 Nr 129 poz. 733.

⁷¹ Abramavičius A., Čepas A. Drakšienė A. ir kt. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Antras pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 1998. P. 381.

⁷² Drakšas R. Mirties bausmė: situacija ir perspektyvos. Vilnius: Eugrimas, 2002. P. 168.

Anselmas von Feuerbachas, nurodydamas, jog „Žmogus, siekdamas malonios jausenos, gali veikti ne tik teisėtai, bet ir neteisėtai, tačiau, jeigu žmogus tikrai žino, kad įstatymas draudžia kokią nors veiką, tai ją darydamas jis susilauks baudžiamojo įstatymo sankcijoje numatyto dydžio blogo, kuris sukels jam itin nemalonios jausenos kančias, tuomet žmogus gali susilaikyti nuo nusikaltimo darymo“⁷³.

Pateiktos nuomonės leidžia teigti, jog valstybėje nustatytų veikų baudžiamumas žmogaus psichikoje formuoja motyvaciją nepažeidinėti BK nustatytų draudimų. Šiuo atveju, informatyvusis ir motyvuojantis bausmių aspektas tam tikru būdu įtakoja asmenų elgesį. Tačiau vertėtų pabrėžti, kad komentuojamų kriterijų veikimas nėra vienintelis bendrosios prevencijos mechanizmo užtikrinimo garantas. Negalime taip pat paneigti paties visuomenės sąmoningumo, t. y. asmenų vertybinių orientacijų ir moralinių įsipareigojimų visumos. Kaip jau minėta, BK nustatytų nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų ir sankcijų už juos visuma, įtakoja konkretaus asmens galimos naudos ir nuostolių apmastymą, tačiau nėra vieninteliu teisiniu „įrankiu“ sulaikančiu nuo nusikalstamų veikų darymo. Asmenų vertybinių orientacijų svarba, šiuo atveju, taip pat yra be galo svarbi. Pripažinkime, jog tam tikriems asmenims, pasižymintiems aukšta morale bei bendražmogiškų vertybių įsisąmoninimu, visiškai nebūtina žinoti apie BK nusikalstamų veikų reglamentavimą. Tokiems asmenims svetima taip pat būtų nuostolių ir naudos analizė, antai bet kokia veika galinti pažeisti žmogiškąsias vertybes, būtų nesuderinama su tokių asmenų vertybine orientacija. Taip pat paminėtina, jog priešingoje tokių asmenų pusėje atsiranda „besispecializuojančių“ nusikalstamų veikų darymu asmenų kontingentas. Ko gero, tokiems asmenims žinoma baudžiamajame įstatyme numatytų veikų specifika ir jų baudžiamumas, o toks žinojimas dažnai padeda tobulinti savo nusikalstamus įgūdžius atsižvelgiant į baudžiamosios atsakomybės išvengimo tikslus.

Atskleisti bendrosios prevencijos aspektai leidžia prieiti išvados, jog bendroji prevencija yra jungtinis socialinių ir teisinių aspektų kompleksas, kurių visuma skirtingai veikia kiekvieną individą ir lemia jo atitinkamo elgesio pasirinkimą. Būtina taip pat atkreipti dėmesį į tai, jog kriminalinė bausmė nėra pagrindinė ir vienintelė kovos su nusikalstamumu priemonė, juk asmenų nusikalstamumas nusako, jog bendrosios prevencijos paskirtis yra abejotina. Didelį vaidmenį kovoje su nusikalstamumu turi taip pat valstybės turimi ekonominiai, politiniai bei organizaciniai metodai.

2.2. Asmens padariusio nusikalstamą veiką nubaudimas

⁷³ Arlauskas S. Kriminalinės bausmės tikslų aporija ir baudžiamoji politika Lietuvoje // Jurisprudencija. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007. T. 5 (95). P. 22

Nubaudimo tikslo filosofines ištakas atskleidžia jau minėtos retribucinės bausmės teorijos postulatai, bei paties bausmės – kaip baudžiamosios atsakomybės teisinė prigimtis. Kaip pažymėjo Konstitucinis Teismas, „pagal baudžiamosios teisės doktriną bausmės esmę sudaro asmens, padariusio nusikaltimą, nubaudimas, o jos turinį - nuteisto asmens tam tikrų teisių ir laisvių suvaržymas. Nuteistojo patiriami apribojimai bei suvaržymai yra objektyvūs bausmės požymiai, antraip ji netektų savo prasmės”⁷⁴.

V. Pesliakas nurodo, jog toks komentuojamo tikslo įtvirtinimas aiškiai išreiškia įstatymo leidėjo poziciją dėl bausmės paskirties. Nubaudimo tikslas būdingas kiekvienai bausmei, tačiau skirtingi yra nubaudimo elementai⁷⁵. G. Švedas atskiria „bausmės“ ir „nubaudimo“ paraleles. Profesoriaus teigimu, „bausmė“ ir „nubaudimas“ yra skirtingos abstrakcijos, antai bausmė susijusi su konkrečia baudžiamajame įstatyme išvardyta bausmės rūšimi, tuo tarpu „nubaudimas“ pasireiškia konkrečių teisių ir laisvių apribojimu, ką tiesiogiai lemia konkrečios bausmės vykdymo ir (ar) atlikimo tvarka. Bausmės „nubaudimo“ kriterijus sudaro kokybinio bausmės turinio elementą – parodo, kokios teisės ir laisvės turi būti apribotos ar atimtos, bei kokia apimtimi komentuojami suvaržymai įgyvendinami⁷⁶.

Atsižvelgiant į tai, kad įstatymo leidėjas BK 41 str. 1 d. nurodė, jog bausmė yra valstybės prievartos priemonė, skiriama teismo nuosprendžiu nusikaltimą ar baudžiamąjį nusizengimą padariusiam asmeniui, bei į minėto straipsnio 2 d. kurioje numatyta, kad vienas iš bausmės tikslų yra nubausti nusikaltimą padariusį asmenį, akivaizdu, jog taip įstatymų leidėjas nubaudimą pripažino bausmės esme. A. Vaišvilos nuomone tikrasis ir tiesioginis bausmės tikslas yra nubausti nusikaltėlį, t. y. įvykdyti jo atžvilgiu teisingumą; bausmė savo tiesiogine paskirtimi yra tik techninė teisingumo vykdymo priemonė ja siekiama sumažinti nusikaltusio asmens teises iki jo paties susimąžintų pareigų⁷⁷. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat pažymėjo, jog kiekvienos bausmės kaip valstybės prievartos priemonės esmė yra nubaudimas. Vien jau bausmės paskyrimu pradedamas įgyvendinti ir tikslas nubausti nusikalstamą veiką padariusį asmenį.⁷⁸

Bausmės atlikimo metu teisei pažeidėjui sudaromos kitokios gyvenimo sąlygos, todėl nubaudimas yra neatsiejamai susijęs su tam tikrų nuteistajam asmeniui taikomų apribojimų ir suvaržymų visuma. Bausmė – kaip pagrindinė valstybės prievartos priemonė, bet kokiu atveju

⁷⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai”. Valstybės žinios. 1998-12-11, Nr. 109-3004.

⁷⁵ Pesliakas V. Lietuvos Baudžiamoji teisė. Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2008. P. 208.

⁷⁶ Abramavičius A., Čepas A., Drakšienė A. ir kt. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2003. P. 350.

⁷⁷ Vaišvila A. Ar kiekvienam įstatymui taikytinas socialinio veiksmingumo kriterijus // Jurisprudencija.-Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004. Nr. 54 (46). P. 11.

⁷⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. vasario 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. K-2K-24/2012.

sukelia nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui tam tikrą „skausmą“, nuostolius, išgyvenimus ir praradimus. Be to, kiekvienai bausmei, neatsižvelgiant ar tai būtų laisvės atėmimo ar viešųjų darbų bausmė, yra būdingi nubaudimo elementai. Bet kokia bausmė savo paskirtimi ir įgyvendinimu įtvirtina valstybės prievartos priemonės elementus. Baudžiamosios atsakomybės formos ir valstybės prievartos priemonių represinis poveikis skiria ją nuo kitų taikomų atsakomybės rūšių, kaip pavyzdžiui civilinių poveikių priemonių, kurių paskirtis yra kompensacinė – atstatomoji funkcija. Atsižvelgiant į tai, kyla klausimas, kodėl įstatymų leidėjas pripažindamas nubaudimą bausmės tikslu, iškelia bausmei ir tokį patį tikslą bei ar toks reglamentavimas nėra perteklinis? Verta paminėti, kad Ukrainos BK nurodomi tokie bausmės tikslai: sulaikymas nuo nusikalstamų veikų darymo ir bausmė⁷⁹. Toks bausmės tikslų įtvirtinimas, nurodant jog bausmės tikslas yra pati bausmė, yra kritikuotinas, kadangi leidžia spręsti apie normos logines konstrukcijos pažeidimą⁸⁰.

Atsižvelgiant į tai, galima teigti, jog valstybė skirdama bausmes už visuomeninių vertybių pažeidimą, realizuoja valstybės taikomų teisinių priemonių visumą, kurios pagal savo teisinę prigimtį ir esmę užriktina teisės pažeidėjų nubaudimą. Kiekviena kriminalinė bausmė nėra įmanoma be nubaudimo elementų, todėl pagrįstai abejojama, dėl pakartotinio asmens nubaudimo tikslo iškėlimo bausmės tikslų sąrašė.

2.3. Atimti ar apriboti nuteistam asmeniui galimybę daryti naujas nusikalstamas veikas

Valstybės prievartos priemonės – kriminalinės bausmės, esą vienu pagrindinių priemonių užtikrinančių visuomenės saugumo jausmo ir patikimos apsaugos nuo nusikalstamumo bangos lūkesčius. Nusikaltėlio izoliavimas nuo visuomenės – tai valstybės pozityvios pareigos saugant piliečius nuo nusikalstamų veikų objektyvi išraiška⁸¹. Nors BK numato kelių rūšių bausmes, bet laisvės atėmimo ir arešto bausmė geriausiai įtvirtina nagrinėjamo kriminalinės bausmės tikslo paskirtį. Šiuo tikslu siekiama nuteistajam sudaryti tokias sąlygas, kurios apribotų ar užkirstų kelią jo naujų nusikalstamų veikų padarymui.

Teisės pažeidėjo izoliavimas yra neatsiejamas nuo negatyvių pasekmių, kurias sukelia pati bausmė. Nusikalstamas recidyvas, nuteistųjų socialinių įgūdžių praradimas, asmenybės degradavimas, kalėjimo subkultūros formavimasis, nusikalstamų įgūdžių įgijimas bei

⁷⁹ Александров Ю. В., Андрушко П. П., Антипов В. И. и др./ ред. : С. С. Яценко Уголовный кодекс Украины: научно-практический комментарий. Киев: А. С. К., 2004. С. 114.

⁸⁰ Argumentų teisingumas turi būti įrodytas nepriklausomai nuo tezės; nesilaikant šios taisyklės daroma rato klaida– argumentų teisingumas įrodomas, remiantis teze.

⁸¹ Nusikaltimų prevencijos centro atlikti tyrimai parodė, kad visuomenė linkusi manyti jog asmenis nuo nusikaltimų darymo sulaikytų dažnesnis laisvės atėmimo bausmių taikymas. Net 66% iš 981 apklaustųjų, tiki tokios bausmės efektyvumu norint sulaikyti asmenis nuo nusikaltimų darymo.

„lavinimas“ – visa tai tik maža dalis dažno ir ilgalaikio laisvės atėmimo bausmės taikymo pasekmių. Kai kuriais atvejais bausmė didina kontragresiją, sužadina keršto poreikį⁸². Kaip pažymėjo, doc. dr. G. Jurgelaitienė, baudžiamųjų įstatymų leidėjas, nustatydamas kriminalinės bausmės tikslus ir rūšis, jų paskyrimo ir taikymo bendrąsias taisykles, pagrindus atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės arba nuo bausmės ir t.t., tikisi, kad sudaromos būtinos ir pakankamos sąlygos pakartotinių nusikaltimų prevencijai. Tačiau nusikaltimų recidyvas rodo, kad galimas neteisingas arba ne visiškai teisingas minėtų sąlygų panaudojimas⁸³.

Komentuojamas bausmės tikslas susijęs taip pat su asmens izoliavimo trukmės problematika. Prof. Dr. R. Drakšas nagrinėdamas mirties bausmės ir laisvės atėmimo iki gyvos galvos problematiką, pastebi, jog visuomenės apsisaugojimą nuo nusikaltėlių galima pateisinti tol, kol pavojus egzistuoja. Autorius taip pat cituoja B. Wróblewskio nuomonę, jog bausmės atlikimo vietoje taikant auklėjimo ir resocializacijos priemones, nuteistojo atžvilgiu tam tikru metu pasiekiami vadinamoji prisisotinimo riba, kurią peržengus bausmė tampa visiškai nereikalinga, o blogiausia, pasiekus šią ribą, ji tampa žalinga ir naikina pasiektus teigiamus rezultatus⁸⁴.

Pritartina šių autorių nuomonei, tačiau taip pat vertėtų pažymėti dar vieną su šiuo kriminalinės bausmės tikslu susijusį aspektą, o būtent tai, kad yra sunku nustatyti paties teisės pažeidėjo izoliavimo pagrįstumą tada, kad vien baudžiamasis procesas ir jo eiga taip paveikia nusikaltėlio asmenybę, kad nagrinėjama bausmės paskirtis yra tiesiog betikslė. Pažymėtina, jog šios pozicijos iškėlimą nulėmė daugelio advokatų dalijimasis praktiniais įspūdžiais, susijusiais su jų atstovaujamų klientų patiriamomis emocijomis pradėjus baudžiamąjį procesą. Daugelis gynėjų pastebėjo, jog vien ikiteisminio tyrimo pradėjimas ir su juo susiję ikiteisminio tyrimo veiksmai, veikia prevenciškai proceso šalis, o būtent atbaido, atgrasina ir tam tikru aspektu „auklėja“. Tokia proceso įtaka ypatingai pastebima tada, kai proceso šalys pirmą kartą susiduria tiek su teisėsauga, tiek su jų vykdomais nusikalstamų veikų tyrimo ir nagrinėjimo veiksmais.

Išdėstytų pozicijų pagrindu darytina išvadą, jog tam tikrą auklėjamąjį ir teisės pažeidėjo asmenybės korekcinį poveikį turi visuma aplinkybių, su kuriomis jis susitinka baudžiamosios bylos pradėjimo stadijoje. Nusikaltėlio asmenybės korekcija yra nulemta visumos su baudžiamosios justicijos veiklos sfera susijusių procesų, su kuriais jis susiduria tik prasidėjus baudžiamajam procesui (ikiteisminio tyrimo veiksmai, procesinės prievartos priemonės, bylos nagrinėjimo teisme stadijų eiga ir pan.). Susidūrimas su baudžiamąja justicija gali turėti taip pat didelę įtaką teisės pažeidėjo asmenybei atsižvelgiant ne tik į procesinius bylų nagrinėjimo

⁸² Kuklianskis S., Gimelstein R., Justickis V. Psichologinė bausmės samprata // Socialinis darbas. 2005. Nr. 4 (2). P. 55.

⁸³ Jurgelaitienė, G. Recidyvinio nusikalstamumo prevencija Lietuvos Respublikoje: Daktaro disertacijos santrauka: socialiniai mokslai: Lietuvos teisės universitetas. Vilnius, 2001. P. 3.

⁸⁴ Drakšas R. Mirties bausmė: situacija ir perspektyvos. Vilnius: Eugrimas, 2002. P. 169 - 170.

aspektus, daugelis išgyvenimų yra nulemti dėl patiriamo socialinio spaudimo (gėdos jausmas iš artimųjų, draugų, darbdavių pusės, jų pasitikėjimo praradimas ir pan.).

Pateiktos pozicijos leidžia teigti, jog bausmės tikslas - atėmimas ir apribojimas nuteistajam daryti naujas nusikalstamas veikas, neatsiejamai susijęs su teisės pažeidėjo izoliavimu, praranda savo tikslingumą tada, kai su teisiamuoju asmeniu susijęs procesas (ikiteisminio tyrimo veiksmai, bylos nagrinėjimo stadija) bei dėl to patiriami išgyvenimai (baimė, stresas, gėda), atima iš asmens motyvacija nusikalsti ateityje.

Apibendrinant tai kas išdėstyta, teigtina, kad nors siekis atimti ir apriboti nuteistajam galimybę daryti naujas nusikalstamas veikas yra įtvirtintas kriminalinės bausmės tikslų sąraše, tačiau, vadovaujantis aukščiau minėtų autorių įžvalgomis, savo paskirtimi bei įgyvendinimu tam tikru būdu sudaro didelę grėsmę kitų tikslų įgyvendinimui, kaip pavyzdžiui, BK 41 str.2 d. 4 p. nurodytam resocializacijos tikslui. Be to, nors laisvės atėmimo vietos turi užkardyti kelią naujiems nuteistųjų nusikaltimams ir kitiems pažeidimams, tačiau plintantis nusikalstamumas įkalinimo įstaigose, leidžia teigti, jog gvildenamas bausmės tikslas iš dalies paneigia savo paties teorinį pagrindą. Be to, šio kriminalinės bausmės tikslo įgyvendinimo problematika susijusi su teisės pažeidėjo izoliavimo tikslingumu, atsižvelgiant į jo pavojingumo ir motyvacijos nusikalsti ateityje pradžią dar neprasidėjus bausmių vykdymo procesui.

2.4. Paveikti bausmę atlikusius asmenis, kad laikytųsi įstatymų ir vėl nenusikalstų

Kriminalinės bausmės tikslas, įvardijamas kaip siekis paveikti bausmę atlikusius asmenis, kad laikytųsi įstatymų ir vėl nenusikalstų, orientuotas į nusikaltusio asmens resocializaciją. Pataisymas neatsiejamai susijęs su nuteistojo asmens psichologijos ir gyvenimo orientyro pasikeitimu. Šiuo tikslu siekiama koreguoti nubaustojo elgesį, ugdyti žmogaus dvasines vertybes. Nagrinėtinu tikslu siekiama, kad nuteistasis tiek bausmės vykdymo metu, tiek po bausmės atlikimo elgtųsi atsižvelgiant į įstatymų nustatytus reikalavimus, savo gyvenimo tikslų siektų teisėtais būdais, o savo nusikalstamą elgesį vertintų neigiamai tiek savo, tiek visuomenės atžvilgiu. Nuteistojo pataisymą privalo užtikrinti tarpusavyje susijusių priemonių visuma, pradedant nuo bausmės atlikimo režimo, nuteistojo darbo, bendro ir profesinio mokymo, socialinės reabilitacijos bei kitų pozityvių poveikio priemonių.

Daugeliu atveju resocializacijos ir pataisymo sąvokos yra painiojamos tarpusavyje, tačiau pažymėtina, jog minėti apibrėžimai tam tikru atžvilgiu skiriasi iš esmės. Teisinėje doktrinoje randama nuomonė, jog „pataisymas“ yra socialinės ideologijos liekana, kadangi nusikaltę asmenys buvo laikomi individais, kuriuos asmenybės bruožus ir nuostatas reikėjo

pakeisti. Pataisymo idėjiniai pagrindai prarado savo pagrindus jau įpusėjus XX amžiui, kai pirmoje vietoje vykdant kalinimo bausmę buvo siekiama padėti tokiam asmeniui geriau integruotis į visuomenę. G. Sakalauskas pastebi, kad resocializacijos sąvoka yra platesnė ir apmينا daug procesų, bei nebūtinai yra susijusi su nusikaltusio asmens elgesiu ateityje. Resocializacija orientuota į asmens gebėjimų gyvenant nenusikalstant ir jo integracijos skatinimą⁸⁵. Pats terminas „resocializacija“ atsirado XIX ir XX am. sandūroje ir buvo suprantamas, kaip „antrinė socializacija išugdant pagarbą visuomeninėms vertybėms“⁸⁶. Nepaisant sąvokų konstrukcijų, verta pažymėti, jog A. V. Šidlovskij pateisina pataisymo tikslo baudžiamajame įstatyme formulavimą, atsižvelgiant į tai, kad tokia sąvoka yra priimtinesnė visuomenei, be to nurodo, jog resocializacija yra tęstinis procesas, kurios galutinis tikslas ir yra būtent nuteistojo pataisymas⁸⁷.

Atkreiptinas dėmesys, kad įstatymų leidėjas viena sakinio konstrukcija – „paveikti bausmę atlikusius asmenis, kad laikytųsi įstatymų ir vėl nenusikalstų“, nurodo du atskirus bausmei keliamus tikslus, vienas iš kurių yra orientuotas į moralinį nuteistojo pataisymą (vertybinių nuostatų keitimas resocializacijos metu), kitas nusako nusikalstamo recidyvo užkardymo siekiamybę. Tokiu būdu, nors ir netiesiogiai, kalbama apie nuteistųjų resocializacijos tikslą. Šiuo atveju, tokia teisės normos dispozicija turi tam tikrus panašumus su rusų teisės teoretikų pateikiamais nuteistojo asmens pataisymo aspektais.

Konkrečiu atveju vertėtų paminėti, kad M. D. Šargorodskij teisės pažeidėjo pataisymo fenomeną apibūdina dvejais aspektais: juridiniu (nuteistasis daugiau nepadarys naujų nusikalstamų veikų todėl, kad jau bijo padaryti naujas nusikalstamas veikas) ir moraliniu (nusikaltėlis nepadarys naujų veikų, kadangi suprato savo veikos žalingą poveikį). Kaip nurodo A. Dziegoraitis, bausmė yra efektyvi tuo atveju, jei buvęs nusikaltėlis pasitaiso ir sugeba tapti visaverčiu visuomenės nariu, kai pasiekiami realių nuteistojo perauklėjimo tikslų. Bausmės socialinę paskirtį, jos efektyvumą patvirtina ir tai, kad nuteistasis atliekantis bausmę nepadaro naujų nusikaltimų⁸⁸.

A. V. Šidlovskij kritikuoja moralinį teisės pažeidėjo „pataisymą“ nurodydamas, kad asmens pataisymui užtenka vien juridinio teisės pažeidėjos pataisymo kriterijaus, kadangi

⁸⁵ Sakalauskas G. Įkalinimo tikslų labirintuose // Bausmių vykdymo sistemos teisinis reguliavimas ir perspektyvos Lietuvos Respublikoje. Vilnius: Kalėjimų departamentas prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos, 2010. P. 142 – 146.

⁸⁶ Stańdo-Kawecka B.O koncepcji resocjalizacji w polskiej literaturze naukowej polemicznie // Probacja. 2010, Nr. (1). S. 110.

⁸⁷ Шидловский А. В. Цели уголовной ответственности и законодательное обеспечение их реализации // Проблемы развития юридической науки и совершенствования право-применительной практики. Минск: БГУ, 2005. С. 285.

⁸⁸ Dziegoraitis A. Baudžiamoji politika Lietuvoje: realybė ir perspektyvos. Vilnius: Lietuvos kalinių globos draugija, 2002. P. 43.

baudžiamasis įstatymas nekelia sau tikslo išugdyti „aukštos moralės asmenybių“⁸⁹. Be to, autorius taip pat pažymi, jog moralinis asmens pataisymas pats savaime yra platesnė kategorija, todėl jis tuo pačiu aprėpia juridinį aspektą⁹⁰.

Komentuojamos autorių įžvalgos bei nagrinėtino bausmės tikslo įtvirtinimas, leidžia pagrįstai teigti, jog įstatymų leidėjas parinkdamas būtent tokią BK resocializacijos tikslo konstrukciją, teisės pažeidėją taipogi siekia paveikti minėtais dvejais aspektais. Pastebėtina, kad nuteistojų resocializacija, orientuota tiek į teisės pažeidėjo visuomeninę integraciją tiek į moralinių vertybių korekciją, neatsiejamai yra susijusi ir su juridiniu pataisymo kriterijumi. Būtent teisės pažeidėjo elgesys tiek bausmės vykdymo, tiek po bausmės atlikimo, yra moralinio pataisymo praktinė išraiška bei jo veiksmingumo ir efektyvumo įrodymas. Kaip pažymėjo A. Dziegoraitis, „centrine pataisos politikos ašimi turi būti tikslas padėti paslydusiam žmogui išsiugdyti nuoširdaus pasitaisymo motyvą bet kurioje jį palietusioje likimo stadijoje – tiek iki nusikaltimo padarymo, tiek kalėjime, teisme ir po nuosprendžio įsiteisėjimo“⁹¹. Toks įstatymo leidėjo abiejų tikslų reglamentavimas „viename“ įrodo neatskiriamą jų ryšį bei glaudų teorinį ir praktinį pobūdį.

Aptariamas bausmės tikslas taip pat yra glaudžiai susijęs su anksčiau nagrinėtu kriminalinės bausmės tikslu – asmens sulaikymu. Jų tarpusavio ryšis atsispindi per nuteistųjų izoliavimo paskirtį atliekančių – kalėjimų, bei laisvės atėmimo bausmės taikymo ir jos terminų problematiką.

Vertinant Lietuvos baudžiamosios politikos rezultatus (įkalinimo lygis, laisvės atėmimo bausmės terminai, suimtųjų skaičius), teigtina, jog Lietuva patenka į „kalinimo“ politiką vykdančių valstybių grupę. Lietuvos pirmavimą pagal komentuojamus rodiklius pirmiausia lemia dažnas laisvės atėmimo bausmės taikymas bei vidutinė šios bausmės trukmė. Pažymėtina, kad kai kuriose Vakarų Europos valstybėse, turinčiose daugiau kaip tris kartus mažiau kalinių 100 000 gyventojų (pvz., Danijoje, Norvegijoje, Olandijoje), per metus laisvės atėmimo bausme nuteisiama daugiau asmenų (skaičiuojant 100 000 gyventojų) nei Lietuvoje. Šie duomenys rodo, jog šiose šalyse nuteisiama daugiau, tačiau kalinių yra mažiau. Beveik 43% įkalinųjų Lietuvoje (2012 m.) atlieka ilgesnę nei 5 metų laisvės atėmimo bausmę (tiksliau 5 m. 10 mėn.)⁹². Nagrinėjant Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo

⁸⁹ Шидловский А. В. Цели уголовной ответственности и законодательное обеспечение их реализации // Проблемы развития юридической науки и совершенствования право-применительной практики. Минск: БГУ, 2005. С. 288.

⁹⁰ Шидловский, А. В. К вопросу о целях уголовной ответственности // Право и демократия. Минск : БГУ, 2002. С. 236.

⁹¹ Dziegoraitis A. Baudžiamoji politika Lietuvoje: realybė ir perspektyvos. Vilnius: Lietuvos kalinių globos draugija, 2002. P. 66.

⁹² Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos administracijos reikalų skyrius nuteistųjų laisvės atėmimo skaičiaus, sudėties (pagal padarytą nusikaltimą, amžių, bausmės terminą ir kt.) ir jų

ministerijos 2005 - 2011 metų suvestinių duomenis, matyti, kad per 2005 m. – 2011 m. laikotarpį vidutinė skiriama laisvės atėmimo trukmė padidėjo nuo 4 m. 11 mėn. 16 d. iki 5 m. 10 mėn. Pagal kalinių skaičių Lietuva patenka į pirmą didžiausią kalinių skaičių turinčių Europos valstybių dešimtuką⁹³. Nuo 2003 m. pabaigos Lietuvoje kasdien kali maždaug 8 000 – 9 000 kalinių, 2011 m. pradžioje (perskaičiavus gyventojų skaičių pagal paskutinio surašymo duomenis) tai sudarė beveik 300 kalinių 100 000 gyventojų – maždaug 2–3 kartus daugiau už Vakarų Europos valstybių vidurkį (apie 100 kalinių 100 000 gyventojų)⁹⁴.

Nuteistojo asmens perauklėjimo tikslai dažnai tampa simboliniais ir įgauna iliuzinę prasmę. Tą patvirtina neatsiejamos ilgalaikio laisvės atėmimo pasekmės. Be abejonės, ilgalaikis laisvės atėmimas dezorganizuoja asmenų socialinius prisitaikymo mechanizmus, išėję į laisvę jie patys savarankiškai negali prisitaikyti prie gyvenimo „už įkalinimo įstaigos ribų“, todėl po tam tikro laiko grįžtą į jam priimtina aplinką. Tenka pripažinti, jog kalėjimai dažniausiai yra ne nuteistųjų pataisymo vieta, bet tampa pagrindine teisės pažeidėjų mokykla⁹⁵. Ilgalaikis kalinimas iššaukia „užburtą nusikalstamo recidyvo ratą“. Teisinėje literatūroje išreiškiama nuomonė, jog atlikus ilgesnę nei 5 metų laisvės atėmimo bausmę nuteistojo asmens integracija į visuomenę tampa itin sudėtinga, todėl laisvės atėmimo bausmių taikymo neproporcingumas didina recidyvo tikimybę⁹⁶.

Turint omenyje neigiamus nuteistųjų izoliavimo padarinius, pastebėtina, jog didelę reikšmę nagrinėjamo bausmės tikslo realizavimui bei dėl jo kylančioms pasekmėms turi bausmių vykdymo sistemos veiksmingumas atsižvelgiant į valstybės ekonominę padėtį. Pažymėtina, kad asmens sulaikymas ar kalinimas turi būti įgyvendinamas vadovaujantis humanizmo principu, kuris bausmės vykdymo procese sąlygotas daugelio nacionaliniuose įstatymuose bei tarptautiniuose sutartyse numatytų reikalavimų laikymosi. Be abejonės, valstybės ekonominė padėtis turi lemiamą įtaką vykdomos bausmių vykdymo politikos kryptingumui. Komentuodamas Lietuvos ekonominę padėtį bausmių vykdymo sistemai G. Švedas pažymėjo, jog valstybės deklaruojami bausmių vykdymo principai ir tikslai, iškelti bausmių vykdymo sistemai uždaviniai, neparemti jiems reikalingais pasiekti reikalingomis lėšomis ir priemonėmis. Apžvelgęs daugelį probleminių kalinimo sąlygų aspektų, jis priėjo išvados, jog laisvės atėmimo vietose nėra užtikrinami ne tik tarptautiniuose teisės aktuose, bet

kaitos suvestinė <http://www.kalejimudepartamentas.lt/getfile.aspx?dokid=A800D063-77DB-4554-A943-51B774462506> (žiūrėta 2013-07-28)

⁹³ Rusijos – 568 (2011 05 01), Gruzijos – 547 (2011 04 30), Baltarusijos – 381 (2009 06 01), Ukrainos – 338 (2011 01 01) ir Latvijos – 314 (2010 01 01) (Estijoje – 254 (2011 03 28)).

⁹⁴ Sakalauskas G., Bikelis S., Kalpokas V. ir kt. Baudžiamoji politika Lietuvoje: tendencijos ir lyginamieji aspektai. Teisės instituto mokslo tyrimai. Vilnius: Teisės institutas, 2012. T. 8. P. 145.

⁹⁵ Stańdo-Kawecka B.O koncepcji resocjalizacji w polskiej literaturze naukowej polemicznie // Probacja. 2010. Nr. (1), S. 113.

⁹⁶ Dapšys A., Misiūnas J., Čaplinskas A. Bausmės individualizavimo teisinės problemos: baudžiamojo įstatymo normų ir jų taikymo teismų praktikoje sisteminė analizė. – Vilnius: Teisės institutas, 2008. P. 162.

ir Lietuvos Respublikos įstatymuose bei higienos normose nustatyti buities, sveikatos priežiūros, materialinio aprūpinimo sąlygos⁹⁷. Prof. B. Wróblewski pabrėžia, jog valstybė siekdama perauklėti nuteistąjį privalo panaikinti kalėjimus ir perkelti asmenis į specialias auklėjimo įstaigas⁹⁸. A. Gavėnaitė taip pat nurodo, jog reabilitacijai Lietuvoje dar nėra sąlygų. Pagrindinė to priežastis yra ekonominių išteklių trūkumas bei tiek visuomenės tiek valdžios subrendusio požiūrio į reabilitaciją stoka⁹⁹.

Verta pastebėti, jog Lietuvoje lankantis Europos Komitetui prieš kankinimą ar kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą¹⁰⁰ ir analizuojant kalinimo sąlygas, pastebėta daug probleminių sričių. Pagrindinės problemos buvo susijusios su pataisos įstaigų vietų perpildymu, fizinio smurto ir nuolatinės baimės atmosfera tarp kalinių, užimtumo stoka. Taip pat buvo apstebėta, jog materialinės kalinimo sąlygos yra labai prastos, nemažai problemų susijusių su sveikatos priežiūros, sanitarijos paslaugų teikimu¹⁰¹. Lietuvos įkalinimo įstaigų problemos ne kartą buvo taip pat gvildenamos Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimuose. Antai pavyzdžiui, byloje *Savenkovas prieš Lietuvą* EŽTT pripažino, kad kalinimo sąlygos Lukiškių tardymo izoliatoriuje prilygo kankinimui ir žemino asmens orumą, atsižvelgiant į tai konstatavo Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 3 str. pažeidimą, be to byloje *Valašinas prieš Lietuvą*, buvo nustatyti netinkamo valstybės pareigūnų elgesio su kalinamais asmenimis atvejai bei kiti pažeidimai.

Asmeniui nusikaltus, bausmė neturi būti keršto aktu, anot prof. S. Poznyševo, „neleistinos jokios kankinimų, paniekinimo formos, jokie suvaržymai, kurie nėra reikalingi praktikoje kaliniams taisyti“. Neleistinos jokios priemonės, kuriomis įžeidžiama, juodinama, niekinama kalinio asmenybė, nes kalėjimas turi ne stelbti, bet ugdyti kalinio savigarbos jausmą¹⁰². Bausmės vykdymo tvarkos humaniškumą ir reabilitacinį poreikį taip pat yra pagrindęs dr. V. Viršila, nurodęs, kad: „ne žiaurumas, ne rašytoji moralė, ne sausi pamokslai

⁹⁷ Švedas G. Bausmių vykdymo teisė. Bendroji dalis. 2 – oji pataisyta ir papildyta laida. Vilnius: VĮ Registru centras, 2013. P. 40 – 44.

⁹⁸ Kolarzowski J.: Definicja i funkcje polityki kryminalnej w pracach Bronisława Wróblewskiego // *Studia Iuridica*. Krakow, 1996. T. 31. S. 31.

⁹⁹ Gavėnaitė A. Bausmės samprata ir funkcijos pozityvistinėje ir kritinėje kriminologijos tradicijose. Daktaro disertacija: socialiniai mokslai, sociologija. (05 S). – Vilnius: Vilniaus universitetas, 2008. P. 166.

¹⁰⁰ Europos Komitetui prieš kankinimą ar kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą įkurtas remiantis 1987 lapkričio 27 d. patvirtinta Europos konvencija prieš kankinimą ar kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą, kuri įsigaliojo 1989 vasario 1 d. Lietuvos Respublikos Seimas šią Konvenciją bei pirmąjį ir antrąjį jos protokolą ratifikavo 1998 m. rugsėjo 15 d. Konvencija ir jos protokolai Lietuvai įsigaliojo 1999 m. kovo 1 d. Lietuvoje Europos Komitetas prieš kankinimą ar kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą elgesį lankėsi 2000, 20004, 2008 metais.

¹⁰¹ Gončiarko A. Europos Komiteto prieš kankinimą ar kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą veikla, susijusi su įkalinimo įstaigų inspektavimu // Bausmių vykdymo sistemos teisinis reguliavimas ir perspektyvos Lietuvos Respublikoje). Vilnius: Kalėjimų departamentas prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos, 2010. P. 27-30.

¹⁰² Ten pat. P. 46.

gali pataisyti ydingą žmogų, o pačios gyvenimo aplinkybės, kuriose jam teks būti: jo laikas turi būti skiriamas darbui, jo gyvenimas turi būti tiek kūno, tiek ir dvasios atžvilgiu sveikas ir santykiškai su juo turi būti teisingi.“

Atsižvelgiant į resocializacijos kaip kriminalinės bausmės tikslą, vertėtų taip pat pastebėti dar vieną resocializacijos tikslo problematiką susijusią su šio tikslo įgyvendinimo laikotarpiu. G. Sakalauskas pažymi, jog asmens resocializacijos tikslas, atsižvelgiant į jo prognozavimo ir realizavimo galimybes, tam tikru atžvilgiu, yra betikslis ir beprasmiškas. Tokią autoriaus poziciją pagrindžia pagrįstas įsitikinimas, jog įstatymų leidėjas formuluodamas bausmės tikslus privalo tiksliai sukonkretinti siekiamą bausmės tikslą, numatyti jo įgyvendinimo laikotarpį, bei įtvirtinti ir suformuluoti juos taip, kad kuo geriau atspindėtų visuomenės lūkesčius¹⁰³. Šiuo atveju pažymima, jog resocializacijos siekiami rezultatai – nuteistojo moralinių vertybių perorientavimas yra tęstinis procesas, kuris nepasibaigia nuteistajam išėjus į laisvę, o tęsiasi ir po bausmės vykdymo etapo. Tik tokia resocializacija yra veiksminga, kuri įrodo, jog asmeniui nebesant izoliuotam, jis ir toliau sugeba įgyvendinti savo teises ir teisėtus interesus visuomenei nepavojingu ir neuždraustu būdu. Tačiau, šiuo atveju, vertėtų užduoti klausimą – kaip galima nustatyti ar nuteistajam paskirta bausmė resocializuos nusikaltėlį, bei veiks ji prevenciškai? Vargu, ar rastumėme atsakymą į pateiktą klausimą. Viena vertus vien nusikalstamo recidyvo statistikos nebuvimas ir nusikaltimų latentiškumo problema paneigia galimybę nustatyti resocializacijos tikslo konkrečių asmenų atžvilgiu efektyvumą ir pagrįstumą. Kita vertus, ar galėsime spręsti, jog resocializacija buvo neveiksminga, jei asmuo ateityje padarys kokią mažareikšmę veiką? Be abejonės, galimai konkretūs resocializacijos ir po jos atlikimo nuteistųjų elgesio tyrimai suteiktų dalinį atsakymą, tačiau atkreiptinas dėmesys, jog pačios resocializacijos įgyvendinimas įtakotas daugelio socialinių veiksnių tokių kaip šeima, artimieji, draugai ir pan., o komentuojamų veiksnių įtakingumas tolesniajai resocializacijai vargu ar gali būti tiksliai nustatomas, galimai tik nuspėjamas. Nors pateiktos abejonės dėl resocializacijos tikslo efektyvumo įrodo konkrečių tyrimų ir analizės būtinybę, tačiau taip patvirtina pagrįstas abejonės dėl komentuojamo kriminalinės bausmės tikslo įgyvendinimo laiko rėmų atžvilgiu.

Specialiosios prevencijos tikslas vertintinas kaip pažangus, civilizotos baudžiamosios politikos požymis, tačiau vertėtų taip pat kelti klausimą ar nuteistojo resocializacija yra materialinės, t. y. baudžiamosios teisės tikslas. Teisės pažeidėjų pataisymas ir resocializacija yra bausmių vykdytojų užduotis. Būtina pastebėti, jog Bausmių vykdymo kodeksas (toliau - BVK) nustato bausmių vykdymo ir atlikimo tvarką, sąlygas ir principus. Pažymėtina, kad

¹⁰³ Šulija G. Cel kary jako przesłanka efektywnego systemu jej wymiaru // Czasopismo prawa karnego i nauk penalnych. Krakow: Polska Akademia Umiejętności, 2003. S. 142 – 143.

įstatymų leidėjas BVK 1 str. 2 d., nurodo, kad Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo įstatymų paskirtis – nustatyti tokią bausmės vykdymo tvarką, kad atlikęs bausmę nuteistasis savo gyvenimo tikslų siektų teisėtais būdais ir priemonėmis¹⁰⁴. Svarbu taip pat paminėti, jog komentuojamas kodifikuotas įstatymas taip pat įtvirtina bausmių vykdymo teisės principus išreiškiančius bausmių vykdymo teisės normų esmę bei valstybės politikos nuostatas reguliuojant bausmių vykdymo visuomeninius institutus. Tarp įtvirtintų principų paminėtini: bausmių vykdymo individualizavimo principas, kurio turinį sudaro reikalavimas taikyti nuteistiesiems atskiras bausmių pataisos priemones atsižvelgiant į jų elgesį, asmenybę, padarytos nusikalstamos veikos pavojingumą ir pobūdį; nuteistųjų iniciatyvos ugdymo principas, jo esmę sudaro visuma darbo, švietimo, socialinės ir psichologinės pagalbos priemonių, kuriu pagalba siekiama parengti kalinį paleidimui iš bausmės atlikimo vietos; visuomenės dalyvavimo principas, jo skatinamas visuomeninių organizacijų bendradarbiavimas su įkalinimo įstaigomis, siekiant užtikrinti nenutrūkstamą nesuteistųjų ryšį su visuomene¹⁰⁵.

Nors aukščiau aptariamose BVK normose suponuotų resocializacijos tikslo priskirtinumą išimtinai bausmių vykdymo teisei, tačiau vertėtų paminėti baudžiamosios materialinės teisės bausmių skyrimo instituto ypatumus. Sprendžiant klausimą dėl materialiosios baudžiamosios teisės ir procesinės bausmių vykdymo teisės iškeliamų tikslų, būtina akcentuoti, jog baudžiamoji materialinė teisė, apsprendžiant kaltinamajam skiriamos bausmės dydį, nustato eilę reikalavimų, į kuriuos teismas privalo atsižvelgti skirdamas konkrečią bausmę. Kaltinamojo padarytos veikos sunkumas, kaltė, nusikalstamos veikos motyvai ir tikslai bei daugelis kitų BK 54 str. 2 d. nurodytų aplinkybių sudaro teismui galimybę tinkamai individualizuoti bei parinkti nuteistajam atitinkamą bausmę. Pritartina G. Sakalausko nuomonei, jog kriminalinės bausmės tikslai turi netiesioginę įtaką bausmės vykdymui¹⁰⁶. Konkreti teismo paskirta bausmė nulemia daugelį tolimesniojo bausmės vykdymo etapo ypatumų, pavyzdžiui, bausmės atlikimo vietos ir laiko rėmus. Visą tai leidžia daryti išvadą, jog resocializacijos tikslas konkrečioje byloje yra įgyvendinamas ne tik teismui laikantis BK nustatytų bausmės skyrimo pagrindų bei paskiriant įstatymo numatytą bausmę, bet jo tolesnė realizacija yra užtikrinama procesinių bausmių vykdymo režimą reglamentuojančių normų tąsa.

Pateikti resocializacijos tikslo įgyvendinimo probleminiai aspektai, nurodo, jog BK įtvirtintas nuteistojo resocializacijos tikslas, siekiant jo visuomeninės integracijos ir

¹⁰⁴ Bausmių vykdymo kodeksas // Valstybės žinios. 2002-07-19 Nr.73-3084.

¹⁰⁵ Švedas G. Bausmių vykdymo teisė. Bendroji dalis. 2 – oji pataisyta ir papildyta laida. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2013. P. 123 – 132.

¹⁰⁶ Sakalauskas G. Įkalinimo tikslų labirintuose // Bausmių vykdymo sistemos teisinis reguliavimas ir perspektyvos Lietuvos Respublikoje. Vilnius: Kalėjimų departamentas prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos, 2010. P. 140 – 141.

nusikalstamo recidyvo užkardymo gali būti pasiektas tik kompleksiškai užtikrinus tokią bausmių vykdymo tvarką, kad teisinis reguliavimas užtikrintų realias nuteistųjų rehabilitacijos prielaidas. „Kalinimo“ politikos Lietuvoje preliudija patvirtina, jog BK įtvirtintos ilgalaikio laisvės atėmimo bausmės sankcijos, sudaro rimtą pagrindą abejoti deklaruojamais nuteistųjų rehabilitacijos tikslais. Visą tai patvirtina, jog tiek laisvės atėmimo bausmių reglamentavimas, tiek bausmių vykdymo politikos kryptys privalo būti tarpusavyje suderintos. Žinoma, Lietuvos bausmių vykdymo politika, atsižvelgiant į ekonomines valstybės galimybes, šiuo metu nesugeba tinkamai realizuoti nuteistųjų pataisymo tikslų, tačiau komentuojamo tikslo išskėlimas BK yra svarbiu orientyru teismams sukuriantis pirminį „pradą“ teisės pažeidėjų resocializacijai.

Kita vertus, sprendžiant klausimą dėl „moralinio nuteistųjų“ pataisymo, tenka pripažinti, jog siekis paveikti teisės pažeidėją taip, kad jis ateityje elgtųsi teisei nepriešingu būdu bei savo elgesiu nepažeistų įstatymų ginamų vertybių, viršija baudžiamosios atsakomybės taikomų priemonių visumą. Abejotina, dėl bausmės kaip valstybės prievartos priemonės galimybės „išugdyti“ aukštos moralės asmenybę. Kaip jau minėta, toks nuteistojo pataisymas yra sunkiai nustatomas, be to, negalima nustatyti tikslų tokio pasitaikymo kriterijų. Pritartina autorių nuomonei, kurie teigia, jog pakartotinio nusikalstamumo užkardymas yra pagrindinis ir vienintelis nuteistojo resocializacijos įrodymas, kuris yra pasiekiamas baudžiamosios atsakomybės priemonėmis. Be to, svarstant resocializacijos poveikį nuteistojo asmenybei, reikėtų taip pat turėti omeny, jog sėkmingi resocializacijos rezultatai gali būti sąlygoti ne teisės pažeidėjo „vertybinių nuostatų“ pakeitimo, o nulemti bendrosios prevencijos aspekto, t. y. pakartotinos baimės dėl galimai taikomų teisių ir laisvių suvaržymų bei kitų neigiamų bausmės atlikimo pasekmių. Taip pat akcentuotina, jog resocializacija yra sudėtinių socialinių – teisinių komponentų visuma, kadangi šio kriminalinės bausmės tikslo sėkmė priklauso nuo nuteistojo asmenybės, visuomenės požiūrio, dirbančiųjų su nuteistuoju asmeniu pareigūnų profesionalumo, bausmės vykdymo vietos ir bausmės vykdymo režimą palaikančių pareigūnų, bei artimosios aplinkos įtakingumo.

2.5. Teisingumo principo įgyvendinimo užtikrinimas

Daugelis teisės teorijos, etikos ir teisės filosofų pateikia skirtingas teisingumo principo apybraižas, tačiau atsižvelgiant į tai, jog teisingumas yra neapčiuopiamas bei kintantis reiškinys, todėl pateikti ir suformuluoti šio principo sąvoką yra netikslinga. Šiuo atveju aktualu yra paminėti H. J. Bermano teiginį, jog teisingumas yra blaškomas kiekvienos madingos

doktrinos vėtrų¹⁰⁷. Kaip pažymėjo konstitucionalistas E. Kūris: „Pasirinkti ir <...> įtvirtinti kurią nors vieną iš gausybės teisingumo sampratų būtų tolygu primesti ją tiems, kurie turi neginčijamą teisę savaip traktuoti pačią teisingumo idėją, turėti savą nuomonę, kas yra teisinga, o kas ne“¹⁰⁸. Akcentuotina, jog teisingumo turinio apybraižos yra nulemtos subjektyvaus visuomeninio vertinimo, t. y. kiekvienas žmogus žino kas yra teisinga, o kas ne, tačiau šis supratimas gali skirtis atsižvelgiant į kiekvieno žmogaus dorovinę patirtį ir moralinius kriterijus¹⁰⁹. Šio principo turinį nulemia taip pat konkrečios šalies socialinės, ekonominės, politinės sąlygos, pačios visuomenės sąmoningumas bei etinės ir dorovinės nuostatos.

Atsižvelgiant į tai, jog teisingumo principas šiame darbe nebus plačiau analizuotinas, paminėtini tik keli su bausmių skyrimu susiję nagrinėjamo principo aspektai. Visų pirma pabrėžiama, jog teisingumo principas yra vienas svarbiausių ir pagrindinių teisės principų. Kaip nurodė L. Baublys: (...) teisingumas šiuolaikinėje teisėje yra neabejotinai pripažįstamas teisės tikslu, teisinės valstybės pagrindu bei universaliu bendruoju teisės principu¹¹⁰. Konstitucinis Teismas savo jurisprudencijoje yra ne kartą pabrėžęs, jog teisingumas - tai visų pirma teisingas baudžiamasis įstatymas, sudarantis sąlygas kurti vienodą teismų praktiką¹¹¹. Šiuo atveju pažymėtina, kad teisėjai laikydamiesi nešališkumo principo, bei neatsižvelgdami tiek į konkrečios bylos visuomeninį pobūdį ar sukeltą atgarsį, tiek į paties teisėjo subjektyvųjį vertinimą, jo nuotaiką ar emocijas, privalo konkrečioje byloje priimti motyvuotą ir nešališką sprendimą. Įstatymų leidėjas BK įtvirtino tam tikrus bausmės skyrimo rėmus, kurių laikytis privalo kiekvienas teisėjas. Bendrieji bausmių skyrimų pagrindai įtvirtinti BK įtvirtina nuostatą, jog teisingos bausmės skyrimas neatsiejamas nuo teismo gebėjimo tinkamai įvertinti padaryto nusikaltimo pobūdį, konkrečios veikos pavojingumo ribas, asmens padariusio nusikalstamą veiką charakteristiką, individualius psichologinius bruožus, bei komentuojamas aplinkybes tinkamai suderinti su valstybės prievartos priemone. Paminėtini BK bausmių skyrimo kriterijai visapusiškai turi garantuoti teisingumo principo įgyvendinimą baudžiamajoje byloje. Pasak A. Dziegoraičio, tik stabili ir vienoda baudžiamoji politika, teismų praktika patikimai užtikrina teisingumą. Priešingu atveju, skaudžiai nukenčia visos kriminalinės justicijos prestižas, o prieštaringa teismų politika jaudina piliečius, kiršina visuomenę. Tiksliai apibrėžti bei nustatyti

¹⁰⁷ Būdvytis, G. Teisingumo principo samprata ir jo įgyvendinimo būdai baudžiamajoje justicijoje. Magistro baigiamasis darbas. P. 13.

¹⁰⁸ Kūris E. Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje. Konferencijos „Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje“ medžiaga. Vilnius, 2002 <http://www.lrkt.lt/PKonferencijose/01.pdf>, prisijungimo laikas: 2012-10-28.

¹⁰⁹ Gumuliauskas A. Teisingumo principas ir jo reikšmė naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse //Teisė. Vilniaus universiteto leidykla, 2003. T 48. P. 91.

¹¹⁰ Baublys L. Aristotelio teisingumo distinkcija šiuolaikiniame teisiniame diskurse // Jurisprudencija: Vilnius. Mykolo Romerio universitetas. Nr.8(86) 2006. P. 85.

¹¹¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl privataus kaltinimo ir dėl asmens, kurio atžvilgiu atsisakyta kelti baudžiamąją bylą, teisės apskusti prokuroro nutarimą. Valstybės žinios. 2006-01-19, Nr. 7-254.

kriminalinių bausmių skyrimo kriterijai turėtų visapusiškai garantuoti teisingumo principo įgyvendinimą kiekvienoje byloje, bausmės skyrimui neturi turėti įtakos nei bylos apimtis, nei proceso dalyvių įtakingumas bei visuomeninė ar socialinė pozicija, ar turtinė padėtis ir t.t.¹¹². Remiantis pateikta teisininko pozicija, darytina išvada, jog vienodos teismų praktikos siekis bei įgyvendinimas priklauso nuo tinkamo įstatyminio reglamentavimo.

Teisingumo principo įgyvendinimo užtikrinimas yra viena pagrindinių baudžiamajame įstatyme įtvirtintų bausmės paskirčių, jis užtikrina kaltininkui tokios tinkamai individualizuotos bausmės paskyrimą, kuri geriausiai atitiktų įstatyme įtvirtintos bausmės paskirtį. Šiuo atveju cituotina G. Švedo nuomonė: „bausmė skiriama siekiant baudžiamajame kodekse numatytų tikslų, kurių objektas yra žmogus. Komentuojamų tikslų įgyvendinimas gali būti pasiekiamas tinkamai individualizavus bausmę, atsižvelgus į kaltininko asmenybės bruožus bei resocializacijos poreikius“¹¹³. Baudžiamasis įstatymas numato eilę reikalavimų bei taisyklių į kurias teismas yra įpareigotas atsižvelgti. Skirdamas bausmę, teismas privalo įvykdyti BK 54 str. 2 dalies reikalavimą – atsižvelgti į: 1) padarytos nusikalstamos veikos pavojingumo laipsnį; 2) kaltės formą ir rūšį; 3) padarytos nusikalstamos veikos motyvus ir tikslus; 4) nusikalstamos veikos stadiją; 5) kaltininko asmenybę; 6) asmens kaip bendrininko dalyvavimo darant nusikalstamą veiką formą ir rūšį; 7) atsakomybę lengvinančias ir sunkinančias aplinkybes. Išvardyti bausmės skyrimo pagrindai nėra vien formalūs bausmės individualizavimą užtikrinantys reikalavimai. Teismo nuosprendžio surašymo taisyklės numato įpareigojimą teismui aprašyti nustatytas Lietuvos Respublikos BK 54 str. 2 d. nurodytas aplinkybes, įvertinti kiekvienos reikšmę ir nurodyti, kurios iš jų ir kaip nulemia bausmės rūšį ir dydį¹¹⁴. Įstatymų leidėjas taip pat numatė išimtis iš bendrų bausmės skyrimo taisyklių, t. y. galimybę atskirais atvejais paskirti bausmę nenumatytą baudžiamojo įstatymo, pagal kurį kvalifikuota veika, sankcijoje. Tai numatyta BK 54 str. 3 d. ir 62 str. Numatyta reglamentavimo sritis taikoma bausmės švelninimo linkme¹¹⁵. BK 54 str. 3 d. nustatyta, kad jeigu straipsnio sankcijoje numatytos bausmės paskyrimas aiškiai prieštarautų teisingumo principui, teismas, vadovaudamasis bausmės paskirtimi, gali motyvuotai paskirti švelnesnę bausmę. BK 62 str. taikymo pagrindu, teismas gali nuspręsti, kad straipsnio, pagal kurį kvalifikuota veika, sankcijoje numatytos bausmės paskyrimas kaltininkui aiškiai prieštarautų teisingumo principui,

¹¹² Dziegoraitis A. Baudžiamoji politika Lietuvoje: realybė ir perspektyvos. Vilnius: Lietuvos kalinių globos draugija, 2002. P. 31.

¹¹³ Švedas. G. Baudžiamosios politikos tendencijos Lietuvos Respublikoje 1995 – 2004 metais. Teisė. – Vilniaus universiteto leidykla, 2005. Nr. 56. P. 79.

¹¹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. birželio 20 d. nutarimas Nr. 40 „Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias nuosprendžio surašymą“.

¹¹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. birželio mėn. 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-382/2012.

t. y. būtų aiškiai neproporcingas, neadekvatus padarytai nusikalstamai veikai ir kaltininko asmenybei¹¹⁶.

BK 54 str. 1 d. nurodyta, jog teismas skiria bausmę pagal šio kodekso specialiosios dalies straipsnio, numatančio atsakomybę už padarytą nusikalstamą veiką, sankciją laikydamasis šio kodekso bendrosios dalies nuostatų. Įstatymų leidėjas baudžiamojo įstatymo sankcijas konstruoja taip, kad teismas galėtų paskirti teisingą bausmę, vadovaudamasis įstatymo sankcijoje numatytais bausmėmis ir jų dydžiais¹¹⁷. Pažymėtina, jog Lietuvos Konstitucinis Teismas taip pat nurodė, jog Baudžiamajame įstatyme negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo (bausmių ar jų dydžių), kad teismas, atsižvelgdamas į visas bylos aplinkybes ir taikydamas baudžiamąjį įstatymą, negalėtų individualizuoti bausmės, skiriamos konkrečiam asmeniui už konkrečią nusikalstamą veiką.¹¹⁸

Vertinant sankcijų diapazoną teisingam bausmės individualizavimui, verta paminėti Teisės instituto 2008 metų atlikto tyrimo duomenis, siekiant įvertinti ir peržiūrėti BK įtvirtintas sankcijas už nusikaltimus, t. y. ištirti, ar jos yra adekvačios, teisingos, bei ar teismams sudarytos pakankamos teisinės sąlygos individualizuoti bausmes. Tyrimo metu buvo atlikta anketinė teisėjų apklausa. Teisės instituto apibendrinti rezultatai parodė, jog daugume teisėjų teigiamai vertina BK įtvirtintas sankcijas bei mano, jog dauguma normų yra adekvačios nusikalstamų veikų pavojingumo atžvilgiu bei sudaro galimybę tinkamai individualizuoti bausmes. Tyrimo duomenys taip pat atskleidė, jog teisėjai skirdami bausmes susitinka su tam tikromis problemomis, o būtent su nenuoseklumu sisteminės darnos, normų vertybių, alternatyvių bausmių, sankcijų ribų bei baudžiamojo poveikio priemonių požiūriu¹¹⁹.

Teisingos bausmės skyrimui ne mažesnė vertę turi taip pat ir proporcingos ir adekvačios bausmės siekiamybė. Kaip pažymėjo Lietuvos Konstitucinis teismas, konstituciniai teisingumo, teisinės valstybės principai suponuoja tai, kad už teisės pažeidimus valstybės nustatomos poveikio priemonės turi būti proporcingos (adekvačios) teisės pažeidimui, jos turi atitikti siekiamus teisėtus ir visuotinai svarbius tikslus, neturi varžyti asmens akivaizdžiai labiau negu reikia šiems tikslams pasiekti¹²⁰. Proporciumo principas taip pat vadinamas bausmės ekonomijos principu, kurio pagrindinė esmė yra optimalios teisės pažeidėjui bausmės taikymas atitinkančios teisėtus ir visuotinai svarbius tikslus bei nevaržančios nuteistojo asmens teisių

¹¹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. rugsėjo mėn. 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-415/2012.

¹¹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. lapkričio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-321/2008.

¹¹⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. birželio 10 d. nutarimas „Dėl baudžiamosios atsakomybės už kontrabandą“. Valstybės žinios. 2003-06-13, Nr. 57-2552.

¹¹⁹ Dapšys A., Misiūnas J., Čaplinskas A. Bausmės individualizavimo teisinės problemos: baudžiamojo įstatymo normų ir jų taikymo teismų praktikoje sisteminė analizė. – Vilnius: Teisės institutas, 2008. P. 100 – 103.

¹²⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. birželio 4 d. nutarimas „Dėl baudžiamosios atsakomybės už artimojo giminių ar šeimos nario nužudymą arba sunkų sveikatos sutrikdymą“. Valstybės žinios. 2012-06-07, Nr. 64-3246.

labiau negu reikia komentuojamiems tikslams pasiekti. Baudžiamosios teisės paskirtis pagal BK 1 str. reiškia, kad tarp siekiamo tikslo ir priemonių šiam tikslui pasiekti, tarp nusikalstamos veikos pobūdžio ir už šią veiką numatytos bausmės turi būti pusiausvyra¹²¹. Atitinkamai Konstitucinis Teismas pažymėjo, jog reikšmingas baudžiamųjų įstatymų principas yra tas, jog juose įtvirtintos bausmės neturi būti griežtesnės negu reikia, kad padaręs nusikaltimą asmuo pasitaisyti, t. y. ateityje nebusikalstų¹²².

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, akivaizdu, jog teisingumo principo įgyvendinimas suponuoja teismo pareigą ne tik atsižvelgti į BK numatytus bendruosius bausmės skyrimo pagrindus, individualias kaltininko savybės, jo požiūrį į padarytą nusikalstamą veiką, bet taip pat į tai, jog kaltininkui paskirta bausmė turi sudaryti galimybes asmeniui pasitaisyti, t. y. atsižvelgti į resocializacijos galimybes. Tokią nuomonę taip pat pateikia ir G. Švedas, nurodydamas, jog bausmė gali pasiekti jai keliamus tikslus tik tada, kai ji bus individualizuota, t. y. paskirta atsižvelgiant į kaltininko asmenybės bruožus ir resocializacijos poreikius¹²³.

Paminėtina A. Vaišvilos pozicija dėl komentuojamo principo įtvirtinimo BK. Pastebėtina, jog jis kritikuoja teisingumo principo formulavimą BK, teigdamas, jog šis tikslas savo turiniu sutampa su antruoju tikslu, antai „nubausti nusikalstamą veiką padariusį asmenį“ nieko kito nereiškia, kaip „įgyvendinti teisingumo principą“ baudžiamojoje teisėje¹²⁴. Komentuojamų bausmės tikslų sąsają pastebi ir V. Pesliakas, nurodydamas, jog be teisingumo, viena iš bausmės paskirčių (ir jos esmė) yra nubaudimas, taigi bausmės teisingumas pasiekiamas per teisingą nubaudimą. Teisingumo vykdymas yra pagrindinė teismo funkcija. Tačiau teisingo nubaudimo sąlyga yra teismo galimybė paskirti teisingą bausmę¹²⁵.

Pateikta pozicija tik dar kartą patvirtina, jog BK 41 str. 2 d. 5 p. nurodyta kriminalinės bausmės paskirtis – užtikrinti teisingumo principo įgyvendinimą, suponuoja prieš tai ankščiau išvardytų kriminalinės bausmės tikslų realizavimą. Kitaip tariant, šis kriminalinės bausmės tikslas, kartu būdamas vienu pagrindinių, bendruoju teisės principu, turi įkūnyti kitų kriminalinės bausmės tikslų ir jų gvildenamo turinio aspektus. Taip pat paminėtina, kad nors teisingumo principo užtikrinimas baudžiamajame įstatyme buvo numatytas tik naujame kodifikuotame įstatyme, toks įstatymo leidėjo siekis nebuvo betikslis. Akcentuotina, jog nors

¹²¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. sausio 26 d. nutarimas „Dėl Alkoholio kontrolės įstatymo ir alkoholio produktų gamybos licencijavimo taisyklių“. Valstybės žinios. 2004-01-29, Nr. 15-465.

¹²² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios. 1998-12-11, Nr. 109-3004.

¹²³ Švedas G. Baudžiamosios politikos tendencijos Lietuvos Respublikoje 1995-2004 metais. Teisė, 2005, T. 56. P. 78-79.

¹²⁴ Vaišvila A. Ar kiekvienam įstatymui taikytinas socialinio veiksmingumo kriterijus. // Jurisprudencija, 2004, Nr. 54 (46). P. 11.

¹²⁵ Pesliakas V. Bausmės individualizavimas ir teisingumo principo įgyvendinimas skiriant bausmes // Jurisprudencija. Vilnius: 2008. Nr. 11(113). P. 7.

teisingumo principas ir yra pripažįstamas bendruoju teisės principu, tačiau baudžiamųjų įstatymų taikymo procese, nagrinėjamu atveju – bausmės skyrimo etape, jis įgauna dar labiau koncentruotą reikšmę, kadangi jo įtvirtinimas BK 41 str. 2 d. 5 p. ir 54 str. 3 d. išreiškia kelis teisingos bausmės skyrimo kriterijus: adekvačios ir proporcingos bausmės kaltininkui paskyrimą, vadovaujantis vienoda teismų praktika ir baudžiamajame įstatyme numatytais bendrais bausmių skyrimo pradais (teisėtumo reikalavimas).

Atsižvelgiant į teisingumo principo reikšmę bausmių skyrimo etape, būtina paminėti ginčijamą ir kritikuotiną Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką dėl komentuojamo bausmės tikslo įgyvendinimo ir jo reikšmės bausmių skyrimo etape. 2013 m. rugsėjo 30 d. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas priėmė nutartį baudžiamojoje byloje 2P-1059/2013, kuria atmetė pareiškėjo K. P. kasacinį skundą dėl jam neteisingos ir per griežtos bausmės skyrimo. Nagrinėjamoje byloje, pareiškėjas skunde išdėstė pagrįstus argumentus dėl jam skirtos bausmės neatitikimo BK 41 str. 2 d. 5 p. numatytam bausmės tikslui, bei nurodė, jog teismas skirdamas bausmę kaltinamajam visiškai neatsižvelgė nei į paminėtą BK bendrosios dalies straipsnį, nei į BK 54 str. numatytus bendruosius bausmės skyrimo pagrindus. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas neatsižvelgdamas į pareiškėjo skunde nurodytus motyvus ir argumentus, priimtoje nutartyje nurodė, jog teisingumo principas yra abstraktus, o nuostatos dėl teisingumo principo ir jo aiškinimo nesietinos su netinkamu baudžiamojo įstatymo taikymu skiriant bausmę¹²⁶. Būtina pastebėti, kad nagrinėjamoje byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nepriimdamas pareiškėjo K. P. kasacinio skundo ir nurodydamas, jog teisingumo principas yra abstraktus ir dėl to neturi jokios svarios juridinės reikšmės bausmių skyrimo etape, iš viso eliminavo šį bendrąjį teisės ir pagrindinį bausmės tikslų principą iš BK 41 str. 2 d. numatyto bausmės tikslų sąrašo. Vertinant teismo poziciją, spręstina, jog baudžiamosios atsakomybės deklaruojamos griežčiausių valstybės poveikio priemonių idėjinės nuostatos dėl interesų pusiausvyros, atsilyginimo adekvatumo, poveikių priemonių proporcingumo ir teisingumo įgyvendinimo, yra vien tuščios teisėkūros subjekto normos, kurios įstatymų taikymo procese neturi jokios juridinės reikšmės. Pateikta teismo pozicija leidžia daryti išvadą, jog teismas ne tik pažeidė savo išimtinę kompetenciją spręsti netinkamai pritaikyto baudžiamojo įstatymo klausimus (išplaukiančią iš Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 369 str.), bet tuo pačiu pažeidė pareiškėjo K. P. teisinius lūkesčius bei įstatymiškai įtvirtintą teisę tikėtis, kad jam neteisingos paskirtos bausmės paskyrimo klausimus spręs kasacinės instancijos teisme.

¹²⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. rugsėjo 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2P-1059/2013.

3. Bausmių sistema ir bausmės tikslai

BK 41 str. 1 d. įtvirtinama tokia žemiau nurodyta bausmių sistema taikoma fiziniams asmenims įvykdžiusiems nusikaltimą: 1) viešieji darbai (iki 480 valandų); 2) bauda (nuo 1 iki 500 MGL); 3) laisvės apribojimas (nuo 3 mėnesių iki 2 metų.); 4) areštas (nuo 15 iki 90 dienų); 5) terminuotas laisvės atėmimas (nuo 3 mėnesių iki 20 metų); 6) laisvės atėmimas iki gyvos galvos (be lygtinio paleidimo galimybės).

Išvardytos bausmės tarpusavyje sudaro bausmių sistemą, t. y. baudžiamajame įstatyme tam tikra tvarka išdėstytas bausmių sąrašas, kuris saisto teismus skiriant konkrečias įstatyme numatytas bausmes. Kaip nurodo G. Švedas, bausmių sistemą sudaro įvairios savo turiniu ir griežtumu bausmės, nes tokia sistema leidžia individualizuoti bausmę konkrečiam asmeniui ir sudaro prielaidas pasiekti bausmei keliamus tikslus¹²⁷. Šiuo atveju paminėtina, kad BK įtvirtina mišriąją kriminalinės bausmės tikslų sampratą, kas suponuoja tai, jog įstatymo leidėjo baudžiamajame įstatyme numatytos bausmės, apjungia ir išreiškia kriminalinės bausmės tikslų visumą. Atsižvelgiant į tai, vertėtų pažymėti, jog daugelių bausmių specifika, prigimtis, vykdymo tvarka ir režimas, pilnavertiškai ar net pilnai neįgyvendina visų kriminalinei bausmei iškeliamų bausmės tikslų, arba užtikrina tik kelių bausmės tikslų realizavimą. Nagrinėjamu atveju vertėtų sutikti su prof. R. Drakšo nuomone, jog būtų pernelyg kategoriška teigti, kad kiekviena bausmė įgyvendina visus bausmės tikslus¹²⁸.

Atsižvelgiant į baudžiamajame įstatyme numatytą kriminalinių bausmių sistemą, manytina, jog šiuo atveju būtų tikslinga panagrinėti vienos iš BK įtvirtintų bausmių atitiktį daugialypei kriminalinės bausmės paskirčiai, o būtent laisvės atėmimo iki gyvos bausmę. Pažymėtina, kad nors mokslinėje literatūroje daugelių autorių dėmesio centre atsiranda būtent laisvės atėmimo bausmė, tačiau paminėtos kriminalinės bausmės analizės pasigendama. Komentuojamos bausmės specifika ir teisinė prigimtis, šio darbo autorės manymu, reikalauja detalesnio šios bausmės vertinimo kriminalinės bausmės tikslų atžvilgiu, todėl šioje dalyje plačiau bus analizuojamas iškeltas probleminis klausimas.

3.1. Laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė ir jos atitiktis kriminalinės bausmės paskirčiai

BK 41 str. 1 d. 6 p. bei BK 51 str. numatyta griežčiausia bausmė – laisvės atėmimas iki gyvos galvos. Griežčiausios bausmės titulą bei savarankišką bausmės statusą komentuojama

¹²⁷ Švedas G. Laisvės atėmimo bausmė: baudžiamosios politikos, baudžiamieji teisiniai ir vykdymo aspektai. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. P. 31.

¹²⁸ Drakšas R. Mirties bausmė: situacija ir perspektyvos. Vilnius: Eugrimas, 2002. P. 132.

bausmė gavo 1998 m. gruodžio 21 dieną, kai buvo priimtas Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 22, 24, 42, 43, 49, 50, 54¹, 71, 75, 105, 227¹, 227³ straipsnių pakeitimo įstatymas Nr. VIII – 983 (Žin., 1998, Nr. 115 – 3238), kuriuo buvo panaikinta mirties bausmė, pakeičiant BK ypatingosios dalies 71, 75, 105, 227¹ ir 227³ straipsnių sankcijose laisvės atėmimu iki gyvos galvos¹²⁹. Šis įstatymas įsigaliojo 1998 m. gruodžio 31 dieną.

Laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė kaip alternatyvi sankcija kartu su laisvės atėmimu įtvirtinama trylikoje BK specialiosios dalies sankcijose: genocidas (BK 99 str.), tarptautinis elgesys draudžiamas su žmonėmis (BK 100 str.), tarptautinės humanitarinės teisės saugomų asmenų žudymas (BK 101 str.), agresija (BK 110 str.), draudžiama karo ataka (BK 111 str.), valstybės perversmas (BK 114 str.), kėsinimasis į Lietuvos Respublikos Prezidento gyvybę (BK 115 str.), kėsinimasis į kitos valstybės ar tarptautinės viešosios organizacijos atstovo gyvybę (BK 116 str.), nužudymas (BK 129 str.), nusikalstamas susivienijimas (BK 249 str.), grupių, kurių tikslas – daryti teroristinius nusikaltimus, kūrimas ir veikla (BK 249¹ str.), teroro aktas (BK 250 str.), orlaivio, laivo ar kitos viešojo ar krovinio transporto priemonės arba stacionarios platformos kontinentiniame šelfe užgrobimas (BK 251 str.). Išvardytos nusikalstamos veikos liudija, jog laisvės atėmimo iki gyvos bausmė skiriama už ypatingai valstybės saugomus visuomeninės reikšmės gėrius ir vertybes.

Remiantis Kalėjimo departamento prie Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos nuteistųjų laisvės atėmimu skaičiaus, sudėties (pagal padarytą nusikaltimą, amžių, bausmės terminą ir kt.) ir jų kaitos suvestinės duomenis, iki 2012 m. iš viso buvo 111 nuteistųjų atliekančių laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę¹³⁰.

Atsižvelgiant į laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės specifiką, nekyla abejonių, dėl šios bausmės akivaizdžios galimybės objektyviai įgyvendinti BK 41 str. paminėtus konkrečius bausmės tikslus - nubausti nusikalstamą veiką padariusį asmenį ir atimti ar apriboti nuteistam asmeniui galimybę daryti naujas nusikalstamas veikas. Be abejonės pačios bausmės prigimtis ir jos vykdymo režimas orientuoti į nuteistojo asmens visišką izoliavimą. Manytina, kad nagrinėjamu atveju sąvoką „izoliavimą“ vertėtų vertinti plačiąją prasme, t. y. suprasti ne tik kaip nuteistojo fizinį izoliavimą kalėjime, kaip konkrečią šios bausmės atlikimo vietą, bet taip pat turėti omenyje kalinantiems numatytą teisių ir pareigų visumą, kuri riboja ar visiškai draudžia kontaktuoti su išoriniu pasauliu ir socialine visuomene. BVK nustato, jog nuteistieji laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę atlieka kalėjimuose, kameroje jie laikomi po vieną,

¹²⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 22, 24, 42, 43, 49, 50, 54¹, 71, 75, 105, 227¹, 227³ straipsnių pakeitimo įstatymas //Valstybės žinios. 1998, Nr.: 115 -3238.

¹³⁰ Kalėjimo departamento prie Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos Planavimo ir projektų valdymo skyriaus nuteistųjų laisvės atėmimu skaičiaus, sudėties (pagal padarytą nusikaltimą, amžių, bausmės terminą ir kt.) ir jų kaitos 2012 m. suvestinė //http://www.kalejimudepartamentas.lt/?item=vkl_at_mt&lang=1.; prisijungimo laikas: 2013-10-11.

jų sutikimu, gali būti laikomi du. BVK 165 str. taip pat numatyta, kad pirmuosius dešimt metų laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės atlikę nuteistieji, atsižvelgiant į jų elgesį bausmės atlikimo metu bei saugumo reikalavimus ir kai yra kalėjimo administracijos teikimas, apylinkės teismo nutartimi gali būti perkelti į pataisos namus tęsti bausmės atlikimą. Tarp specialiųjų laisvės atėmimo iki gyvos galvos kalintiems asmenims teisių (susijusių su bausmės vykdymo režimu kaip naudojimas televizoriais, kompiuteriais, pasivaikščiojamais gryname ore, ar asmeninių sąskaitų naudojimui būtiniausiems reikmėms ar spaudos pirkimui) numatytos taip pat teisės gauti ir siųsti pinigines perlaidas, paskambinti telefonu pagal įstatymo nustatytą kiekį ir atitinkamais laiko intervalais, sudaryti santuoką, gauti įstatymo nustatytą kiekį ir atitinkamais laiko intervalais bei priklausomai nuo to, ar kalėjime ar pataisos namuose laikomas nuteistasis laisvės atėmimo iki gyvos galvos, trumpalaikius ir ilgalaikius pasimatymus su giminaičiais ir kitais asmenimis. Nuteistieji, atliekantys laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę, turi taip pat specialiąsias pareigas ir jiems taikomi draudimai, kurie privalomi terminuotą laisvės atėmimo bausmę atliekantiems nuteistiesiems (BVK 110 str.). Atkreiptinas dėmesys, jog nuteistieji iki gyvos galvos, priešingai negu nuteistieji, kuriems skirtas terminuotas laisvės atėmimas, neturi teisės į trumpalaikę išvyką. Tokia teisė yra numatyta tik kalintiems pataisos įstaigose, o teisė išvykti skiriama ne ilgiau kaip dešimčiai metų dėl sutuoktinio, sugyventinio ar artimojo giminaičio mirties ar sunkios ligos, gresiančios ligonio gyvybei, taip pat dėl gaivalinės nelaimės, padariusios didelės materialinės žalos nuteistajam ar jo sutuoktiniui, sugyventiniui arba artimiesiems giminaičiams. Nuteistiesiems iki gyvos galvos taip pat nėra privalomas darbas (tik jų sutikimu). Kas liečia šių nuteistųjų bendrąjį lavinimą bei profesinį mokymą, pastebėtina, jog laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę atliekančių nuteistųjų bendrasis lavinimas ir profesinis mokymas gali vykti tik pataisos namuose, taigi komentuojamas reglamentavimas leidžia teigti, jog tokia galimybė tokiems nuteistiesiems gali būti įgyvendinama tik po 10 metų.

Pateiktos aplinkybės patvirtina, kad laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė ne veltui yra vadinama ne tik mirties bausmės alternatyva, bet taip pat „socialinės mirties bausme“¹³¹. Nors BVK ir numato eilę nuteistojo teisių, tačiau neginčytina, kad šios bausmės režimas ženkliai riboja pagrindines nuteistojo teises ir laisves. Šiuo atveju taip pat paminėtina, kad komentuojamos bausmės vykdymo režimas ir tvarka paliečia ne tik nusikalstamą veiką padariusį asmenį, bet taip pat visam gyvenimui paliečia jo artimos socialinės aplinkos ateitį. Laisvės atėmimas iki gyvos galvos eliminuoja artimąjį iš jo šeimos, artimųjų ir draugų ratą, todėl tokia bausmė atitinkamu būdu tampa bausme ir minėtiems asmenims. Kita vertus, laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė užtikrina potencialią aukų apsaugą, visam gyvenimui ar

¹³¹ Drakšas R. Mirties bausmė: situacija ir perspektyvos. Vilnius: Eugrimas, 2002. P. 164.

numatytam terminui (išskyrus malonės atvejį) izoliuodama asmenį nuo išorinio pasaulio. Taip įgyvendinamas ne tik valstybės nubaudimas už visuomeninių gėrių pažeidimą, bet patenkinamas visuomenės saugumo jausmas.

Kaip pažymėjo Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau – EŽTT) 2002 m. gegužės 28 d. sprendime byloje *Staffbord prieš Jungtinę Karalystę*, laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė taikoma siekiant atpildo ir atgrasymo, taip pat individualios prevencijos tikslų. Atpildo ir atgrasymo tikslas pasiekiamas nustatant tam tikrą privalomą išbūti laisvės atėmimo terminą. Tolesnis bausmės vykdymas pasibaigus šiam terminui yra pateisinamas tik visuomenės apsaugos nuo vis dar pavojaus keliančio asmens. Pažymėtina, kad kaltininko pavojus laikui bėgant gali kisti, todėl kyla bausmės taikymo tikslingumo bei jo pagrįstumo klausimas Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 5 straipsnio 4 d. požiūriu¹³².

Pateiktos bylos sprendimas tik dar kartą patvirtina laisvės atėmimo iki gyvos galvos galimybę realizuoti konkrečių kriminalinės bausmės tikslų visumą, o būtent nubaudimo ir nuteistojo galimybės atimti daryti kitas nusikalstamas veikas galimybę. Nepaisant to, jog daugeliu atvejų yra deklaruojami humaniškos ir žmogaus orumą nepažeidžiančios bausmės principai, tačiau šios bausmės turinys yra neatskiriamas ir neabejotinas nubaudimo prado – keršto ir atpildo nuteistajam už jo veikas įgyvendinimas. Nusikaltėlio sulaikymo ir galimybės daryti kitas nusikalstamas veikas apribojimo tikslas yra išvedamas iš šios bausmės taikomo režimo, todėl nusikalstamo recidyvo užkardymas, o tuo pačiu saugomų vertybių apsauga, yra užtikrinama izoliavus asmenį kalėjime. Čia vertėtų dar kartą paminėti, jog plintantis kalinių nusikalstamumas kaip telefoniniai sukčiavimai, prekyba narkotikais ir kt., neįrodo komentuojamų kriminalinės bausmės tikslų efektyvumo. Kita vertus, pakartotinis tų veikų įgyvendinimas, už kurias asmenys atlieka laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę, matomai ateityje jau nėra įmanomas.

Kaip jau minėta antroje šio darbo dalyje, bendrosios prevencijos realizavimas yra suponuotas daugelio socialinių ir teisinių aspektų, kurių visumą skirtingai įtakoja visuomenė, tiek atskirą individą. Vertinant laisvės atėmimo, kaip griežčiausios kriminalinės bausmės, atitiktį paminėtam bausmės tikslui, vertėtų pritarti prof. R. Drakšo nuomonei, jog toks bausmės poveikis, tiek laisvės atėmimo iki gyvos galvos, tiek mirties bausmės atžvilgiu, yra sunkiai nustatomas, bet tai neleidžia jo paneigti. Kaip nurodo profesorius, bauginamasis griežtesnės bausmės poveikis nebus išspręstas iki tol, kol nebus galima įrodyti, kad tokia bausmė labiau veiksminga bauginant nei baudžiant švelnesnėmis bausmėmis¹³³. Kiekvienos nusikalstamos veikos ir už ją numatytos sankcijos analizė skirtingai veikia kiekvieną asmenį, arba jį

¹³² Bikelis S., Sakalauskas G. Laisvės atėmimu iki gyvos galvos nuteistų asmenų lygtinis paleidimas: tarptautiniai standartai, užsienio šalių patirtis ir pasiūlymai Lietuvai // Teisės problemos, 2008. Nr. 4. P. 25.

¹³³ Drakšas R. Mirties bausmė: situacija ir perspektyvos. Vilnius: Eugrimas, 2002. P. 168-169.

motyvuoja, arba verčia apmastyti galimą žalą ir naudą, arba tiesiog ugdo ir informuoja.

Vertinant teisingumo principo įgyvendinimo šios bausmės kontekste problematiką, šiuo atveju, būtų naudinga paminėti Lenkijos Teisinės intervencijos instituto 2011- 2012 m. atlikto nuteistųjų iki gyvos galvos tyrimo rezultatus, o konkrečiau pacituoti šiems nuteistiesiems paskirtos bausmės vertinimą sąžiningumo ir teisingumo požiūriu¹³⁴. Dauguma apklaustųjų nurodė, kad jiems skirta laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė nėra teisinga. Daugelis jų nurodė, kad už jų nusikalstamas veikas turėjo būti skirtas terminuotas laisvės atėmimas, t. y. 25 metų laisvės atėmimas, o ne griežčiausia bausmė. Svarbiausi argumentai skambėjo taip: „ši bausmė nėra teisinga, kadangi neleidžia tikėtis kada nors vėl išeiti į laisvę“; „tokia bausmė dehumanizuoja, atskiria ne tik nuo „normalių“ žmonių, kasdienių rūpesčių ir laimės“; „ši bausmė neatkuria pažeistos tvarkos ir socialiai nereabilituoja“; „ši bausmė ir jos neigiami išgyvenimai viršija sukeltą žalą ir pažeistų vertybių svarbą“; „ši bausmė yra neteisinga, nes prilygsta mirties bausmei, tik mirtis čia užklumpa kalėjimo sienose“¹³⁵.

Minėti teiginiai leidžia teigti, kad pagrindinis šios bausmės vertinimo teisingumo principo požiūriu aspektas yra komentuojamos bausmės atlikimo laikas, t. y. jos neterminuotas pobūdis. Kaip jau minėta, teisingumo principas suponuoja, kad už teisės pažeidimus taikomos valstybės poveikio priemonės turi būti adekvačios teisės pažeidimui, teisiškai pagrįstos ir individualizuotos. Nagrinėjamu atveju kyla grėsmė sprendžiant klausimą, ar paskirtos bausmės bei visuomeninėms saugomos vertybėms sukeltos žalos santykis yra proporcingas, bei ar skirta laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė yra teisinga. Kaip šioje darbo pradžioje buvo minėta, griežčiausia BK numatyta bausmė yra taikoma už tokias nusikalstamas veikas, kurios patenka tiek į nusikaltimų žmoniškumui, karo nusikaltimų, nusikaltimų valstybės nepriklausomybei, teritorijos vientisumui ir konstitucinei santvarkai, nusikaltimus žmogaus gyvybei bei nusikaltimus visuomenės saugumui sritį. Jau pats komentuojamų veikų priskirtinumas tokiems valstybės saugomų gėrių ir vertybių kategorijai, liudija, kad pateiktų vertybių apsauga ir jų pažeidimas, įstatymo leidėjo požiūriu, yra pateisinamas. Be abejonės, šiuo atveju, taip pat vertėtų neužmiršti subjektyvųjį teisingumo suvokimą ir laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės taikymo pateisinimą, antai realus patirtos nusikalstamos veikos ir jos

¹³⁴ Wykonać karę i co dalej? Wyniki badań nad wykonaniem kary dożywotniego pozbawienia wolności w polskich zakładach karnych 2011-2012”// interwencjaprawna.pl/docs/ARE-513-monitoring-dozywotni.pdf, prisijungimo laikas: 2013-10-05.

¹³⁵ Pažymėtina tai, kad Lenkijos Respublikos baudžiamasis kodeksas numato lygtinio paleidimo galimybę nuteistiesiems iki gyvos galvos, t. y. nors įstatymas numato šia bausmę, bet Baudžiamojo kodekso 38 str. 3 d. įtvirtintas šios bausmės „neabsolutus“ pobūdis, nurodant, jog laisvės atėmimo iki gyvos galvos ne gali būti ilgesnė negu 25 metai. Įdomu taip pat tai, kad Lenkijos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas konkrečios bausmės atžvilgiu detalizuoja bausmės tikslus, išskirdamas juos atskirame straipsnyje, atsižvelgiant į bausmės rūšį. Bausmių vykdymo kodekso 67 str. 1 d. nurodyta, jog laisvės atėmimo bausmės tikslas yra siekis skatinti nuteistuosius bendradarbiauti plėtojant jo socialiai pageidautiną požiūrį, taip pat skatinti jų atsakomybės jausmą, poreikį gerbti įstatymus ir susilaikymą nuo kitų nusikalstamų veikų darymo. Žr.: Kodeks karny wykonawczy // Dz.U. 1997 nr 90 poz. 557.

sukeltos žalos išgyvenimas, ar pavienių nusikalstamų veikų žiaurumo paviešinimas ir įvykdymas, daugeliu asmenų atžvilgiu, pateisina griežčiausios bausmės nusikaltimą padariusiam asmeniui skyrimą. Kaip pavyzdį galima iliustruoti bandymą grąžinti mirties bausmę Lietuvoje, bei siūlymą griežtinti bausmes už mažamečio asmens išžaginimą, seksualinį prievartavimą ir tvirkinimą (BK 149, 150, 153 straipsniai)¹³⁶. Tokios aplinkybės tik objektyvizuoja ir patvirtina Konstitucinio Teismo doktrinoje pareikštą nuomonę, jog tais atvejais, kai „nepakankamai rūpinamasi gyventojų saugumu, net ir panaikinus mirties bausmę psichologinis poreikis ją įvesti gali vėl atsirasti (...), gyventojai, patyrę stresą dėl labai sunkaus nužudymo, greitai ima reikalauti vėl ją įvesti“¹³⁷.

Pateiktos aktualijos patvirtina, jog teisingumo principo aspektas įgyvendinant laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę labiausiai yra ginčytinas klausimas dėl šios bausmės sankcijos dydžio, o būtent dėl to, jog ši bausmė neribojama jokiais terminais. Šiuo atveju dar karta paminėtina Lietuvos Konstitucinio Teismo doktrinos nuostata, jog kriminalinė bausmė taip pat turi pataisyti nusikaltėlių¹³⁸, kita vertus kyla klausimas dėl tokio pataisymo tikslingumo ir jo reikšmės laisvės atėmimo iki gyvos galvos atžvilgiu, kai BK, nei BVK nenumato lygtinio paleidimo galimybės.

Lygtinio paleidimo galimybė pagrįsta tarptautinių sutarčių reglamentavimu, bei ne kartą buvo minėta ir akcentuojama EŽTT sprendimuose. 2013 m. liepos 9 d. EŽTT sprendime byloje *Vinter ir kt. prieš Jungtinę Karalystę*, pažymėjo, jog laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė nepažeidžia Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau - Konvencija) 3 straipsnio, nurodančio, jog niekas negali būti kankinamas, su niekuo neturi būti žiauriai, nežmoniškai ar žeminant jo orumą elgiamasi, ar jis baudžiamas. Klausimas dėl tokių nuteistųjų tolesniojo kalinimo turi būti sprendžiamas atsižvelgiant į tai, ar dar yra jų kalinimo ir bausmės atlikimo būtinumas, bei paleistas į laisvę nuteistasis nekels pavojaus kitiems (kad grįžęs į visuomenę jis nebegalėtų pakartotinai nusikalsti t. y. grįžusio į visuomenę asmens pakartotinio nusizengimo rizika turi būti minimali). Akcentuotina, kad EŽTT taip pat nurodė, jog Jungtinės Karalystės įstatymuose įtvirtintas baigtinis sąrašas aplinkybių, kurioms esant

¹³⁶ Baudžiamojo kodekso 129 straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas [//www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=456343&p_query=mirties&p_tr2=2](http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=456343&p_query=mirties&p_tr2=2); Baudžiamojo kodekso 149, 150, 153 straipsnių pakeitimo ir 95 straipsnio papildymo įstatymo projektas [//www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=445221](http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=445221). Pažymėtina, kad komentuojamas Baudžiamojo kodekso pataisos siejamos su pedofilijos skandalu Garliavoje, bei 2013 m. rugsėjo 21 d. Panevėžio apylinkėse išžagintos ir automobilio bagažinėje sudegintos nepilnametės radimu. Siūlomos įstatymo pataisos nebuvo priimtos.

¹³⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Valstybės žinios. 1998-12-11, Nr. 109-3004.

¹³⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Valstybės žinios. 1998-12-11, Nr. 109-3004.

asmeniui bet kuriuo metu galima sustabdyti įkalinimo iki gyvos galvos taikymą ir paleisti įkalinimą asmenį ankščiau laiko (asmuo turi sirgti nepagydoma liga ar jo sveikata yra labai silpna) yra labai ribotas, todėl toks reglamentavimas bei tai, kad laisvės atėmimo bausmė iki gyvos galvos, nesant galimybės peržiūrėti bausmę ne vėliau kaip kas 25 metus, pažeidžia minėtą Konvencijos 3 straipsnį¹³⁹.

Atsižvelgiant į nuteistųjų resocializacijos poreikius bei pačią resocializacijos idėją – siekimą asmenį pakartotinai socializuoti, kompleksiskai dedant pastangas į nuteistojo naujų socialinių įgūdžių ir vaidmenų išmokimą, bei galimybės paveikti asmenį taip, kad jis savo gyvenimiškų tikslų siektų teisinėmis priemonėmis, paminėtos tarptautinių aktų nuostatos¹⁴⁰. Tarptautinio pilietinio ir politinio teisių pakto 10 str. 3 d. numatoma, kad penitenciarinėje sistemoje nuteistiesiems numatomas toks režimas, kurio pagrindinis tikslas yra jų pataisa ir socialinis perauklėjimas¹⁴¹. Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statuto 110 str. 3 d. nustatanti, kad nuteistajam atlikus du trečdalius bausmės arba, jei jam paskirta laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė, iškalėjus 25 metus, Teismas peržiūri bausmę ir sprendžia, ar ją sumažinti¹⁴². Laisvės atėmimo iki gyvos galvos lygtinio paleidimo galimybę taip pat numato daugelis Europos Sąjungos Tarybų pagrindų sprendimai, bei Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacijos¹⁴³.

BK ir BVK numato tokias galimybes švelninti laisvės atėmimo bausmes: taikant lygtinį paleidimą iš pataisos įstaigos (BVK 157 str.), atleidžiant nuo bausmės dėl ligos (BK 76 str.), atleidžiant nuo visos ar dalies bausmės atlikimo Respublikos Prezidentui patenkinus malonės

¹³⁹ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2013 m. liepos 9 d. sprendimas byloje Vinter ir kt. prieš Jungtinę Karalystę (App. Nr. 66069/09, 130/10 and 3896/10) // [http://hudoc.echr.coe.int/sites/fra/pages/search.aspx?i=001-122664#{"itemid":\["001-122664"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/fra/pages/search.aspx?i=001-122664#{), prisijungimo laikas: 2013-10-14.

¹⁴⁰ Žilinskienė L., Tumilaitė R. Resocializacijos modeliai ir jų taikymas // Sociologija. Mintis ir veiksmas.-Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2011, Nr. 2 (29).P. 293.

¹⁴¹ Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas // Valstybės žinios, 2002-08-02, Nr. 77-3288.

¹⁴² Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statutas, priimtas 1998 m. liepos 17 d. Jungtinių Tautų diplomatinėje įgaliotųjų atstovų konferencijoje, skirtoje Tarptautinio baudžiamojo teismo įsteigimui // Valstybės žinios, 2003-05-21, Nr. 49-2165.

¹⁴³ Europos valstybių narių tvarkos Sąjungos Tarybos 2002 m. birželio 13 d. pagrindų sprendimo 2002/584/TVR Dėl Europos arešto orderio ir perdavimo tarp 5 str. 2 dalyje yra numatyta: „Jei už nusikalstamą veiką, dėl kurios yra išduotas Europos arešto orderis, baudžiama laisvės atėmimu iki gyvos galvos arba įkalinimu iki gyvos galvos, minėto arešto orderio vykdymui gali būti taikomas reikalavimas, kad išduodančioji valstybė narė savo teisės sistemoje turėtų nuostatas dėl skirtos bausmės ar kitokios priemonės persvarstymo gavus tokį prašymą arba ne vėliau kaip po 20 metų, arba turėtų nuostatas dėl malonės suteikimo, kurio asmuo turi teisę prašyti pagal išduodančiosios valstybės narės teisę arba praktiką, siekdamas, kad tokia bausmė arba priemonė nebūtų vykdoma“. Europos Tarybos Ministrų komiteto 2003 m. rugsėjo 24 d. priimtos rekomendacijos Nr. (2003) 22 valstybėms narėms Dėl lygtinio paleidimo (parolio) bendruosiuose principuose teigiama, jog kad, norint sumažinti žalingą įkalinimo poveikį ir skatinti kalinių įsiliejimą į visuomenę sąlygomis, padedančiomis garantuoti laisvėje esančios visuomenės saugumą, įstatymai lygtinį paleidimą turėtų leisti taikyti visiems laisvės atėmimo bausme nuteistiems asmenims, taip pat atliekantiems laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę. Europos Tarybos Ministrų komiteto 2003 m. spalio 9 d. rekomendacijoje Nr. (2003) 23 valstybėms narėms Dėl įkalinimo įstaigų administracijos darbo su nuteistaisiais laisvės atėmimu iki gyvos galvos ir ilgalaikėmis laisvės atėmimo bausmėmis, nurodomas siūlymas dirbti su nuteistaisiais ilgiems terminams kaip ir su kitais nuteistaisiais, nedarant jokio skirtumo dėl atliekamos bausmės termino.

prašymą (BK 78 ir 79 str.). Nuteistiesiems iki gyvos galvos įstatymai nenumato galimybės taikyti lygtinį paleidimą (BVK 158 straipsnis). Taip pat pastebėtina, jog BK 51 str. 3 d., numatyta, jog jeigu baudžiamasis įstatymas numato galimybę švelninti laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę, sušvelnintos laisvės atėmimo bausmės terminas negali būti trumpesnis negu dvidešimt penkeri metai. Nors komentuojamas reglamentavimas galėtų suponuoti nuteistiesiems iki gyvos galvos galimybę peržiūrėti jų bausmę suėjus šiam baudžiamojo įstatymo numatytam terminui, kuris be visa ko, buvo EŽTT praktikoje bei Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statuto normose, tačiau BK, BVK nei kiti teisės aktai, nenumato šios normos įgyvendinimo mechanizmo.

Teisinėje literatūroje išreiškiama neigiama nuomonė dėl tokio Lietuvoje numatyto lygtinio paleidimo iš pataisų įstaigų reglamentavimo, pabrėžiant, jog toks šio instituto įgyvendinimas, nenumatant lygtinio paleidimo iš įkalinimo įstaigos nuteistiesiems iki gyvos galvos, ne tik pažeidžia tarptautines sutartis, neatitinka EŽTT formuluojamos praktikos aktualijų, bet taip išsiskiria savo nepagrįstu griežtumu tarp daugelio Europos valstybių, tarp jų ir kaimyninių Latvijos, Estijos, Rusijos bei Lenkijos. S. Bikelio ir G. Sakalausko teigimu, toks laisvės atėmimo iki gyvos galvos „suabsoliutinimas“ iškrenta iš tarptautinio, užsienio, Lietuvos konstitucinio konteksto, todėl ši bausmė faktiškai mažai kuo skiriasi nuo mirties bausmės¹⁴⁴. Pateiktai mokslininkų nuomonei taip pat pritaria ir Lietuvos kalinių globos draugijos pirmininkas Jonas Stašinskas¹⁴⁵, bei Teisės instituto direktorius Algimantas Čepas¹⁴⁶, kritikuodami tokį lygtinio paleidimo nutiestųjų iki gyvos galvos reglamentavimą Lietuvoje, bei priešpastatantys užsienio šalių šio instituto reglamentavimą.

Vertinant tai, kas išdėstyta, bei atsižvelgiant į šios bausmės vykdymo tvarką, teigtina, kad kriminalinės bausmės tikslai realizuojami selektyviai, t. y. akivaizdžiausiai realizuojami BK 41 str. 2 d. 2 ir 3 p. įtvirtinti kriminalinės bausmės tikslai. Kaip jau minėta, bendrosios prevencijos ir teisingumo principų užtikrinimas bausmės skyrimo etape bei jų realizavimo pagrįstumas yra sunkiai nustatomi atsižvelgiant į jau aptartus šių tikslų efektyvumo nustatymo kriterijus. Negalima taip pat atsakyti į klausimą, kaip laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė geba realizuoti įstatymo leidėjo BK 41 str. 2 d. 4 p. įtvirtintą bausmės tikslą „paveikti bausmę atlikusius asmenis, kad laikytųsi įstatymų ir vėl nenusikalstų“. Antroje šio darbo dalyje buvo užsiminta, kad komentuojamas tikslas yra sudėtinis dvejų nuteistojo pataisymo kriterijų

¹⁴⁴ Bikelis S., Sakalauskas G. Laisvės atėmimu iki gyvos galvos nuteistų asmenų lygtinis paleidimas: tarptautiniai standartai, užsienio šalių patirtis ir pasiūlymai Lietuvai // Teisės problemos 2008. Nr. 4 (62). P. 30.

¹⁴⁵ Stašinskas J. Būtina suteikti viltį kalintiesiems iki gyvos galvos // <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2013-02-21-jonas-stasinskas-butina-suteikti-vilti-kalintiesiems-iki-gyvos-galvos/95941/print>, prisijungimo laikas: 2013-10-14.

¹⁴⁶ Svarstoma, ar prasminga įkalinėti iki gyvos galvos.??? // <http://zekas.info/nusikaltimas-ir-bausme/svarstoma-ar-prasminga-ikalinti-iki-gyvos-galvos/>, prisijungimo laikas: 2013-10-11.

komponentas – moralinio ir juridinio. Šiuo atveju, juridinis pataisymo kriterijus yra užtikrinamas šios bausmės atlikimo sąlygų ir tvarkos, o būtent užtikrinant fizinį asmens izoliavimą, kas tuo pačiu suponuoja visuomenės saugumo užtikrinimą ir apsaugojimą nuo galimų šio asmens nusikalstamų veikų ateityje. Nors nuteistųjų resocializacija yra deklaruojama kaip pažangus bausmių vykdymo politikos tikslas, tačiau, vertinant išdėstytus šios bausmės įgyvendinimo aspektus, kyla pagrįsta abejonė dėl pačios resocializacijos ir jos būtinumą deklaruojančio BK kriminalinės bausmės tikslo realizavimo. Be abejonės, laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė, kaip ir terminuotas laisvės atėmimas, sukelia neigiamus padarinius kalnčio asmens asmenybei, tačiau pastebėtina, kad paskutiniųjų nuteistųjų kategorijai įstatymai numato dvi probacijos formas t. y. BK 75 str. numatytas laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimas bei BVK 175 str. numatytas laisvės atėmimo bausmės dalį atlikusio asmens lygtinis paleidimas iš įkalinimo įstaigos. Kaip jau minėta, įkalintiems iki gyvos galvos nuteistiesiems nėra taikomas lygtinis paleidimas, todėl vienintelė nuteistųjų iki gyvos galvos galimybė išeiti į laisvę yra malonė. Pažymėtina, kad asmenų, nuteistų laisvės atėmimo iki gyvos galvos malonės prašymai gali būti svarstomi ne anksčiau, kaip atlikus 10 metų laisvės atėmimo bausmės¹⁴⁷. Pastebėtina, kad nors malonė įrodo, jog valstybė nėra suinteresuota nusikaltėliams taikyti represines poveikio priemones, tačiau patenkintų nuteistųjų iki gyvos galvos prašymų skaičius įrodo, jog tokie atvejai yra labai reti¹⁴⁸. Išanalizavus Lietuvos Respublikos Prezidento nuo 1993 m. kovo mėnesio iki 2013 m. rugsėjo mėnesio išleistus dekretus, nustatyta, jog tik vienam nuteistajam, kuriam skirta laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė, suteikta malonė, pakeičiant laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę į terminuoto laisvės atėmimo bausmę – laisvės atėmimą 25 metams¹⁴⁹.

BVK 111 str. numatyta, kad nuteistųjų, kuriems paskirtas laisvės atėmimas iki gyvos galvos, taikomos tokio poveikio priemonės: laisvės atėmimo režimas, nuteistųjų darbas, socialinė rehabilitacija, bendrasis lavinimas bei profesinis mokymas. Kaip jau minėta, bendrasis lavinimas ir profesinis mokymas gali vykti tik pataisos namuose, o darbas šiems nuteistiesiems

¹⁴⁷ Lietuvos Respublikos Prezidento dekretas Dėl Malonės komisijos sudarymo ir jos nuostatų // Valstybės žinios. 2007, Nr. 22-823; 2011, Nr. 136-6449.

¹⁴⁸ Baranskaitė A. Malonė: teisinė prigimtis, teikimo problemos // Teisės problemos, 1999. Nr. 4. P. 65-69.

¹⁴⁹ Lietuvos Respublikos Prezidento dekretas dėl malonės suteikimo // Valstybės žinios: 2012-05-12 Nr.55-2721. Justinas Buta, kuriam Lietuvos Respublikos Prezidentės dekretu buvo suteikta malonė, buvo nuteistas mirties bausme už tuometinio „Hermio“ banko Šiaulių filialo apiplėšimą ir apsaugos darbuotojo Lino Žuko nužudymą 1996 metais. Panaikinus mirties bausmę, jam buvo skirtas kalėjimas iki gyvos galvos. Justino Butos ir jo bendrininkų įvykdytas nusikaltimas buvo pirmas banko saugyklos apiplėšimas atkūrus šalies nepriklausomybę. Nusi-kaltimo metu buvo pagrobta beveik 1 mln. litų, o apsaugininkas L. Žukas buvo pasmaugtas miegantis, prieš tai jį apsvaiginus. Nužudytojo kūnas buvo išvežtas ir užkastas.

Malonė nuteistajam buvo skirta atsižvelgus į jo norą pasitaisyti bei darbą, taip pat Justinas Buta Lukiškių kalėjime įgijo tuomečio Vilniaus pedagoginio universiteto Socialinės ko-munikacijos instituto Socialinės pedagogikos katedros neakivaizdinių studijų socialinės pedagogikos specialybę. 2011 m. gegužę Justinas Buta skaitė pranešimą apie nuteistųjų iki gyvos galvos lygtinio paleidimo ir jų integracijos visuomenėje galimybes.

nėra privalomas. Atsižvelgiant į tai kas išdėstyta, keliamas ginčytinas klausimas dėl šių poveikio priemonių tikslingumo nuteistiesiems iki gyvos galvos, kadangi, kaip žinoma, jų paskirtis yra orientuota į ateitį, t. y. įgyvendinant resocializaciją siekiant integruoti asmenį į visuomenę¹⁵⁰. Nagrinėjamu atveju kyla nuteistojo motyvavimo pagrįstumas vykdyti jam numatytos socialinės rehabilitacijos programose priemonės, kurios iš dalies įkūnija bendrą resocializacijos pradą (padėti nuteistiesiems tapti įstatymus, žmogiškąsias vertybes ir visuomenės saugumą gerbiančiais žmonėmis; išmokyti nuteistuosius gyvenimo tikslų siekti teisėtais būdais ir priemonėmis; sudaryti sąlygas nuteistiesiems po bausmės atlikimo reintegruoti į visuomenę), atsižvelgiant į jam skirtos bausmės neterminuotą pobūdį. Asmens resocializacijos motyvavimas be galimybės išeiti į laisvę yra betikslis. Kaip nurodo Lukiškių kalėjimo kapelionas Arūnas Peškaitis, bausmė yra prasminga tiek, kiek ji gali žmogui padėti keistis. Anot jo, tokia bausmė reikšminga tiek nuteistajam, tiek visuomenei, tačiau bausmė iki gyvos galvos be galimybės, kad ji bus pakeista kita bausme, yra beprasmė, ji gniuždo asmenį ir atima paskatą transformuotis¹⁵¹. Cituotina taip pat svari prof. R. Drakšo nuomonė, jog bausmė privalo turėti pozityvų, orientuotą į ateitį tikslą, tačiau nesant lygtinio paleidimo galimybės, laisvės atėmimo bausme „iškrenta“ iš bendros bausmių sistemos, nes jame vyrauja tik atpildo pradai¹⁵². Taip pat pažymėtina, kad nuteistiesiems iki gyvos galvos taikomų poveikių priemonių ribotumas, taip pat leidžia abejoti resocializacijos ideologiniu pagrindu. Pažymėtina, kad nuteistųjų darbas nuo seno laikytinas vienu nuteistojo mokymo ir rehabilitacijos elementu, kaip tai yra numatyta ir Europos Tarybos Ministrų Komiteto Rezoliucijoje NR (75) 25 valstybėms-narėms Dėl darbo kalėjimuose, tačiau BVK nustatytas reglamentavimas praktiškai eliminuoja šias pozityvias nuteistųjų resocializacijos priemones¹⁵³. Be to, vertinant įkalintųjų iki gyvos galvos izoliavimą nuo kitų nuteistųjų, paminėtinas Europos Tarybos Ministrų Komiteto 2003 m. spalio 9 d. rekomendacijoje Nr. (2003) 23 Dėl įkalinimo įstaigų administracijos darbo su nuteistaisiais laisvės atėmimu iki gyvos galvos ir ilgalaikėmis laisvės atėmimo bausmėmis įtvirtintas „neatskyrimo“ principas, remiantis kuriuo nuteistieji iki gyvos galvos neturėtų būti izoliuojami nuo kitų nuteistųjų dėl jiems paskirtos bausmės dydžio. Atsižvelgiant į nustatytą reglamentavimą bei į nuteistiesiems iki gyvos galvos numatytą laisvės atėmimo iki gyvos galvos tvarką, darytina išvada, jog kriminalinės bausmės tikslas - paveikti bausmę atlikusius asmenis, kad laikytųsi įstatymų ir vėl nenusikalstų, nuo pat vykdymo

¹⁵⁰ Sakalauskas G., Kalpokas V. Nuteistųjų ir grįžusiųjų iš įkalinimo įstaigų integracijos modelis. - Vilnius : Eugrimas, 2012. P. 28.

¹⁵¹ Svarstoma, ar prasminga įkalinti iki gyvos galvos.??// <http://zekas.info/nusikaltimas-ir-bausme/svarstoma-ar-prasminga-ikalinti-iki-gyvos-galvos/>, prisijungimo laikas: 2013-10-11.

¹⁵² Drakšas R. Mirties bausmė: situacija ir perspektyvos. Vilnius: Eugrimas, 2002. P. 174.

¹⁵³ Usik D. Tarptautinių baudžiamosios justicijos standartų realizavimo aspektai vykstant laisvės atėmimą // Socialinių mokslų studijos. - Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010. Nr. 4 (8). P. 7

pradžios praranda savo įkūnytą teorinį bei praktinį pradą. Nuteistojo iki gyvos galvos galimybės ir vilties ateityje būti paleistam atėmimas, tuo pačiu eliminuoja pagrindinį tokios asmenybės resocializacijos pradą – motyvaciją, bei paneigia progresinio bausmės atlikimo principo esmę. Pateikta pozicija taip pat patvirtina didelę tokių asmenų suicidinę riziką bei savižudybę¹⁵⁴.

Reikėtų taip pat paminėti apie probleminį resocializacijos įgyvendinimo aspektą, atsižvelgiant į nuteistojo pavojingumo praradimą, ar jau minėtos „prisistotinio“ ribos pasiekimą, kuomet nuteistojo pataisymas yra netikslingas, ar net žalingas. Ilgas laisvės atėmimo iki gyvos galvos laikotarpis be abejonės leidžia „apmastyti“ savo neteisėtą poveikį, o jei nuteistojo atžvilgiu taikoma pilnavertė resocializacijos procesų visuma¹⁵⁵, gal net pasiekti kritiško asmens veikos vertinimo visuomenės, valstybės gėrių ir saugomų vertybių atžvilgiu ir sukeltos žalos suvokimo. Neginčytina, kad kai kurių kalinių, ne tik laisvės atėmimu iki gyvos galvos nuteistųjų, pataisymas, atsižvelgiant į šių asmenų savybes, nėra įmanomas. Paminėtina, kad asmens pavojingumo kitimo tendencijas yra pažymėjęs EŽTT sprendime *Wynne prieš Jungtinę Karalystę* taip pat nurodęs, jog nuteistojo asmens pavojingumas yra kintantis, todėl vadovaujantis Konvencijos 5 str. 4 d. nuostatomis, nuteistasis privalo turėti galimybę kvestionuoti jam taikomą laisvės ribojimą, atsižvelgiant į jo sukeliama pavojų visuomenei bei šio pavojaus kitimą¹⁵⁶.

Šiuo atveju, verta sistemiškai atsižvelgti į BK įtvirtinto senaties instituto ypatumus. Senaties instituto taikymas pateisinamas atsižvelgiant į materialines ir procesines šio instituto koncepcijas. Senaties materialinę koncepciją sudaro tokios idėjinės nuostatos: nubaudimo netikslingumas dėl kaltininko asmenybės pasikeitimo, dėl kaltininko asmeninio ryšio su nusikalstama veika nykimo, nusikalstamos veikos ir jos baudžiamojo teisinio įvertinimo visuomenei nykimo, dėl atpildo teorijos ir humanizmo principo požiūriu. Procesinę senaties koncepciją atskleidžia dvi tokios pateiktos idėjinės nuostatos: baudžiamojo persekiojimo netikslingumas teisėsaugos darbo organizavimo požiūriu, sąžiningo proceso požiūriu, bei

¹⁵⁴ Grušauskaitė A. Ilgai kalinių nuteistųjų trauminio patyrimo ir suicidinio elgesio sąsajos// Biologinė psichiatrija ir psichofarmakologija. – Vilnius.T.15, Nr.1, 2013. P. 12-13.; Malaškevičius J. Socialinė integracija ir socialinė rehabilitacija // Socialinis ugdymas. – Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, Nr. 2 (13). P.30. Straipsnio autorius remdamasis Lukiškių tardymo izoliatoriaus – kalėjimo socialinės rehabilitacijos, psichologinės, sveikatos priežiūros tarnybų suvestinėmis nuo 2005 m. iki 2006 m. sausio mėnesio pradžios, nurodo, jog nuo 1999 m. iki 2006 m. kovo mėnesio pradžios, du nuteistieji baigė gyvenimą savižudybe, kiekvienam penktajam nuteistam iki gyvos galvos reikalinga aktyvi psichologo – specialisto pagalba, o kiekvienam dešimtam – dvyliktam, būtina gydytojo psichiatro pagalba.

¹⁵⁵ Atsižvelgus į šioje darbo dalyje kritikuotina laisvės atėmimo iki gyvos galvos nuteistojo atžvilgiu taikomo poveikių priemonių kompleksą eliminuojant bendro ir profesinio lavinimo galimybe ne anksčiau kaip po 10 metų, nustatant darbo ne privalomą pobūdį, bei kalinimą kameroje po vieną.

¹⁵⁶ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2003 m. spalio 16 d. sprendimas byloje *Wynne. prieš Jungtinę Karalystę* (App. Nr.. 67385/01), prisijungimo laikas: 2013-10-15.

senaties terminų įtaka teisėsaugos pareigūnų aktyvumui¹⁵⁷. Nubaudimo netikslingumas atsižvelgiant į kaltininko asmenybės pasikeitimą mokslinėje literatūroje pripažįstamas vienu pagrindiniu senaties taikymo instituto pateisinimu, nurodant, jog bausmės taikymas asmeniui praradusiam pavojingumą reikštų atpildo ir kerštą, bei taip prieštarautų bausmės tikslams¹⁵⁸. Atsižvelgus į BK numatytas apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo išimtis, pažymėtina, kad tik už šiuos iš anksčiau paminėtų nusikaltimų, kurių sankcijoje kartu su terminuotu laisvės atėmimu yra numatyta laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė, senatis nėra taikoma: genocidas (BK 99 str.), tarptautinis elgesys draudžiamas su žmonėmis (BK 100 str.), tarptautinės humanitarinės teisės saugomų asmenų žudymas (BK 101 str.), agresija (BK 110 str.), draudžiama karo ataka (BK 111 str.). Sistemiskai siejant BK 95 str.1 d. f. p. nustatytą senaties terminą, pažymėtina, kad tuo atveju kai buvo padarytas nusikaltimas, susijęs su tyčiniu kito žmogaus gyvybės atėmimu, nustatomas trisdešimties metų apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminas. Tuo pačiu pažymima, jog apkaltinamasis nuosprendis nevykdomas, jeigu per penkiolika metų, kai paskirta laisvės atėmimo bausmė viršija dešimt metų ar paskirtas laisvės atėmimas iki gyvos galvos (BK 96 str. 1 d. e. p.). Atsižvelgiant į nustatytą senaties instituto ir jos taikymo išimčių sąrašą, darytina išvada, jog toks reglamentavimas, atsižvelgiant į asmens pavojingumo praradimą, įstatymo leidėjo požiūriu yra pateisinamas o tolesnis bausmės vykdymas yra betikslis.

Šiuo konkrečiu atveju, lygtinio paleidimo nuteistiesiems iki gyvos galvos nenumatymas (atsižvelgiant į skirtingą lygtinio paleidimo ir senaties teisinę prigimtį), dar labiau leidžia abejoti dėl šios probacijos formos atitikties ir pagrįstumo kriminalinės bausmės tikslo, įtvirtinto BK 41 str. 2 d. 4 p., atžvilgiu. Vertinant šį bausmės tikslą nagrinėjamos bausmės atžvilgiu, deja, tenka pripažinti, jog materialusis lygtinio paleidimo kriterijus¹⁵⁹ suteikia galimybę įvertinti tik nuteistųjų, kuriems paskirtas terminuotas laisvės atėmimas, pavojingumą bei gebėjimą integruotis į visuomenę.

Atsižvelgus į tai kas išdėstyta, kyla pagrįstas klausimas, kodėl įstatymų leidėjas BK įtvirtino kriminalinės bausmės tikslus, bei mišriąją jų sampratą? Šio darbo dalyje buvo iškelta

¹⁵⁷ Bikelis S. Senaties institutas baudžiamojoje justicijoje. Vilnius: Teisės institutas, 2012. P. 17-18.

¹⁵⁸ Pesliakas V. Lietuvos Baudžiamoji teisė. Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2008. P. 414-415.; Riaubaitė E. Apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senatis baudžiamojoje teisėje : daktaro disertacija : socialiniai mokslai, teisė (01 S) Vilnius : Mykolo Romerio universitetas, 2012. P. 24.

¹⁵⁹ Lygtinio paleidimo taikymo kriterijai – materialieji ir formalieji pagrindai, kuriais remiantis vertinama, ar asmenį įmanoma toliau taisyti neizoliuojant nuo visuomenės. Spręsdamas, ar taikyti lygtinį paleidimą, teismas įvertina visumą aplinkybių, nustatytų įstatyme ir turinčių įtakos lygtiniam paleidimui, – tiek formaliąsias sąlygas (faktiškai atliktą bausmės laiką, pataisos įstaigos rūšis), tiek materialiąsias sąlygas (elgesį bausmės atlikimo metu: padarytus pažeidimus ir pobūdį, nuteistojo išpareigojimą doru elgesiu ir stropiu darbu įrodyti, kad jis pasitaisys, dalyvavimą darbo, mokymosi, socialinės reabilitacijos veikloje, taip pat visas kitas aplinkybes, patvirtinančias, kad jį įmanoma toliau taisyti neizoliuotą nuo visuomenės, bet prižiūrimą). Žr.: Mesonienė S. Penitencinės sistemos teisinės raidos perspektyvos Lietuvoje // Jurisprudencija. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009, Nr. 3 (117). P. 201., Mesonienė S. Teisiniai lyginamieji lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigų aspektai // Jurisprudencija. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006, T. 5 (83). P. 77.

nuomonė, jog baudžiamajame įstatyme numatytos kriminalinės bausmės paskirties numatymas ir teisinis reglamentavimas negali būti tiesiog deklaratyvus ir formalus, o bausmės tikslai turi būti realūs, t. y. praktiškai įgyvendinami ir pasiekiami teisinių priemonių visuma. Vertinant išdėstytas pozicijas dėl laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės, kyla pagrįsta abejonė, dėl šios griežčiausios BK numatytos bausmės atitikties kriminalinės bausmės tikslams ir šių tikslų sistemai. Nagrinėjamos bausmės teisinė prigimtis bei numatytas jos įgyvendinimo bausmių sistemoje mechanizmas selektyviai užtikrina kriminalinės bausmės tikslų įgyvendinimą, t. y. įkūnija nubaudimo ir nusikaltėlio sulaikymo ir galimybės atėmimo daryti nusikalstamas veikas atėmimą tikslus, o tolimesnis nuteistojo laisvės atėmimo iki gyvos bausmės asmens laikymas po tam tikro termino netikrinant nuteistojo keliamo pavojingumo, jo kitimo bei realaus pataisymo galimybių, sudaro galimybę jo atžvilgiu įgyvendinti atpildo ir fizinio izoliavimo įkūnijančius kriminalinės bausmės tikslus. Remiantis pateiktais argumentais, tenka pripažinti, jog nusikaltėlio pataisymo tikslas, šios bausmės atžvilgiu, įgyja tik deklaratyvią ir formaliąją reikšmę. Be abejonės, toks reglamentavimas, nenumatant realaus kriminalinės bausmės tikslų įgyvendinimo mechanizmo, sukuria tam tikrą asmenų ginamų teisių ir vertybių iliuziją, o išsakytus Konstitucinio Teismo teiginius dėl bausmės paskirties įgyvendinant teisės pažeidėjo pataisymo tikslą, paverčia neįgyvendintomis ir tuščiomis deklaracijomis.

Išvados

1. Kriminalinės bausmės teorijos ir jų skelbiamų idėjinių ir filosofinių koncepcijų visuma atskleidžia konkrečios valstybės baudžiamosios politikos kryptingumą. Baudžiamosios teisės teorijoje atrandama daugelis kriminalinės bausmių teorijų, kurios išreiškia jų pradininkų filosofines, koncepcijas. Teorijos tapo pavienių tezių ar teorinių pamąstymų rinkinių visuma, kurie atskleidžia ne tik bausmių tikslingumo bei veiksmingumo aspektus, tačiau perteikia ir pačios bausmės problematiką. Nors teisinėje literatūroje minima daugelis kriminalinės bausmės teorijų skirstomų įvairiais pagrindais, bei ginančių savo postulatus ir idėjas, tačiau visos teorijos, daugiau ar mažiau, tarpusavyje yra panašios, iškelia giminingus bausmės tikslus. Bausmės teorijų ir jų postulatų lyginimas bei kritika, leidžia priėti išvados, jog kiekviena teorija turi savo tiek teigiamas, tiek neigiamas puses, todėl vienareikšmiško atsakymo į klausimą – kuri teorija valstybės pasirinktai baudžiamosios politikos kryptčiai yra geriausia, negalima suteikti. Valstybėje vyraujanti kriminalinės bausmės koncepcija, be abejonės, yra priklausoma nuo konkrečios valstybės politinės patirties, valstybės istorinės praeities, visuomenėje vyraujančios normos, tradicijų ir pan.
2. Remiantis BK 41 str. 2 d. įtvirtintu bausmės tikslų sąrašu, galima teigti, jog Lietuvos baudžiamojoje politikoje siekiama įtvirtinti daugelių kriminalinių bausmių teorijų tezes,

todėl teigtina, kad toks įstatymo leidėjo nustatytas kriminalinės bausmės tikslų sąrašas sudaro įvairialypę kriminalinės bausmės teorijų sintezę. Įtvirtintas bausmės tikslų sąrašas patvirtina taip pat tai, jog Lietuvos baudžiamajai politikai giminingos mišrios bausmės teorijos postulatai, t. y. bausmės teorijos, kuri apjungia ir derina visų bausmių teorijų tikslus

3. Bausmės tikslų išskyrimas baudžiamajame įstatyme nurodo siekiamo rezultato orientacinius pagrindus. Atsižvelgiant į skirtingus BK įtvirtintus bausmės tikslus, teigtina, jog bausmės skyrimas nėra vien formali baudžiamosios bylos nagrinėjimo stadija – tai vienas iš sudėtingiausių ir svarbiausių baudžiamojo įstatymo įgyvendinimo etapų, kurio metu „pasveriamas“ kiekvienas kriminalinės bausmės tikslas.
4. Kriminalinės bausmės tikslo, įtvirtinto BK 41 str. 2 d. 1 p., leidžia teigti, jog bendroji prevencija yra jungtinis socialinių ir teisinių aspektų kompleksas, kurių jungtinė visuma skirtingai veikia kiekvieną individą ir lemia jo atitinkamo elgesio pasirinkimą. Šio kriminalinės tikslo nagrinėjimas neatskiriamas nuo tokių komponentų įtakingumo, kaip: visuomenės teisinės sąmonės ir vertybinių orientacijų sąveika; informatyvūs ir motyvuojamasis bendrosios prevencijos aspektai; individualaus teisinio santykio egzistavimo ir galimų nuostolių ir naudos analizė.
5. Valstybė skirdama bausmes už visuomeninių vertybių pažeidimą, realizuoja valstybės taikomų teisinių priemonių visumą, kurios pagal savo teisinę prigimtį ir esmę užriktina teisės pažeidėjų nubaudimą. Kiekviena kriminalinė bausmė, neatsižvelgiant į jos rūšį, nėra įmanoma be nubaudimo elementų. Pateiktas aspektas atskleidžiamas ne tik mokslinėje baudžiamosios teisės doktrinoje, bet taip pat akcentuojamas Konstitucinio Teismo ir Aukščiausiojo Teismo praktikoje. Pakartotinis kriminalinės bausmės tikslo – „nubausti nusikalstamą veiką padariusį asmenį“ įtvirtinimas bausmės tikslų sąrašė yra perteklinis.
6. Kriminalinės bausmės tikslas, kuriuo siekiama atimti ar apriboti nuteistam asmeniui galimybę daryti naujas nusikalstamas veikas geriausiai yra išreiškiamas per asmens fizinį izoliavimą. Šio kriminalinės bausmės tikslo objektyviają išraišką akivaizdžiausiai įkūnija laisvės atėmimo ir arešto bausmės. Svarstant klausimą dėl šio kriminalinės bausmės tikslo įgyvendinimo problematikos išryškėja tokie ginčytini aspektai, kaip: izoliavimo trukmės būtinumas atsižvelgiant į asmens pavojingumo ir visuomenės

saugumo užtikrinimo poreikius; korekcinis asmenybės poveikis atsižvelgiant į baudžiamosios justicijos sferą; neigiami izoliavimo padariniai ir jų priešprieša resocializacijos tikslui; plintančio nusikalstamumo atvejai bausmių atlikimo vietos ribose.

7. BK 41 str. 2 d. 4 p. apibrėžtas bausmės tikslas suponuoja juridinį ir moralinį teisės pažeidėjo pataisymą. Toks įstatymo leidėjo abejų tikslų reglamentavimas „vienne“ įrodo neatskiriamą šių kriterijų ryšį bei glaudų teorinį ir praktinį pobūdį. Sprendžiant klausimą dėl „moralinio nuteistųjų“ pataisymo, tenka pripažinti, jog siekis paveikti teisės pažeidėją taip, kad jis ateityje elgtųsi teisei nepriešingu būdu bei savo elgesiu nepažeistų įstatymų ginamų vertybių, viršija baudžiamosios atsakomybės taikomų priemonių visumą. Abejotina, dėl bausmės kaip valstybės prievartos priemonės galimybės „išugdyti“ aukštos moralės asmenybę. Kita vertus, naujų nusikalstamų veikų nepadarymas ateityje, gali būti neginčytinu teisės pažeidėjo „moraliniu“ pataisymo įrodymas, arba bausmių ir su jais susijusių pakartotinio išgyvenimo baimės patvirtinimu. Atsižvelgiant į šių kriterijų visumą, pabrėžtiną resocializacijos efektyvumo ir jos turinį sudarančių kriterijų, svarstant resocializacijos poveikį nuteistojo asmenybei, patikrinimo problemos.
8. Teisės pažeidėjų resocializacija yra sudėtinių socialinių – teisinių komponentų visuma, kadangi šio kriminalinės bausmės tikslo sėkmė priklauso nuo nuteistojo asmenybės, visuomenės požiūrio, dirbančiųjų su nuteistuoju asmeniu pareigūnų profesionalumo, bausmės vykdymo vietos ir bausmės vykdymo režimą palaikančių pareigūnų, bei artimosios aplinkos įtakingumo. Turint omenyje neigiamus nuteistųjų izoliavimo padarinius, pastebėtina, jog didelę reikšmę nagrinėjamo bausmės tikslo realizavimui bei dėl jo kylančioms pasekmėms, taip pat turi bausmių vykdymo sistemos veiksmingumas atsižvelgiant į valstybės ekonominę padėtį.
9. Pateikti resocializacijos tikslo įgyvendinimo probleminiai aspektai, nurodo, jog BK įtvirtintas nuteistojo resocializacijos tikslas, siekiant jo visuomeninės integracijos ir nusikalstamo recidyvo užkardymo gali būti pasiektas tik kompleksiskai užtikrinus tokią bausmių vykdymo tvarką, kad teisinis reguliavimas užtikrintų realias nuteistųjų rehabilitacijos prielaidas. „Kalinimo“ politikos Lietuvoje preliudija patvirtina, jog BK įtvirtintos ilgalaikio laisvės atėmimo bausmės sankcijos, sudaro rimtą pagrindą abejoti deklaruojamais nuteistųjų rehabilitacijos tikslais. Visą tai patvirtina, jog tiek laisvės

atėmimo bausmių reglamentavimas, tiek bausmių vykdymo politikos kryptys privalo būti tarpusavyje suderintos. Deja, Lietuvos bausmių vykdymo politika, atsižvelgiant į ekonomines valstybės galimybes, šiuo metu nesugeba tinkamai realizuoti nuteistųjų pataisymo tikslų, tačiau komentuojamo tikslo iškelimas baudžiamajame kodekse yra svarbiu orientyru teismams sukuriantis pirminį „pradą“ teisės pažeidėjų resocializacijai.

10. Teisingumo principas, būdamas bendruoju teisės principu, bausmių skyrimo etape privalo užtikrinti kitų kriminalinės bausmės tikslų įgyvendinimą. Be to, šioje procesinėje stadijoje, jis įgauna dar labiau koncentruotą reikšmę, kadangi jo įtvirtinimas BK 41 str. 2 d. 5 p. ir 54 str. 3 d. išreiškia kelis teisingos bausmės skyrimo kriterijus: adekvačios ir proporcingos bausmės kaltininkui paskyrimą, vadovaujantis vienodą teismų praktika ir baudžiamajame įstatyme numatytais bendrais bausmių skyrimo pradais (teisėtumo reikalavimas).
11. Laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės teisinė prigimtis bei numatytas jos įgyvendinimo bausmių sistemoje mechanizmas selektyviai užtikrina kriminalinės bausmės tikslų įgyvendinimą, t. y. įkūnija nubaudimo ir nusikaltėlio sulaikymo ir galimybės atėmimo daryti nusikalstamas veikas atėmimą tikslus, o tolimesnis nuteistojo laisvės atėmimo iki gyvos bausmės asmens laikymas po tam tikro termino netikrinant nuteistojo keliamo pavojingumo, jo kitimo bei realaus pataisymo galimybių, sudaro galimybę jo atžvilgiu įgyvendinti atpildo ir fizinio izoliavimo įkūnijančius kriminalinės bausmės tikslus. Atsižvelgiant į tai, kad bausmės tikslai įtvirtinti BK turi būti realūs, t. y. praktiškai įgyvendinami ir pasiekiami teisinių priemonių visuma, tačiau laisvės atėmimo iki gyvos galvos ir jos įstatymų numatytas jos reglamentavimo mechanizmas, leidžia abejoti dėl galimumo realizuoti resocializacijos tikslą.

Literatūros sąrašas

Norminė medžiaga

1. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Valstybės žinios. 1961. Nr. 18-147
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Valstybės žinios. 2000. Nr. 89-2741
3. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas. Valstybės žinios. 2002. Nr. 73-3084
4. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 22, 24, 42, 43, 49, 50, 541, 71, 75, 105, 2271, 2273 straipsnių pakeitimo įstatymas. Valstybės žinios. 1998, Nr.: 115 -3238
5. Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statutas. Valstybės žinios, 2003-05-21, Nr. 49-2165
6. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. Valstybės žinios, 2002-08-02, Nr. 77-3288
7. Lietuvos Respublikos Prezidento dekretas Dėl Malonės komisijos sudarymo ir jos nuostatų Valstybės žinios. 2007, Nr. 22-823; 2011, Nr. 136-6449

Mokslinė literatūra

8. Abramavičius A., Čepas A., Drakšienė A. ir kt. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2003
9. Arlauskas S. Kriminalinės bausmės tikslų aporija ir baudžiamoji politika Lietuvoje// Jurisprudencija. Vilnius: - Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2007. Nr. 5(95)
10. Babachinaitė G., Galinaitytė J., Jurgelaitienė G., ir kt. Kriminologija. Vilnius : Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2010
11. Baranskaitė A. Malonė: teisinė prigimtis, teikimo problemos // Teisės problemos, 1999. Nr. 4.

12. Baublys L. Aristotelio teisingumo distinkcija šiuolaikiniame teisiniame diskurse // Jurisprudencija: Vilnius. Mykolo Romerio universitetas. Nr.8(86) 2006
13. Bekarija Č. Apie nusikaltimus ir bausmes. Vilnius, Mintis, 1992
14. Bikelis S. Senaties institutas baudžiamojoje justicijoje. Vilnius: Teisės institutas, 2012
15. Bikelis S., Sakalauskas G. Laisvės atėmimu iki gyvos galvos nuteistų asmenų lygtinis paleidimas: tarptautiniai standartai, užsienio šalių patirtis ir pasiūlymai Lietuvai // Teisės problemos, 2008. Nr. 4.
16. Būdvytis, G. Teisingumo principo samprata ir jo įgyvendinimo būdai baudžiamojoje justicijoje. Magistro baigiamasis darbas
17. Butvilavičius D. Steigiamosios ir įsteigtosios valdžių konstitucinė skirtis // Socialinių mokslų studijos. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009. Nr. 2 (2)
18. Čepas A., Sakalauskas G. Ar prasminga arešto bausmė? // Teisės problemos, 2009. Nr. 4
19. Dapšys A., Misiūnas J., Čaplinskas A. Bausmės individualizavimo teisinės problemos: baudžiamojo įstatymo normų ir jų taikymo teismų praktikoje sisteminė analizė. – Vilnius: Teisės institutas, 2008
20. Drakšas R. Baudžiamoji atsakomybė ir jos realizavimo formos. Justitia, 2008. Vilnius
21. Drakšas R. Bausmė: bendrosios teorinės problemos // Teisė : Vilniaus universiteto leidykla, 2004. T. 52
22. Drakšas R. Mirties bausmė: situacija ir perspektyvos. Vilnius: Eugrimas, 2002
23. Drakšienė A. Bausmių skyrimo ribos // Teisė. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1995. Nr. 29
24. Drakšienė A., Drakšas R. Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė. 2 laida. Vilnius: Eugrimas, 2008
25. Dziegoraitis A. Baudžiamoji politika Lietuvoje: realybė ir perspektyvos. Vilnius: Lietuvos kalinių globos draugija, 2002.
26. Foucault M. Disciplinuoti ir bausti: kalėjimo gimimas. – Vilnius: Baltos lankos, 1998

27. Gavėnaitė A. Bausmės samprata ir funkcijos pozityvistinėje ir kritinėje kriminologijos tradicijose. Daktaro disertacija: socialiniai mokslai, sociologija. (05 S). – Vilnius: Vilniaus universitetas, 2008
28. Gončiarko A. Europos Komiteto prieš kankinimą ar kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą veikla, susijusi su įkalinimo įstaigų inspektavimu // Bausmių vykdymo sistemos teisinis reguliavimas ir perspektyvos Lietuvos Respublikoje). Vilnius: Kalėjimų departamentas prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos, 2010
29. Grušauskaitė A. Ilgai kalinčių nuteistųjų trauminio patyrimo ir suicidinio elgesio sąsajos// Biologinė psichiatrija ir psichofarmakologija. – Vilnius.T.15, Nr.1, 2013
30. Gumuliauskas A. Teisingumo principas ir jo reikšmė naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse //Teisė. Vilniaus universiteto leidykla, 2003. T 48
31. Kuklianskis S., Gimelstein, R. Justickis V. Psichologinė bausmės samprata. Socialinis darbas, 2005. Nr. 4(2)
32. Mackevičius T., Rakštelis M. Laisvės apribojimo bausmės įgyvendinimas // Jurisprudencija . – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010. Nr. 4(122)
33. Maksimaitis M. Užsienio teisės istorija. – Vilnius: Justita, 2002
34. Malaškevičius J. Socialinė integracija ir socialinė rehabilitacija // Socialinis ugdymas. – Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, Nr. 2 (13).
35. Mališauskaitė S. Bausmių veiksmingumo vertinimo problemos ir jų sprendimo būdai // Jurisprudencija. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2003. T. 47(39)
36. Mesonienė S. Penitencinės sistemos teisinės raidos perspektyvos Lietuvoje // Jurisprudencija. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009, Nr. 3 (117)
37. Mesonienė S. Teisiniai lyginamieji lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigų aspektai // Jurisprudencija. . – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006, T. 5 (83)
38. Jurgelaitienė G. Recidyvinio nusikalstamumo prevencija Lietuvos Respublikoje: Daktaro disertacijos santrauka: socialiniai mokslai: Lietuvos teisės universitetas. Vilnius, 2001

39. Pakštaitis L. Kyšininkavimo baudžiamumas baudžiamosios politikos kontekste // Jurisprudencija. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2003. T. 45(37)
40. Piesliakas V. Bausmės individualizavimas ir teisingumo principo įgyvendinimas skiriant bausmes // Jurisprudencija. Vilnius: 2008. Nr. 11(113)
41. Piesliakas V. Lietuvos Baudžiamoji teisė. Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2008
42. Pranka D. Nusikalstamos veikos ir civilinės teisės pažeidimo atribojimo koncepcija Lietuvos baudžiamojame teisme. Daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė. (01 S).– Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012
43. Riaubaitė E. Apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senatis baudžiamojame teisme : daktaro disertacija : socialiniai mokslai, teisė (01 S) Vilnius : Mykolo Romerio universitetas, 2012
44. Sakalauskas G., Bikelis S., Kalpokas V. ir kt. Baudžiamoji politika Lietuvoje: tendencijos ir lyginamieji aspektai. Teisės instituto mokslo tyrimai. Vilnius: Teisės institutas, 2012. T. 8
45. Sakalauskas G., Kalpokas V. Nuteistųjų ir grįžusiųjų iš įkalinimo įstaigų integracijos modelis. - Vilnius : Eugrimas, 2012
46. Sakalauskas G. Įkalinimo tikslų labirintuose // Bausmių vykdymo sistemos teisinis reguliavimas ir perspektyvos Lietuvos Respublikoje. Vilnius: Kalėjimų departamentas prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos, 2010
47. Soloveičikas D. Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė. Lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 2006
48. Suchovienė A. Bausmė ir socialinis teisingumas. Vilnius: Kriventa, 2007
49. Šulija G. Turtinių bausmių reforma naujajame Lietuvos respublikos baudžiamajame kodekse // Jurisprudencija. Jurisprudencija. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004. T. 52(44)
50. Švedas, G. Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006
51. Švedas. G. Baudžiamosios politikos tendencijos Lietuvos Respublikoje 1995 – 2004 metais. Teisė. – Vilniaus universiteto leidykla, 2005. Nr. 56

52. Švedas G. Bausmių vykdymo teisė. Bendroji dalis. 2 – oji pataisyta ir papildyta laida. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2013
53. Švedas G. Laisvės atėmimo bausmė: baudžiamosios politikos, baudžiamieji teisiniai ir vykdymo aspektai. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.
54. Usik D. Tarptautinių baudžiamosios justicijos standartų realizavimo aspektai vykdant laisvės atėmimą // Socialinių mokslų studijos. - Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010. Nr. 4 (8).
55. Vaišvila A. Ar kiekvienam įstatymui taikytinas socialinio veiksmingumo kriterijus. // Jurisprudencija. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004. Nr. 54 (46)
56. Žilinskienė L., Tumilaitė R. Resocializacijos modeliai ir jų taikymas // Sociologija. Mintis ir veiksmas.-Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2011, Nr. 2 (29)

Mokslinė literatūra užsienio kalba

57. Александров Ю. В., Андрушко П. П., Антипов В. И. и др./ ред. : С. С. Яценко Уголовный кодекс Украины: научно-практический комментарий. Киев: А. С. К., 2004
58. Ciosek M. Psychologia sądowa i penitencjarna, Warszawa: Wydawnictwa Prawnicze PWN, 2001
59. Ерышев А. А. История политических и правовых учений. разное. Учебное пособие. - 3-е издание, стереотипное. - Киев, 2002
60. Кант И. Метафизика нравов в двух частях // Собрание сочинений: в 8 т.: Чоро, 1994. Т. 6
61. Kodeks karny. [Dz.U. 2011 Nr 129 poz. 733](#)
62. Kodeks karny wykonawczy. Dz.U. 1997 nr 90 poz. 557
63. Kolarzowski J. J.: Definicja i funkcje polityki kryminalnej w pracach Bronisława Wróblewskiego // Studia Iuridica, 1996. T. 31

64. Królikowski M. Komunikacyjne teorie kary jako współczesne retributywne uzasadnienia kary kryminalnej. *Studia Iuridica*, 2004. XLIII
65. Курганов С. И. "Наказание: уголовно-правовой, уголовно-исполнительный и криминологический аспекты". [Велби](#), [Проспект](#). 2008
66. Лоба В. Е. Государство как субъект карательного права: обзор теорий // *Вестник Томского государственного университета*. 2012. Nr. 354
67. Mitera M., A. Zubik. Kara śmierci w świetle doświadczeń współczesnych systemów prawnych. Warszawa, 1998
68. Наумов А. В. Российское уголовное право: курс лекций: в 3 т. Общая часть. 2011. Т. 1
69. Таганцев Н.С. Русское уголовное право. Часть общая.. - Петербург, 1902. Том II
70. Stańdo-Kawecka B. O koncepcji resocjalizacji w polskiej literaturze naukowej polemicznie // *Probacja*. 2010. Nr. (1)
71. Шидловский, А.В. Восстановление социальной справедливости // Категория «цель» в уголовном, уголовно-исполнительном праве и криминологии: материалы IV Российского Конгресса уголовного права, состоявшегося на юрид. фак. МГУ им. М. В. Ломоносова . [Проспект](#), 2009
72. Шидловский А. В. Цели уголовной ответственности и законодательное обеспечение их реализации // *Проблемы развития юридической науки и совершенствования право-применительной практики*. Минск: БГУ, 2005
73. [Шидловский, А.В. К вопросу о целях уголовной ответственности](#) // *Право и демократия*. Минск : БГУ, 2002
74. Šulija G. Cel kary jako przesłanka efektywnego systemu jej wymiaru // *Czasopismo prawa karnego i nauk penalnych*. –Krakow: Polska Akademia Umiejętności, 2003
75. Жалинский А. Е., Игнатов А. Н., Костраева Т. А. Уголовное право России. Москва, 1998

Teismų praktika

76. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2003 m. spalio 16 d. sprendimas byloje Wynne. prieš Jungtinę Karalystę (App. Nr. 67385/01)
77. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2013 m. liepos 9 d. sprendimas byloje Vinter ir kt. prieš Jungtinę Karalystę (App. Nr. 66069/09, 130/10 and 3896/10)
78. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. birželio 20 d. nutarimas Nr. 40 „Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias nuosprendžio surašymą“
79. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. lapkričio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-321/2008
80. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. vasario 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. K-2K-24/2012
81. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. birželio mėn. 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-382/2012
82. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. rugsėjo mėn. 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-415/2012
83. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. rugsėjo 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2P-1059/2013
84. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės“. Valstybės žinios. 1998-12-11, Nr. 109-3004
85. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. birželio 10 d. nutarimas „Dėl baudžiamosios atsakomybės už kontrabandą“. Valstybės žinios. 2003-06-13, Nr. 57-2552
86. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. sausio 26 d. nutarimas „Dėl Alkoholio kontrolės įstatymo ir alkoholio produktų gamybos licencijavimo taisyklių“. Valstybės žinios. 2004-01-29, Nr. 15-465
87. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl privataus kaltinimo ir dėl asmens, kurio atžvilgiu atsisakyta kelti baudžiamąją bylą, teisės apskusti prokuroro nutarimą. Valstybės žinios. 2006-01-19, Nr. 7-254.

88. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. birželio 4 d. nutarimas „Dėl baudžiamosios atsakomybės už artimojo giminaičio ar šeimos nario nužudymą arba sunkų sveikatos sutrikdymą“. Valstybės žinios. 2012-06-07, Nr. 64-3246

Internetiniai šaltiniai

89. Kalėjimo departamento prie Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos Planavimo ir projektų valdymo skyriaus nuteistųjų laisvės atėmimu skaičiaus, sudėties (pagal padarytą nusikaltimą, amžių, bausmės terminą ir kt.) ir jų kaitos 2012 m. suvestinė [//http://www.kalejimudepartamentas.lt/?item=vkl_at_mt&lang=1](http://www.kalejimudepartamentas.lt/?item=vkl_at_mt&lang=1)
90. Kūris E. Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje. Konferencijos „Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje“ medžiaga. Vilnius, 2002 <http://www.lrkt.lt/PKonferencijose/01.pdf>
91. Stašinskas J. Būtina suteikti viltį kalintiesiems iki gyvos galvos // <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2013-02-21-jonas-stasinskas-butina-suteikti-vilti-kalintiesiems-iki-gyvos-galvos/95941/print>
92. Svarstoma, ar prasminga įkalinti iki gyvos galvos..?// <http://zekas.info/nusikaltimas-ir-bausme/svarstoma-ar-prasminga-ikalinti-iki-gyvos-galvos/>
93. Szymaniec P. Heglowski model nowoczesnego państwa. Biblioteka Cyfrowa Uniwersytetu Wrocławskiego. 2008 S. 28. // <http://www.bibliotekacyfrowa.pl/Content/24595/003.pdf>
94. Уголовное право из курса правоведения по Народной энциклопедии изд. Полутом 1. Общественно-юридические науки // Allpravo.Ru. 1911. // <http://www.allpravo.ru/library/doc101p/instrum2317/item2320.html>
95. Wykonać karę i co dalej? Wyniki badań nad wykonaniem kary dożywotniego pozbawienia wolności w polskich zakładach karnych 2011-2012”// <http://www.interwencjaprawna.pl/docs/ARE-513-monitoring-dozywotni.pdf>

Santrauka

Darbe pateikiamos kriminalinės bausmės teorijų filosofinės koncepcijos ir jų atstovų idėjinės nuostatos. Bausmės teorijos yra visuomenėje susiformavęs požiūris į kriminalinės bausmės tikslus, todėl numatytų kriminalinei bausmei tikslų atskleidimas yra neatskiriamas nuo konkrečių bausmių teorijų ir jų filosofinių koncepcijų atskleidimo. Filosofinės kriminalinės bausmės teorijos ir jų lyginimas, suteikia galimybę išvelgti gvildenamų idėjų iš jų pagrindu interpretuojamų kriminalinės bausmės tikslų praktinius ir teorinius aspektus, todėl šiame darbe atkleidžiama įvairialypė bausmės tikslų problematika. Autorė taip pat aptaria konkrečių Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse išvardytų bausmės tikslų įgyvendinimą. Galiausiai pateikiama konkreti bausmė – laisvės atėmimo iki gyvos galvos atitiktis baudžiamajame įstatyme įtvirtinant mišriajai bausmės tikslų sampratai. Apibendrinus visą darbo metu analizuotą medžiagą, pagrįstą tiek moksline doktrina tiek Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Konstitucinio Teismo bei Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika, prieita prie išvados, jog Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įtvirtintų kriminalinės bausmės tikslų sąrašas, leidžia abejoti dėl praktinio šių tikslų įgyvendinimo suponuojant deklaratyvų jų pobūdį.

Summary

This thesis presents the conceptions of criminal penalty theories and provisions of its representatives. Penalty theories are approaches towards the criminal penalty purposes formed in society due to that uncovering of criminal penalty purposes is an integral part of the criminal penalty theory and disclosure of its philosophical concepts. Philosophical criminal penalty theories and its comparison provides an opportunity to perceive the presented ideas and also practical as well as theoretical aspects based on it, therefore the thesis reveals the diverse problems in purposes of criminal penalty. Author also discusses the implementation of penalty purposes inscribed in the Criminal Code of the Republic of Lithuania. There are also presented the specific penalty - life imprisonment and its compliance with criminal law conception consolidating the mixed purposes of punishment concept. The conclusions of thesis are based on scientific doctrine and on practice of Supreme Court of Lithuania, Constitutional Court of the Republic of Lithuania and European Court of Human Rights. Summarizing all it can be

concluded that the list of criminal purposes inscribed in the Criminal Code of Republic of Lithuania is more of a declarative nature and its practical implementation is doubtful.